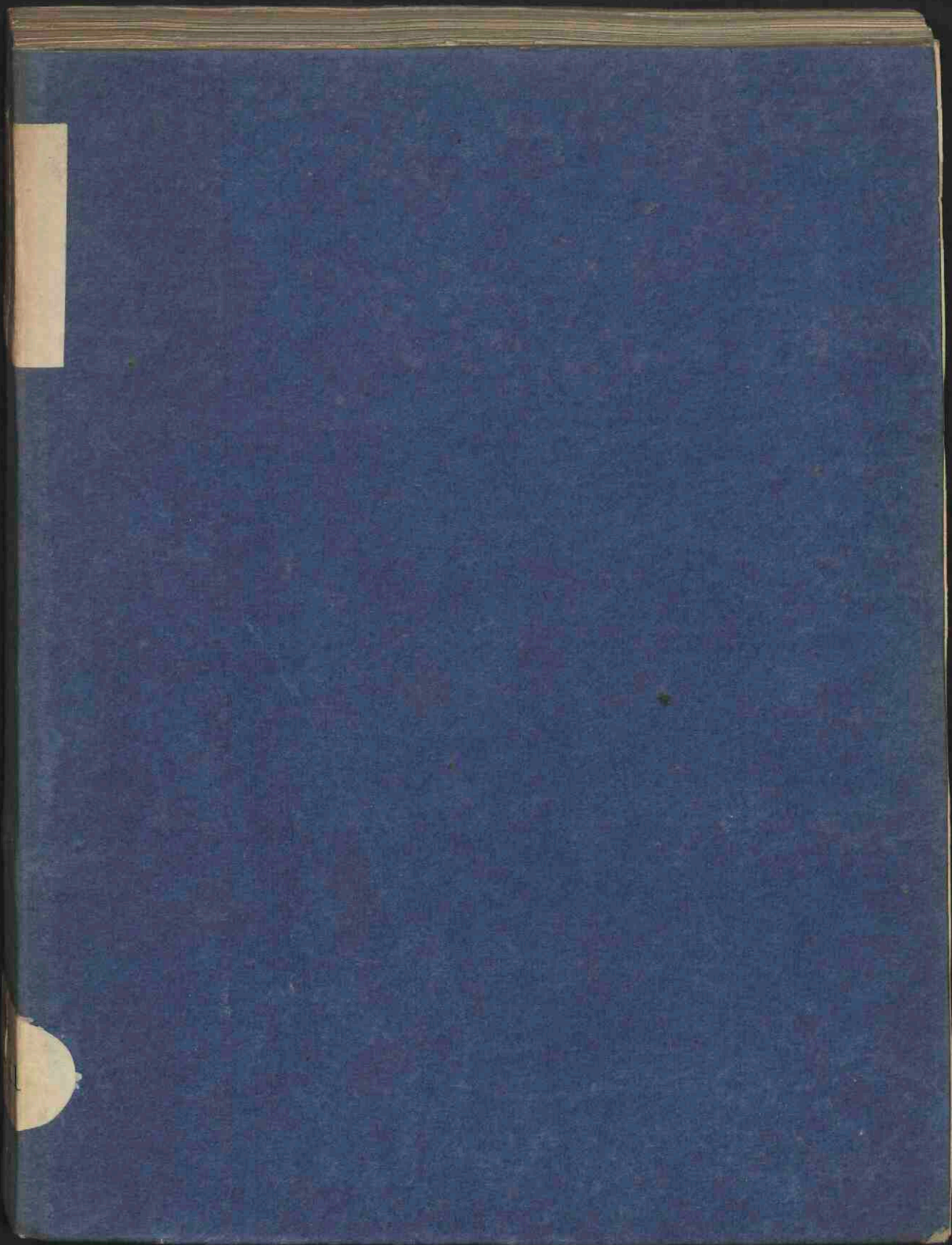

Reis door Nederland, 30 juni - 21 aug. 1837

<https://hdl.handle.net/1874/389719>

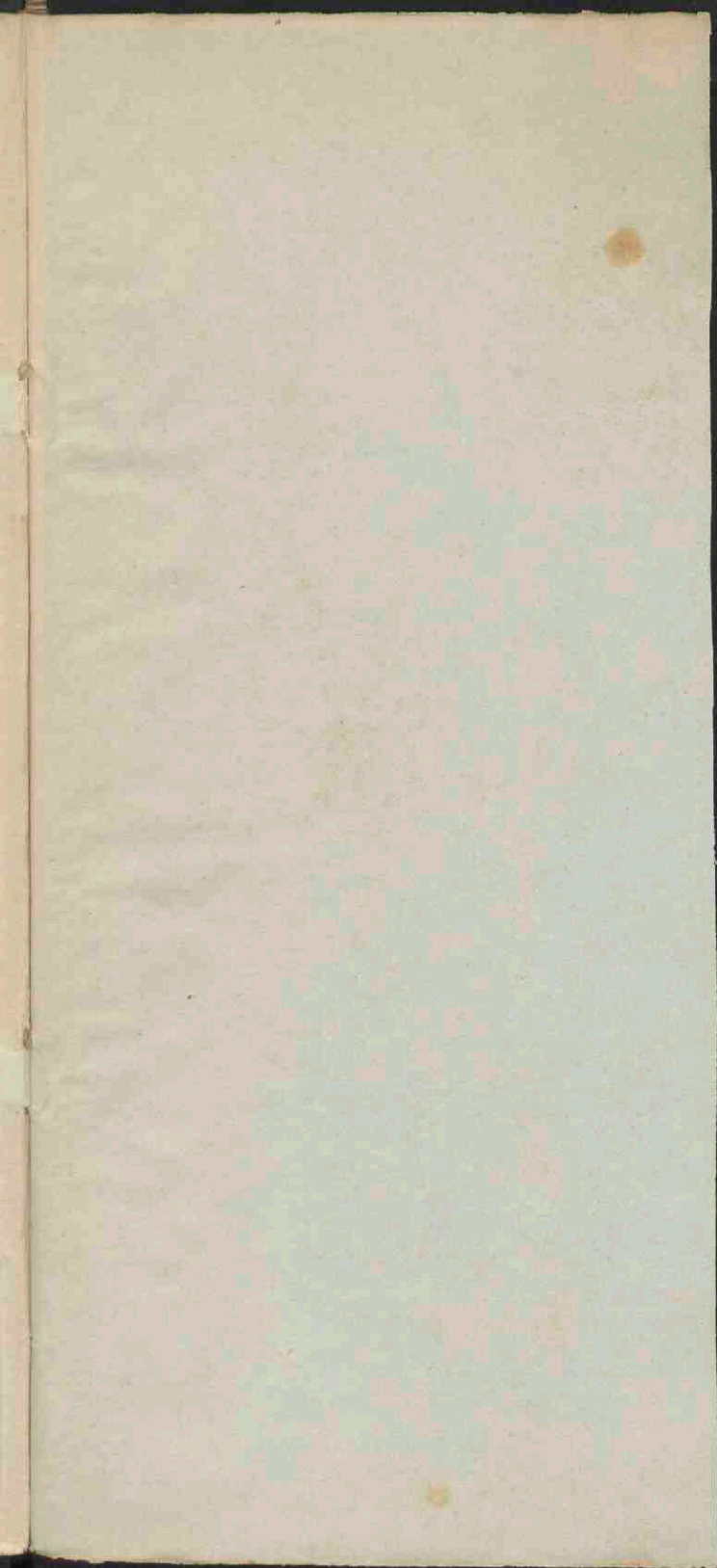
Hs.
0 C 11

O. C. 11.

Hss. Ackersdijck.

14

J. 1316

Vrijdag 30 Juni 1837 des namiddags om 4 uur,
 vertrok ik van Utrecht met den postwagen op
 Amsterdam, in gezelschap van den heer C. van Navel
 en den jonge heer Rodaerman uit Amsterdam.
 Toen wij in Amsterdam aankwamen, vonden wij
 daar den vader van dien jongen, neiggenoot, die
 ons, na dat wij in het Hotel des Pays, dat in de
 Dullestraat ons nachtverblijf besteld hadden,
 naar zyne woning bracht op de Joden Heeregracht.
 Wij bezochten den avond door by deren onder aca-
 demievriend van van Navel, welke thans wij
 koopman is, en eene groote familie heeft, waaraan
 eenige in Oostindien zijn. Wij spraken onderanderen
 over den rang en de aanmattingen van de heer v. g.
 de kaapliedde, waardoor de omgang in Amsterdam
 niet veraangenaamd wordt. Even zoo klaagt men
 elders over de trotscheit van de edelen. De vrouw van
 den heer Rodaerman was op het land tot kortel kaper
 gezandheid. Hy is de broeder van dien welke student zijn,
 die in Utrecht gestorven is. Wij spraken ook van de
 ontwaapene handelshank van den heer Bako, welke men
 niet goedkenning vindt.

Zaterdag 1 Juli. Het braf ont desen morgen, dat
 in Amsterdam zoo laat en zoo weinig laandheid op

2

de Staaten plaats heeft; het maakt onwillekenig den
indruk, als of men hier veel tragen is dan in andere groo-
te Steden. Wy vonden nu den heer Lipkens, welke,
volgens afspraak, met ons naar Vriesland en Gro-
ningen zoude reizen; hy had den nacht in de Heerwe-
kade herberg doorgebracht, dat hem goed bevallen had.
Ik zag met deze heeren nu een man, van wie ik hen
reeds had kunnen spreken, naamlyk den heer Tellen-
beck. Hy is op Ceylon geboren, maar zyn vader in
Hollandischen dienst geweest met, en zyne vrouw
is eveneens op dat eiland geboren. Getrouwd aan
de Hollandische natie, want al hy behoorde, had
hy ook niet door de Engelsche regering laten gebruiken,
maar had door andere middelen een bestaan ge-
recht, waarin hy ook wel geslaagd was. Doch toen
hy zyn gezin zeer zag overgroezen, besloot hy ook
naar zyn eigentlyk vaderland te reizen en daarvoor
zyne kinderen op te rueden. Zoo is hy in Holland ge-
komen, heeft thit geleefd te Haarlem, van welke
plaats men hem burgemeester gemaakt heeft. Zyn
klein vermaagen en zyne roep heeft hy hier aan de op-
voeding besteed van twaalf kinderen, waarvan ook
zouwen reeds op een na in Island dienst, als offi-
ciere te land of ter zee, geplaatst zyn en ook uitste-
kend goed geoorogen; de jongste, die my zag, be-
traaft ook alles goeds. Wel hetgeen ik van zyne ver-
nichten ontrent den heer Tellenbeck vernam, konde
ik hem niet zonder hoopzaking berispen. Hy is
ook een bewys dat het vlemant en de leentwyze
in de kolonien niet in staat zyn om de zedelyke

krachten te vernietigen.

De heer Wahlenbeck, die men verzeft van 1 Koningst mi-
nistens heeft aangevallen, zal nu, op noods van den heer
Liphens, gebruikt worden in een op te rigten fabriek
van werktuiglyk te vervaardigen duiften, naar maat,
werk. De uitvinder daarvan, de Chevalier de Saunoy,
wille heeft in 1816 het eerste brevet bekomen; thans
zient David heeft verbeteringen uitgebracht, en er zijn
thans zulke fabrieken te Marseille, te Haut-Bourdain
by Byssel, te Parys en te Tancarpe. In Amsterdam is een
anonyme maatschappij ontworpen, die brevet van
invoering zal bekomen. De handelsmaatschappij is
voornemens meer en meer de producten uit de ko-
lonien in water over te brengen, en daarvoor is deze
fabriek zeer gewigtig, derijl men geene ledige water,
maar wel werktuiglyk gelykvoering gemaakte duiften
naar de kolonien varen kan. De heer Liphens zal
de my deze byzonderheden mede.

Wij vertrokken om 8 ure met de stoomboot op
Harlingen, doch, toen wij even afgevaaren waren, kwam
er ongemak aan de werktuigen, waardoor wij twee
uren moesten blyven stilliggen. Wij zijn hiendoor eerst
om half 8 te Harlingen aangekomen. Het was zeer
koud en de wind tegen. De insigting van het schip
is slechts matig goed, en daar de pogt, het gueden, veel
meer is dan op de vliegende dienstschepen, zoo blyven deze
nog het grootste getal reizigers behouden. Evenwel was
het heel zeer veel. Het myne reisgenooten, van Kule
en Liphens had ik steeds aangehouden gesprek. De
laatste deelde my overtranderen zyne uitrichting mede,
om vaartingen te maken, welke onder water vallen,

4

waren, en de vryandelyke tekegen daan in de lucht springen.
Hiendaar zonde zome ornamentaling in het overloeg
wasen ter zee kunnen plaats hebben, en zy, die
voor de overnagte der Engelsche vlooten te was-
zen hebben, zonde er een redmiddel in vinden
kunnen.

Onze andere reisgenooten waren weinig belang-
nekkend. Een student in de geneeskunde te Leiden,
de heer Fackema uit Leerswarden, vermaakte ons
door zyne gesprekken, anderszandere over de profey-
tanen, welke, volgens het oordeel der studenten, zoo
hy zeide, zich de openbare zaken, zoo inting aan,
trokken; doch nu eent een maatregel, namelijk die
der pensioenew, hun eenige schadel te weef draagt,
schreuwden als of het naderland in nood was.

Het zyne meder maakte het verlyf busen op de boos
hinderlyk, en tot zomant ik gaarne het gescript op de zee,
welke nu te dan, wanneer de zom, die voor ons bewaakte
was, in de verte daarbakh en de zonen bespoken, zome
heerlyke verstaoning opleende.

Zoo oza wy in Harlingen aankomen en vervalde. wy
de reis met zome trochtocht, welke kerant met zeer aan,
genaam was. Te Frankerker verpleen wy onze meeste
reisgenooten vooral bestaande uit een kaperkaper
met zyne familie, die met vele koffers uit Amster-
dam zome reis met medebraft. Eerst om 2 ure kerante,
wy te Leerswarden in den Kruinle Daelow aan.

Zondag 2 juli. Door de amtsketrekkingen van den
heer V. Harlo, maakten wy spudryf kerant met den heer
van Wickenen, controleur van de tuarboeg. Te

x. Op het land behoort nog tot de landkleding een kort
blauw-lakensich manteltje en een zeer hooge, zwarte hoed
met smalle rand even als van een mantel, welke hier
de vrouwen dragen. Deze kledingstukken misstaan
niet. De mannen hebben geen eigenaardige kleding.

wonnd het eerste onderzoek by van 's Rijns Kantoor, maar van het lokaal niet veel slechters te zeggen kon.

Wij wandelden neer door de stad, die mij nog natter en blaazender voorkwam dan by mijn eerste verblijf. De kerken hebben als gebouwen geene waarde; het was te laat geworden om den dienst by te wonen; het orgel in de groote kerk wordt zeer geraemd. Het hof, de oude woning des voorsidders van onzen koning, is thans nog koninklijk paleis; het is geheel als een nieuw woonhuis ingericht. Een der schoonste gebouwen is het huis van den heer Vegelin van Claesbergen, gretman van Joure, een zeer rijk man. Buiten de stad op eene ruime plaats staat eene groote kaseerne, gebouwd in 1827. Op eene andere plaats, ook buiten de stad, is eene manne fabriek naar eenige jaeren aangelegd door den heer Brunsma; men spint en weeft er katoen. Zy gaat, zoo mij de A. v. W. ziele, niet gaet. Leermannen is geene stad van fabrieken.

In den Prinsentuin, die nu stadsmandeling is, was het zeer levendig; myn hantel en de Pruische schoonen in hare kleeding bewonderden. Over de me-
talen konfessionel waren wy het niet eens. Ik kennde ze af om de stijfheid en omdat wy het haan beoekten; v. h. verdedigde ze vooral uit het oogpunt der nationaliteit en der belasting op de gouden en zilversmetken. x

Wij aten aan de publieke tafel zeer gaet; daar was ook Prof. de Geer, maar ik sprak hem niet.

Na't eten reden wy naar Balkum op eijentlijk

x in de 16^e eeuw. Zie Smallegenbuys woordenboek.

1 De niet lof bekende wiskundige Ribaut is van
Belgium gebouwt; hy woont thans te Leiden, als behoorer
de tot de grootte telescopen, die de regering daar hem heeft
aan verrandigen.

1 De konink der heer Luning, die daarna ook myne
vriendgenoten kwam bezoeken.

Beelickum, drie uren noordwestelyk van Leeuwarden gelogen. Volgens de scriften was het vroeger eens stad en haren, Uitgang, Civitas exiensis, genaamd. Het land is toegenomen en een gahelle nieuwe streek werd later ingedrykt en behrean den naamen van het Bildt, waarin drie dorpen liggen met geestelyke naamen. Ten naamen onren weg door het Bildt en halde, even steil in de hoofdplaat; Sint Anna Parochie, waar Omro Zuiser van Haren, die Grietman van het Bildt was, ge woond heeft en ook moet begraven zyn. Van zyne woning is niets meer over. Belkan is een mooi dorp, de streek is vlak, gaaf en eenig korenland ma, ka, en de maarsse van uit. Het was te hand om bidden s'heit thee te drinken. Onder de bysanderheden van het land behoort de schaarschte van drinkbaar water; by gebrek van later drinkt men slootwa ter. Op het kerkhof alhier is een groote regengut, die jaarlyke verpocht wordt, en waaraan het water verkocht wordt. Dit jaar betaaldt de pachte 12, en de draagt water, het is twee eenenest, kost 2 1/2 cents.

Op den terugweg reden wy door Beetgum, waar een fraai landgoed is van den Grietman, van L'wartien, beeg, en daar Marsum, waar een gemerene asslyke State, Keringa, door een ryk advocaat. Popta genaamd, het een gasthuis voor oude lieken ingerigt en ver maakt is, met een fraai luthuis van tuinen omringd ten gebruik voor de bestuurders van dat gasthuis.

Maandag 3 juli. Doren morgen om half zes dunde met de heeren Van Marle, Liphens en van Wechelen

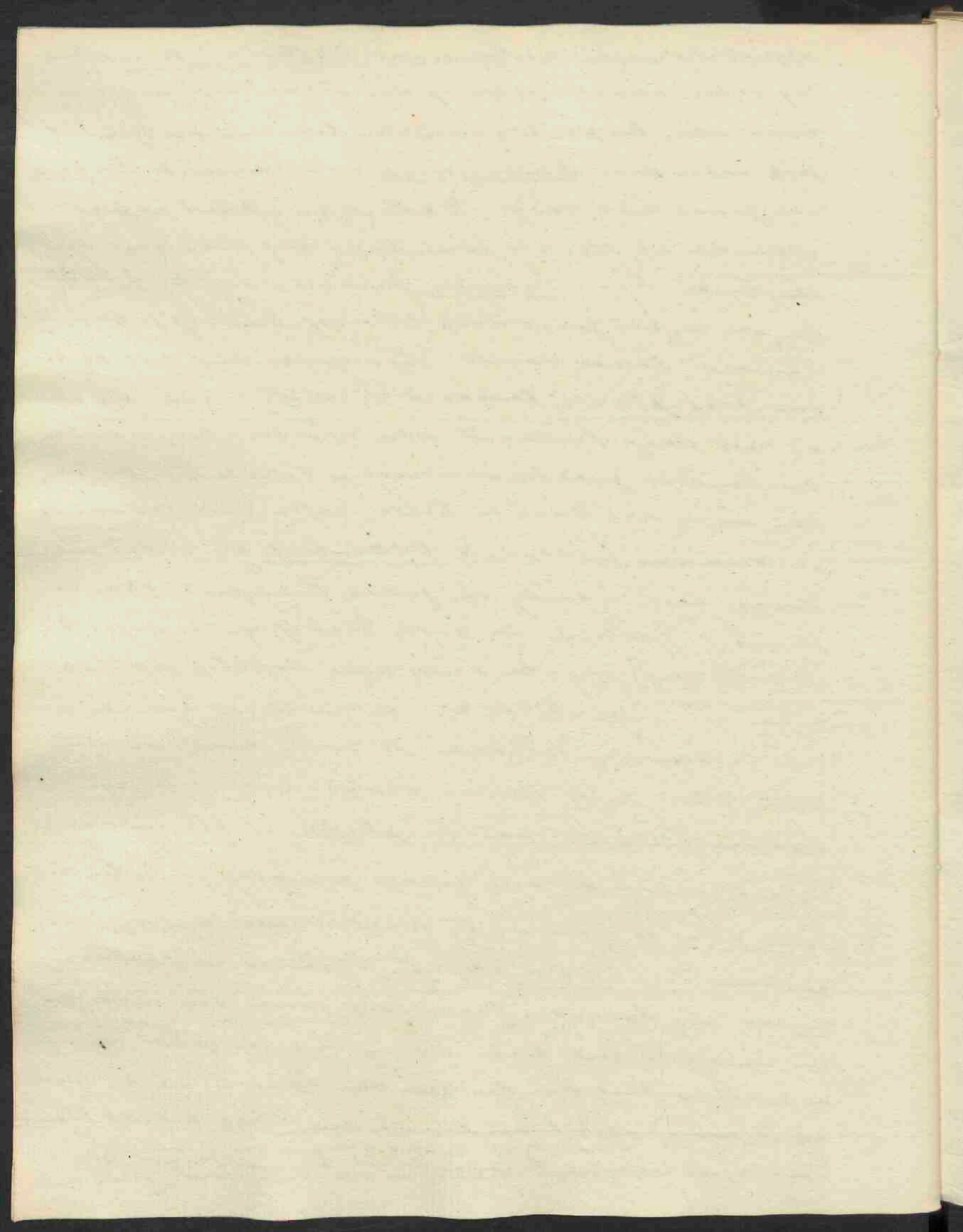

Zie een stukje over Opsterland in een N. d. Ned.
1834 bl. 312.

x Volgens den kuismaats zijn in deze streok veel blaas-
gen en zonnige daerom vergiftig. Wy had gezien
dat eens koe en een schaap ten gevolge van blaas-
seten gestorven waren.

x Zoo men my nader gezegd heeft, werd het nieuwe
huis twee jaren door den overleden eigenaar bewoond.

afgevezen, om een intstap naar Opstertland te maken.
Wij rezen aannamelyk op den stroomkreeg, die naar
Groningen loopt. Wij verlieten dien niet ver van Ties-
sack, reden door Hardingorpp en kwamen te Berpsum
een groot net dorp. Weiland en alkers wisselden
elkander af, slechts hiervandaar zag men eene bin-
tenplaats. Door Suameer kwamen wij te Drach-
ten, een ander groot dorp, zeer regelmatig gebouwd
naar eene breede straat. Men zeide ons, dat de kaar-
van deze plaats bevaand is, veel narrower, wasser,
en zeer lang bevaand kan worden; wij vonden
den smaat goed, maar niet uitsteekend. Wij re-
den nu en dan door de heide, zagen veel gebouwen
en kwamen tusschen te Oltastep, een onbeduidend
dorpje, doch waarbij een groot landgoed is van de
familie Baalent. De oudt heer is onlangs gestor-
ven; hy heeft grootendeels zyne boschen geplaat,
welke zeer ingestrecht zyn en nu needt aanmeske-
lyke inkomsten opleveren; te voren was van boom-
heide. Het huint is niet groot, de tuinen zyn
niet uitsteekend, van de plassen is hiervandaar ge-
bont gemaakt, om moaye gezigten tusschen het
hout daar te stellen; de wandelingen zyn zeer aan-
genam. Op een klein afstand is Beetster,
zwaaag, een byzonder fraai dorp, waar vele nette bin-
ten zyn als in eene stad. Hier is ook een geheel nieuw
en prachtig huint van den heer van Lynden, welke onse-
ken is naar dat het valdouwde was. Het woort thans
door zyne weduwe bewoond. De tuinen slyuen zeer

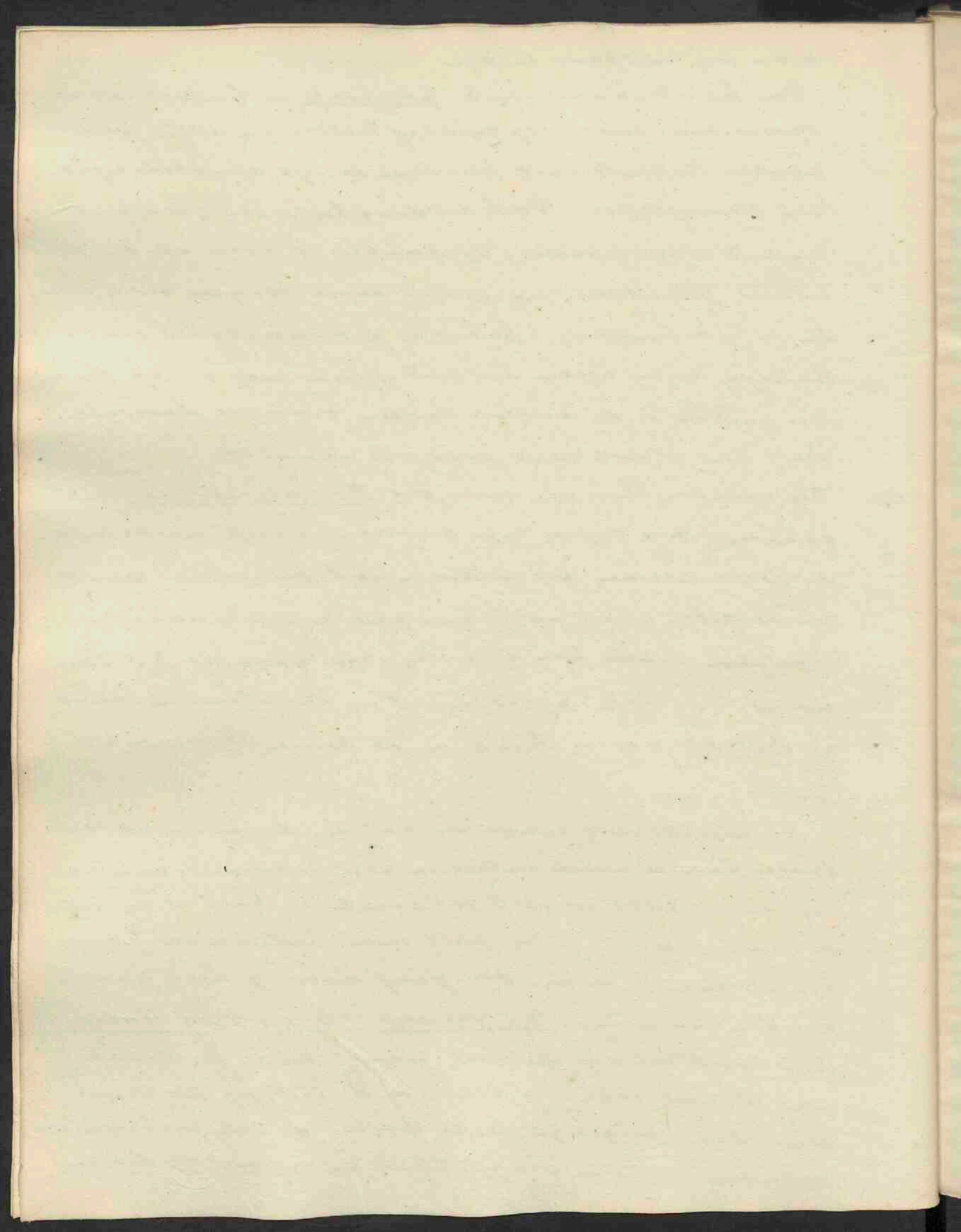

maar en kostbaar te zijn.

Van hier kwamen wy te Gornedijk, de hoofplaats van Opsterland, maar wy siddag hielden en myne reisgenooten P. Harle en P. Wrockeren, eenige ambtsbaroghe van verrigteden. Ook het dorp heeft een goed, wel varend voortkomen; de aanleg is even als die der andere plaatsen, namelijk rechte straten met grachten in het midden. Het is de geboorteplaats van Prof. Heringa, naar wien een oud man nog vraagt. Er zijn hier en ook in de andere dorpen wy veel doopsgezinden; hier is ook een joodische Synagoge.

Wy vonden hier een man, die Vriesche klokken vervaardigt; wy zagen zyne zeer eenvoudige werkplaats en bewonderden het beleid en de bekwaamheid van dezen vroeten man, welke met zyne kunst maanwyls dagelijks brood kan winnen; zyn naam is H. F. Lammerus. Deze nyetheid is in Vriesland in verval, zy bestaat nog in Sneek, in de dorpen Grount en Jouse.

De landstreek, waar wy ont nu bevonden, is wat laagter dan de meeste andere in deze provincie, zy is zandig; men vindt er veel gedaante en ook is zy niet overvloedig. Om half zeven verlieten wy Gornedijk en namen onzen kerugweg door geheel andere streken, namelijk lage veenen. In het dorp Tjalle brod was kermis, die toch weinig te beteekenen. Overal zagen wy water en de turf op het overgebleven land uitgelegd om te drogen; de vele woningen der arbeiders zagen er wy goed uit, en wy viel in het oop,

9

dat ook in de neendoorppet, enou als elders in Pruisland,
goede schaalgebouwen waren. Wy kwamen weder
op wat nasteren grond en bereikten den Straatweg
van Zwalle, hierop reden wy door het schoone dorp
Alkornum, daarna nog door Tynburn en twitgaro,
en kwamen om een uur in Leenwarden terug.

Dinsdag 4 juli. Ik bracht een groot gedeelte van
den morgen door op de kamer van den heer Lavin,
gar met boeken en andere stukken de knokkelyk zy-
ne reizen door te zien en voor my daermit wat
op te teekenen. Vervolgens ging ik het nieuwe
kerkhof bezien, dat buiten de stad tederst vier
janen voor begraafplaats dient. Het is een van
dij en zeer doelmatig ingerigt; afgedeeld in groote
vakken met reijen, welke door palen met nummers
worden aangewezen. Er zyn geene kelders of andere
byzondere aanleg, ook tot nog toe geene praalgraven;
alleen zyn er eenige vlakke stenen welke nermel-
den, eni daaronder ligt. Zoo ik hoor heeft men de
gelegenheid om grafkelders aan te leggen aangeboden,
maar heeft tot nog toe niemand daarvan gebruik
gemaakt. Er is geene afscheiding van Christelyke ge-
loofsbedenijfers, de Katholiken hebben dit niet nog,
koren, en zy plaatsen ook geene kruisen of andere on-
verschieding op hunne graven. De Joden hebben
eene afzonderlyke begraafplaats naby de andere.
Twee gebouwen aan den ingang deuren tot wanner
geen naar doodgraven, notrekken, welke by het begra-
ven gebruikt worden en berging van de lykzaken.

x De heer Lipkens was dezen morgen naar Gro.
ningen vertrokken.

De Smallevaart's wandelboek.

Ik gaf hier enige boomkweekingen, welke een goed
middel van bestaan voor deze plaats opleveren; - ook
te Bergum en Belcum heeft men dezen tak van ny.
werheid.

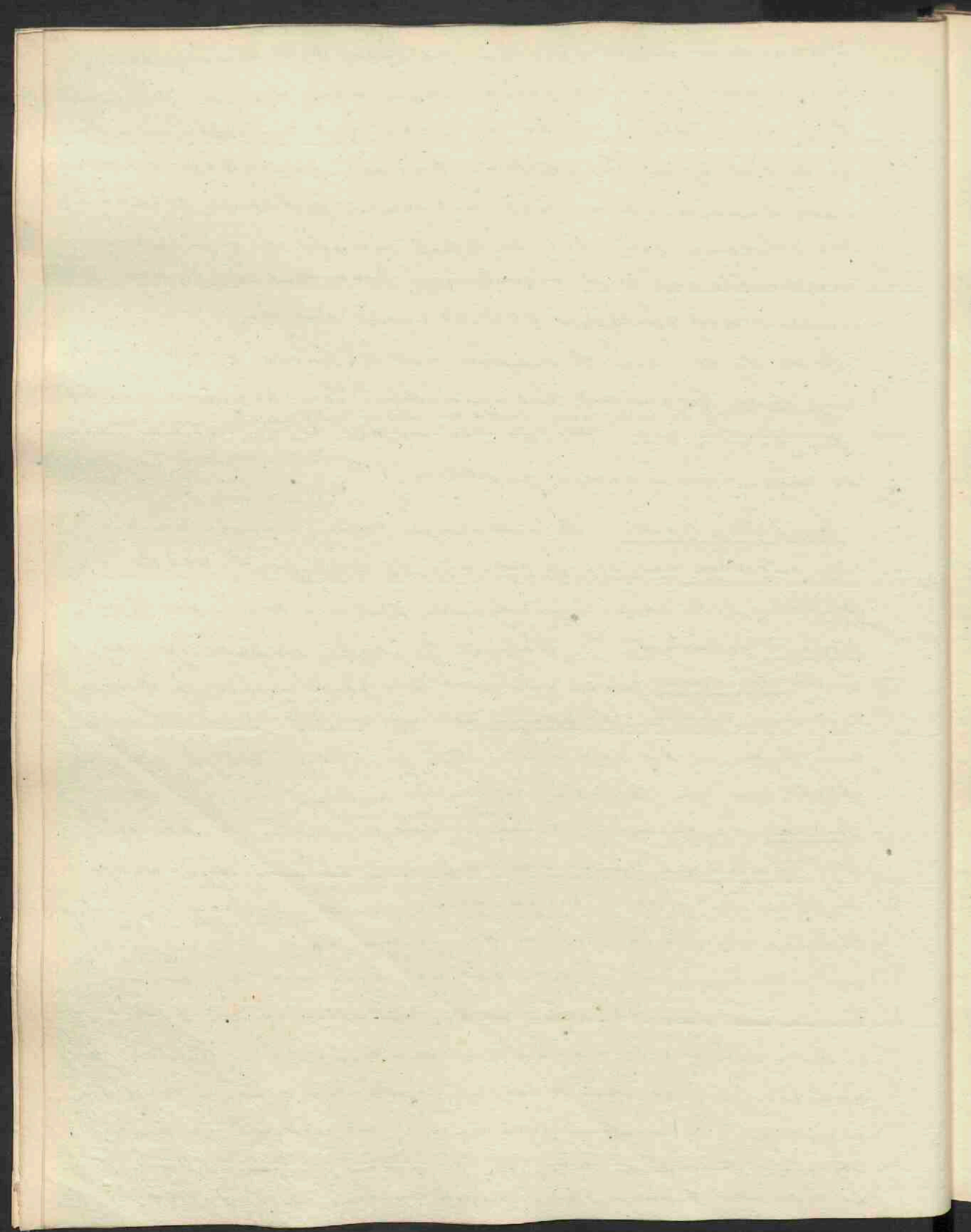
Byzantische inrichtingen, om de lyke te bewaren tot men zeker is, dat zy geene schynbodeen zyn, vindt men hier niet. Alleen zeide men ons, dat zy, Zepen vry hoegze betoeling, in een verstrook konden geplaatst worden, doch daarvan was nog nimmer gebruik gemaakt. Het schoone van dit kerkhof maakt de beplanting uit, die het tot een wandeling doet strekken welke, naamal des zondags veel bezocht wordt.

Ik at by den heer Surinpar met v. Marble, v. Tweckenen en nog twee heeren uit Leemwarden. Wilj. de rapen na het open platen van Zweden en andere zaken het rookbelijde de reizen van onsen gastheer.

Woensdag 5 jul. Ik onderquam dezen morgen om 9 ure een uitstap om eenige schoone of belangrijke strekke van Krieland te leeren kennen. Men had my byzonder Gaat, Toeland graeend. Over den Zwalschen Straatweg reed ik naar Triburn, maar men met een pont over een breedte tuertering vaart; Atkurn dat my nu nog meer dan voor twee dagen in het oog viel. Een kwartier verder slaaf ik rechts van den straatweg af en kwam om een uur te Jouva een blaayend plaatse, dat in andere landen een stad of vlak nye woude, doch hier even als de andere slechts een dorp is. Hier is het landhuis van den grietman wiens woning ik in de hoofstad bewoond had. Ik wandelde wat in de tuinen, die lief en net zyn, doch niet zeer groot. Een lensel van 12½ Ned. el hoogte is een vreedend sieraad in dit vlakke land; men heeft er een twakelore kanten py.. namelc met reuker bodenop geplaatst, want men in den gaan; doch ik vand er geen mossi, uitgestroekt gesipt.

Op mynen verdere weg, een een van Jouva en twee van de Lemmer kwam ik in bosch, en een herberg daarin. Het

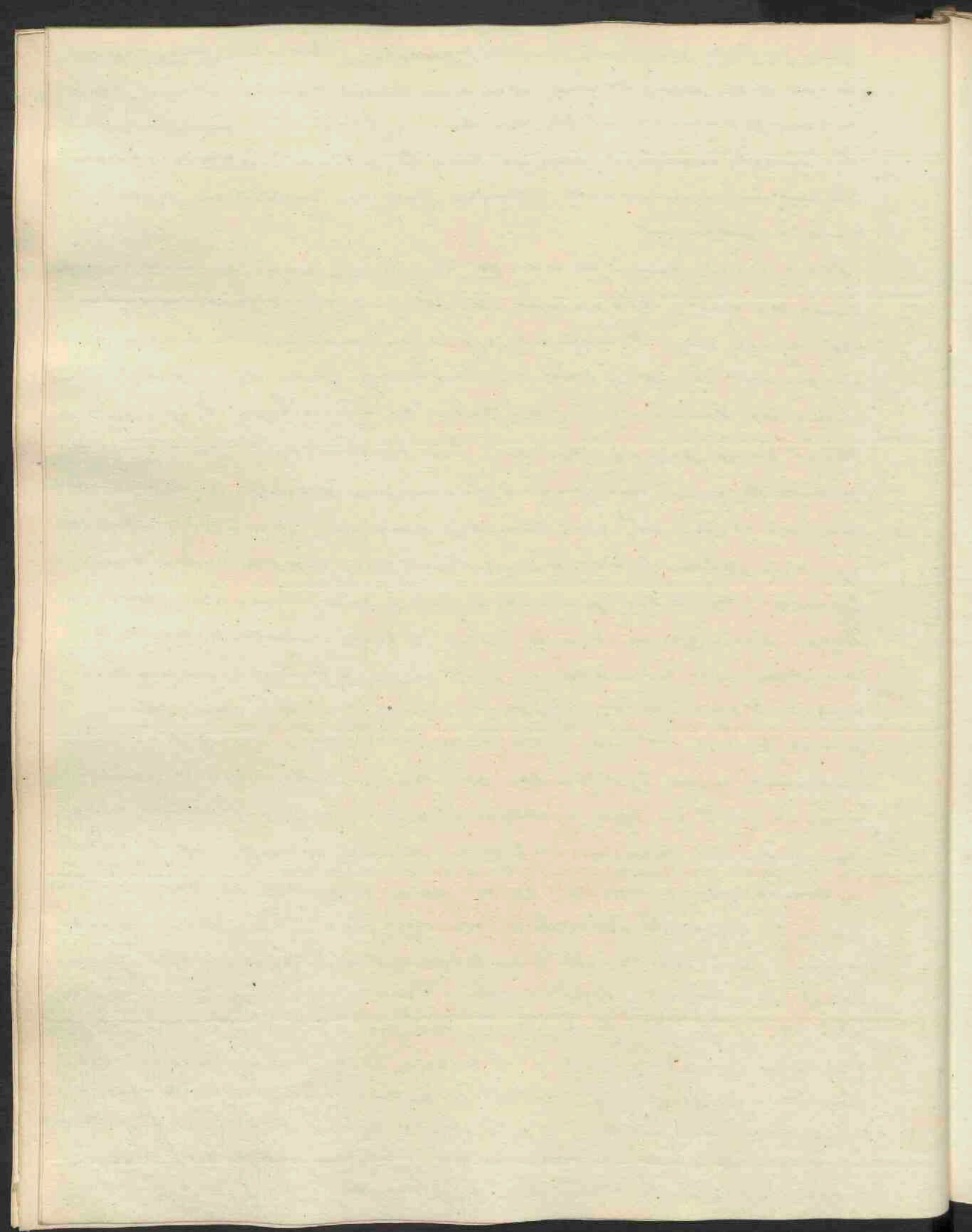

11

Huis ter Heide genaamd, wat lief gelegen. Het dorp Nicolaasga
waar ik nu door kwam, is in eenige veldige straat ver
uit een gebouwd; en toch zijn hier in 1826 naar eenzijdigheid
het meeste menschen naar de taan heestekende ziekte gestorven.
Thy zag hier een groote, schoone kerk der Katholiken, geheel
nieuw gebouwd.

Voor 4 ure kwam ik aan de Lemmer waar de weerswende
juist ten einde liep, en zag veel leven sigheid verwaacht.
Het is een van Friesland's rijkste, maar vele mannen in en
uitgeroofd worden, toch was men my zeide byna uitsluitend
naar het binnenland, de kater en koor naar Engeland de
stend gaat gewoonlyk van hier naar Harlingen, waar de
geluibe toepren overgaans daarnese beladen worden, het
Holland is hier een zeer levendig netwerk. De meeste straten
zijn zoo gebouwd, dat men er met geen wagen ryden kan.
Eigemaardig is het opschrift dat ik hier en daar las: "Water te
koop". Een aar in Noord. Holland heeft Friesland steeds te
waartelen met het water en toch is goed, donkblauw water
een veelzameheid. Gelyk de stuit viel my een schoon,
groot huis in het oog. Toen ik aan een man vroeg, van wien
dit was, zeide hy: van een grietman, namelijk de griet,
men is doof en zijn wetene is alleen my in dit huis, maar
zijn zoon, die 19 jaren oud is en buiten waant, zal zo zoken
in komer want, het wel hy was jong is, volgt hy toch natuure
lyk op in het grietmanschap, omdat het in de stam maak
elgenen. Zoo beschouwt men metkylig die post in Friesland
het is een welyke, waardigheid van aarientyke en ryke ge-
slachten in de straat, waar zy kunne gaarden hebben. Dit
kan zeer nadeelig maar ook zeer nuttig zyn, naar de ry.
ting, die naar zulk een instelling gegeven wordt en de personen
welke daarvan opvoelen. Er is een groot, hoog schoolgebouw
doch, zoo ik hoor, niet zeer stoffig. Ik maakte hier buven,
wagens op met een thepanden dopelboom, naar voren met een

naast een ^{oude} altyd de plaagen vander vaderen, die wapens zyn op vier eue-
 len, beppinnen met een paard, dat nome drie deffelsboom uitloopt
 en dies oppelicht houdt wanneer het inake, oock by het afgruy-
 der laet men sien slopen en drukt daerom, om den wapen bepen
 te houden, hetgeen kant het paard met zande kinnen geschiedt.

Ik hield hier missoep, en secd eene mansceij op den zaetge
 die met paulwerk en keistenen zwaar bezetigd is.

Op den weg naar Balth, myne bestemming voor deze avond,
 maakte ik een klein uitloop rechts af naar het dorp Uyge
Kal en berecht daar het graf van den uitsteekenden Coethaard
 Men heeft hem in de nederige kerk een marmeren gedenkstee-
 ken opperigt, waerop hy aan den voet van eene pyramide, ag-
 tene op kanonnen en andere wapenen, voorgesteld wort.

Staat de kerk naast de school, welke in den winter voor de kin-
 deren te klein wort. Zoo veel als ik bemerken kan, bestaat
 in deze provincie een loffelyke ziele voor het lage onwooyd.

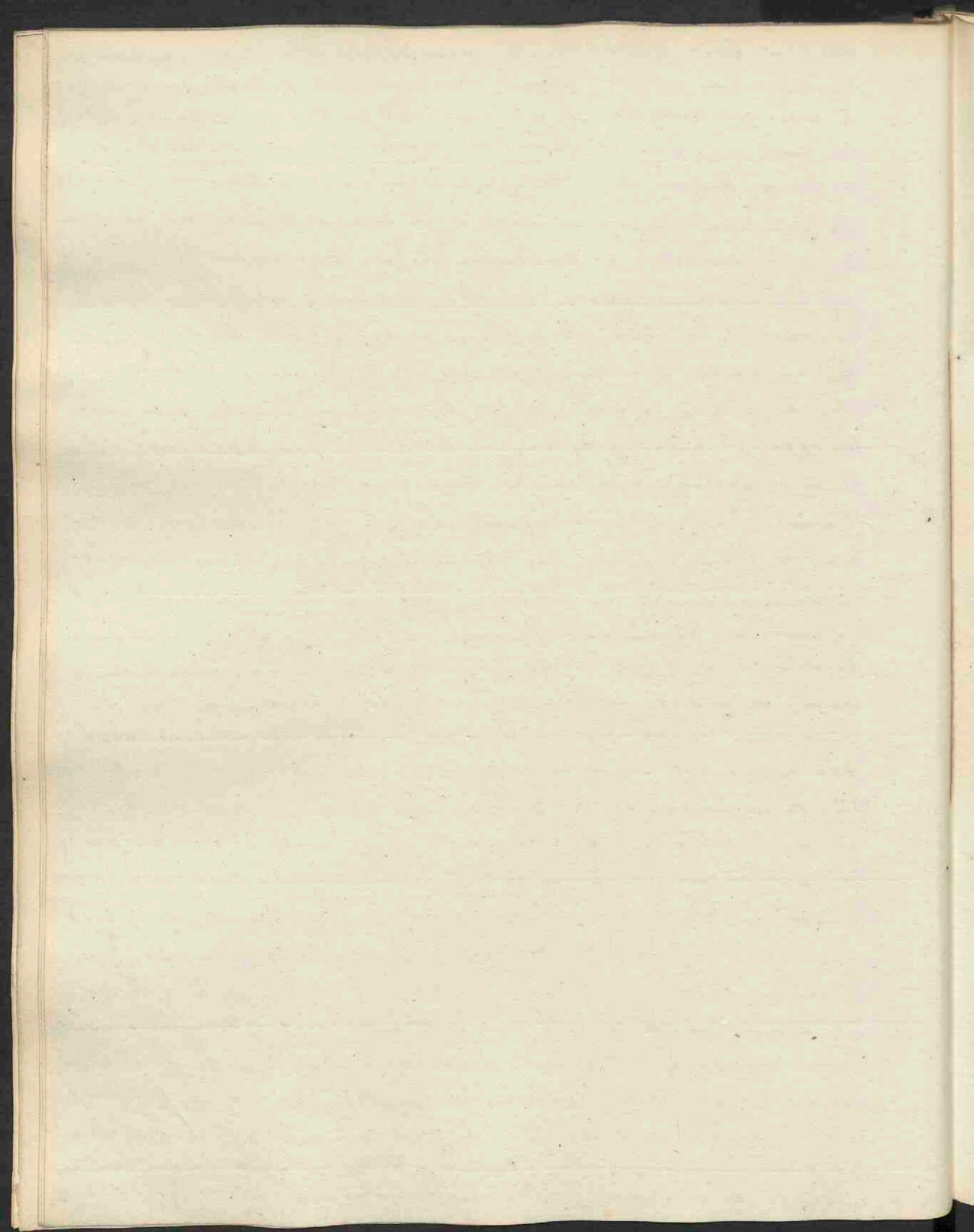
Door veel torenland, zwaar zand en myn moer geboorte,
 kwam ik in Balth de hoofdplaats van Gaasterland, een
 dorp, dat, zoo als vele andere, een steds voorkomen heeft, en
 door eene vaart met andere plaatse gemeenschap heeft.

Het komt my voor, dat het in Vriesland neyans ontbreekt
 een gemeenschap te maken; de vele kleine meeren, ook de
 meeren hebben dit zeer bevoorbert. In de nabylheid deser plaats
 is het Slootermeer, waerop men uit het geboorte een moer
 gruyt hat; zoo wat ook de naam van een dorp buitenplaat

den, die ik voorbyreed, Meersjeft. In Balth zag ik tegen een
 avond vele inwoners op de straat, in kleeding en voorke-

men zoo als ik die gewoon ben in deze provincie te zien: gezonde
 sterke menschen, de vrouwen veelal welgemaekt, blank van
 nel, maar eenigzint plomp, en de bekende styne kleeding.

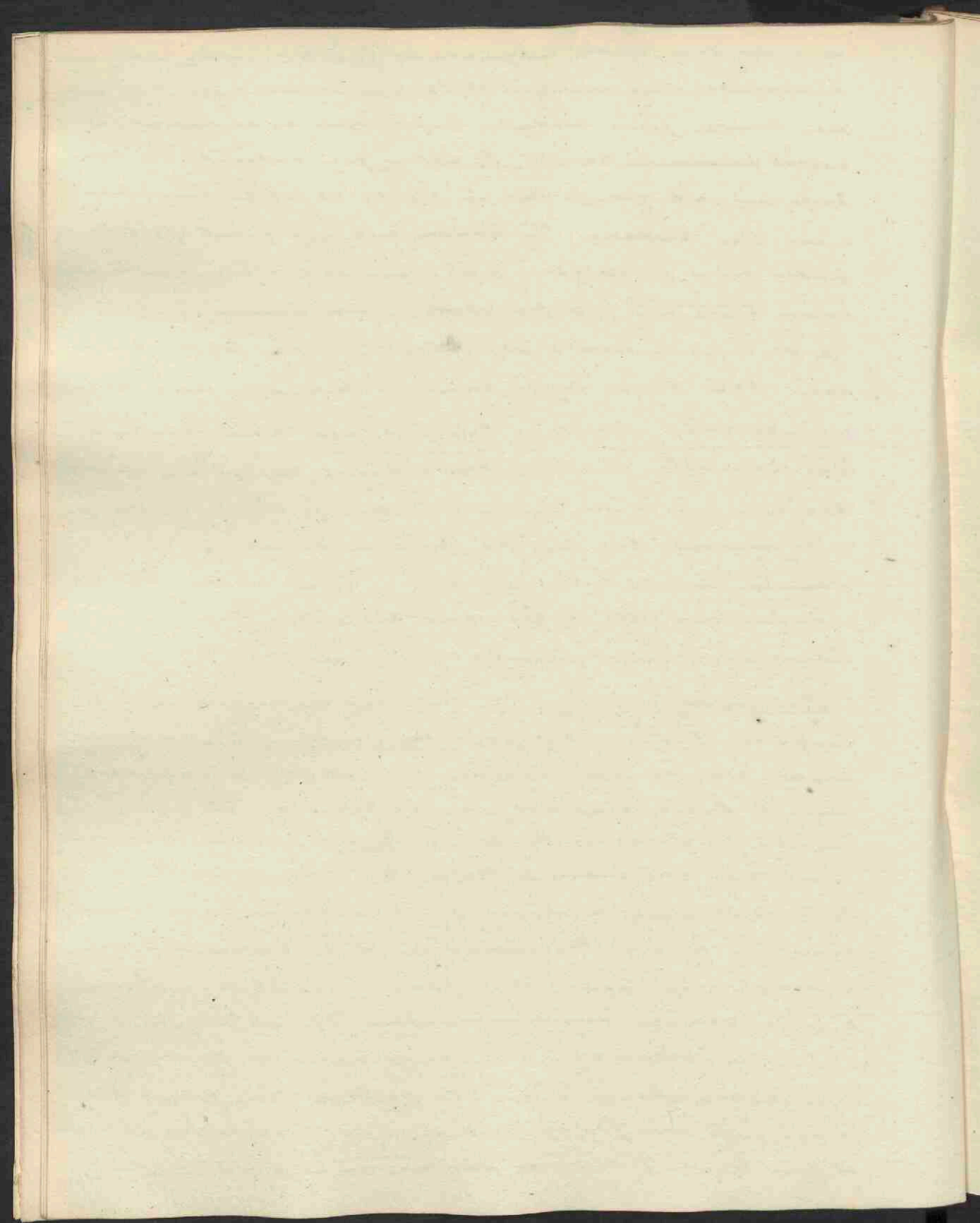
Wanneer het geen feestdag is, hebben de vrouwen gewoon-
 tyk hare metalen plakas over eene zwarte andermuts zonder
 mitte muts daerover, dit staet nog luyger. Te vergerf heeft

ik onder deze lieden mogende lyne manniken, welke veel onderscheiden door meerdere styfheid en eenvoudigheid. De vrouwen dragen geene metalen partierbels en de mannen meestal driehante haarden. Ik heb er geen ontmoet en men heeft my ook gezegd dat er slechts 25 tot 30 families meer van bestaan. Zy kennen niet nog geheel afgeshonden, hebben geene geestelyken, maar komen een 'sunday in een kamer byeen, om godsdienstvereeniging te houden, en dan zy de kind en twee visschers bestemd om het inoord te doen. Dese dragen lange haarden, de andere leden der gemeente niet. Onder de byzonderheden, waardoor zich dese manniken onderscheiden behoort, dat zy niet rooken. Zoo men my zeide, zyn zy zeer vlytige, eerlyke lieden, welke nimmer tot last van anderen vervallen.

Van de huizen ziet men hier en in de andere kleinste plaatsen nog vele luijels met zitbanken daarvoor. In Seewarben vindt men die niet meer.

Donderdag 7 juli. Om half zes vervolgde ik myne reis door Oldernidum en Ngemidum, twee dorppes, tussehen eike en sparreboschen zeer schoon gelegen; een deraf boschen was dat van Lyklama. Ik kwam nu aan een bevaend landpad Rys genaamt, dat zeer uitgestrekt is en maar gelegen. Het heeft behoudt aan de familie Rangers, waaraan het voor enige jaren ongenaan is in die van Van Swinderen, door het huwelyk van de enige erfgename, een vrouwe van 38 jaren met een jongvrouwe geeman van deraf naam. Thant woude de heer en mevrouw van Swinderen, welke reeds enige tien deraf hebben zomer en winter op Rys. Een groot huys is omringd van fraage pinen, van boezeggen, en vanden al van woude geboude, dat hier in alle reykings nog

uitbrekt, en aan eene zyde tot aan de Zuidzee. Hierdoor
 strekt deze plaats in de daad boven andere uit: men
 wandelt in het veld, niet graanvelden, meiden en te
 gelyke de zee met vele wapen, met Eukhuren, heden
 dik, als het helder is, de eilanden Turk en Schakland in
 het verschiet. Met veel geschreeuw deed de zee wandel.
 Om ons dit schoone landschap en veld myne verwach-
 ting niet bedrogen. Zoo my de timmerman zeide,
 wordt er jaarlyk voor 14000 gulden hout gekapt, het
 zey my zeer veel voorkwam. Verscheidene hutsta-
 ren, die verpacht worden, behooren mede tot deze
 bezitting. Hier als elders in Kruisland is de gewoonte
 om voor vyf jaren te verpachten. In de laatste ja-
 ren is het nog al eens gebeurd, dat een pachter
 niet konde betalen; dan heeft men zyn goed ver-
 kocht, zoo my de timmerman zeide, want kuyfsochel
 de deed zyn haar niet, om het kleine voordeel; en
 er waren altyd andere pachters, die het voor eenzelf-
 den prijs ondernamen. De lanen dieser plaats worden
 door middel van een schapje en eysje, door een paard
 getrokken, schoon gehouden; dit maakt, dat drie en
 samtygs vier menschen voldoende zyn terweyl andere
 veel meer handen noodig zyn. Haerel hier veel ge-
 bouwte is, ook veel eiken, zoo kan men toch zien, dat
 het van de zeevlucht dikwylt schade lydt.

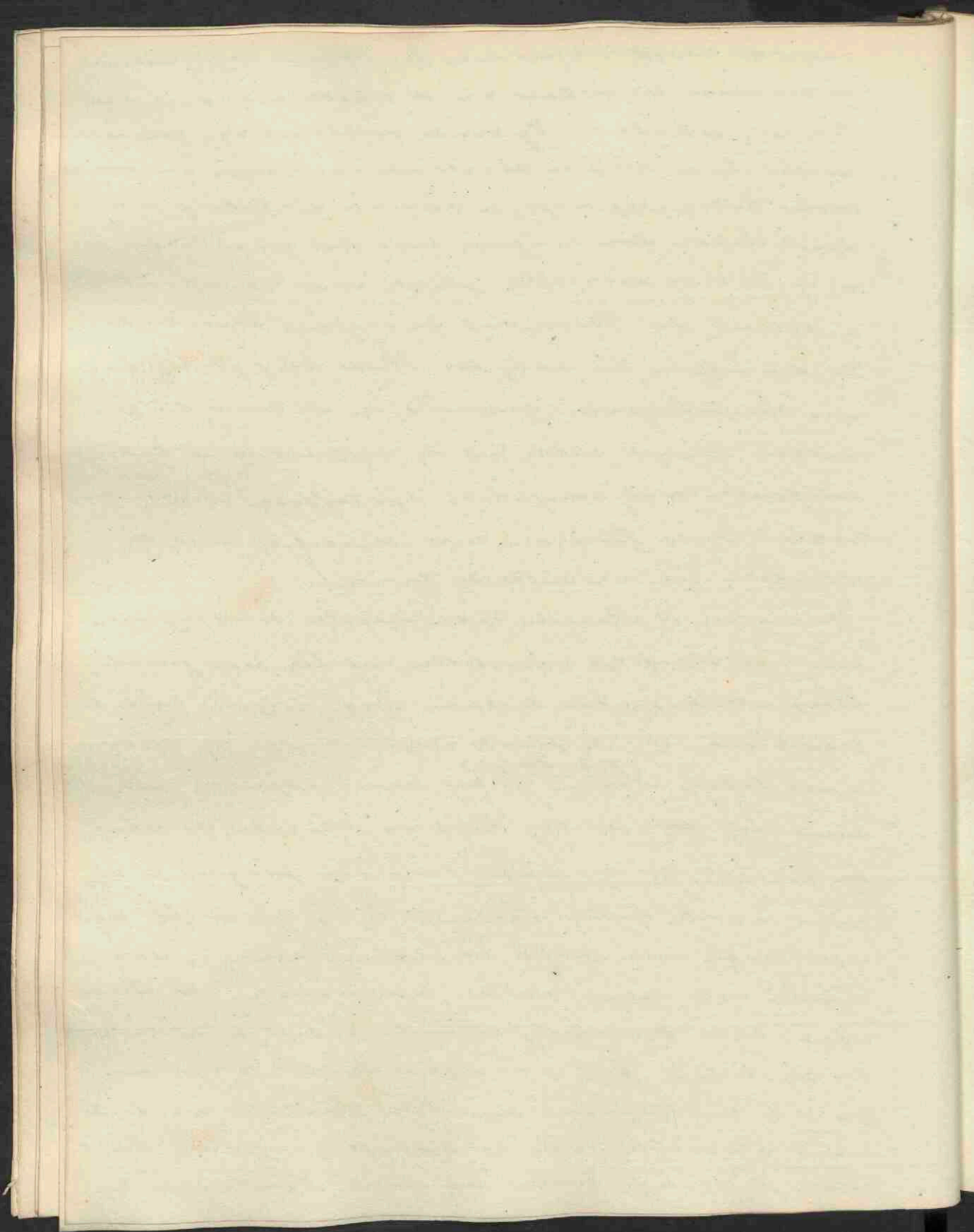
Ik need, neelal op kleinen afstand van de kust, naar
Stavenen. Het land is hier hoog en op eene plaats, niet
 ver van de stad, verheft het zich byna als eene duijn.
 Dit punt noemt men het Rode Klif. Zuidelyk hier

In 1830 taken in Stavoren. 519 in number.

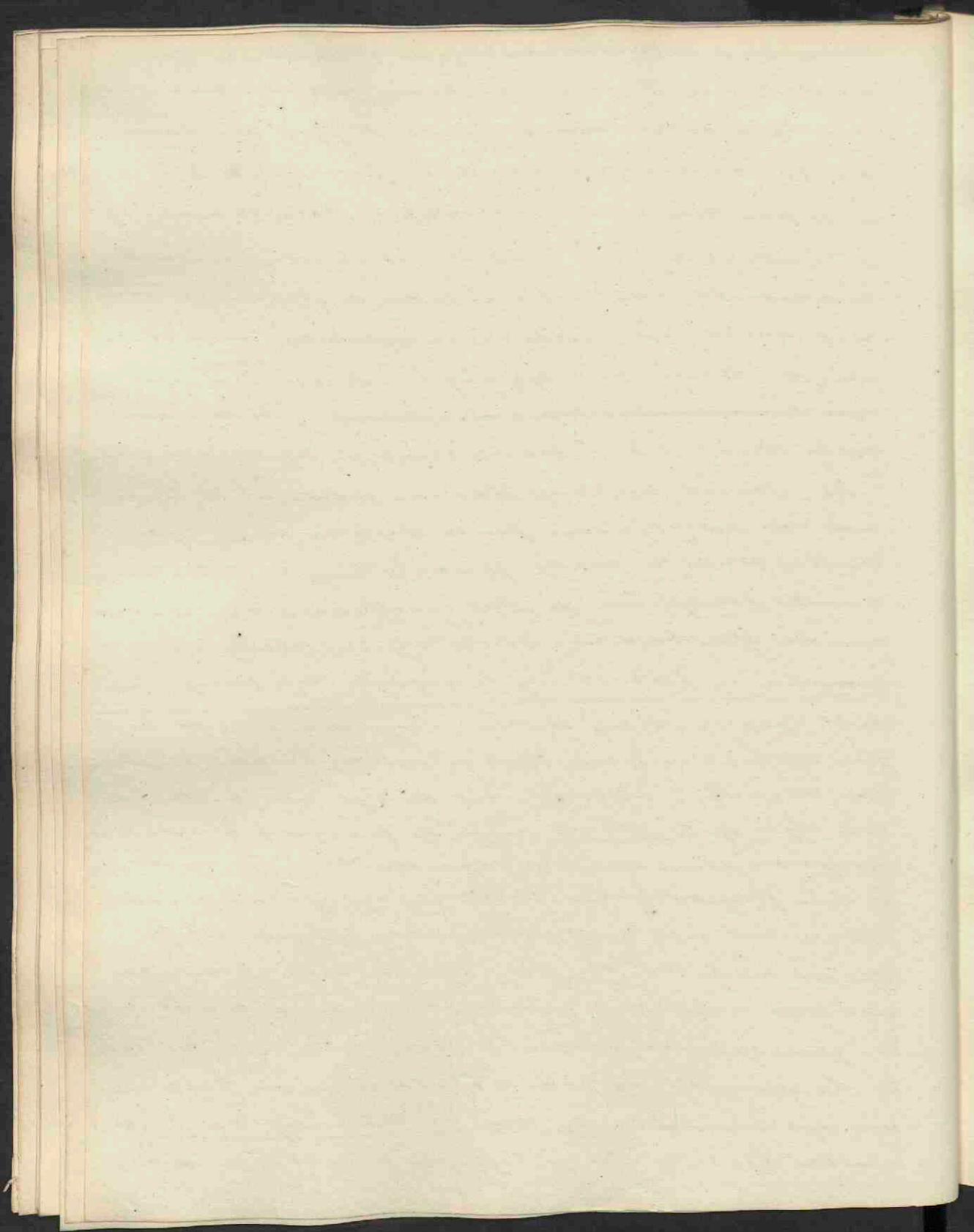
van is de Handelsbank, die men het Vrouwe Land noemt,
 en waaraan het verhaal van de weldderige vrouwe van
 Stavoren gehecht is. Zy zonde verstuurd zijn geworden,
 omdat haar schip in plaats van voormerpen van pruik
 tarwe had medegebracht, en daarom die lading over
 boord hebben doen werpen, met dat noodlottig ge-
 nalg, dat op diezelfde plaats eene Handelsbank
 ontstond, die Stavoren's ondergang bevoorvoeren.
 De duinkelen, die naby het Rode klif graeit, heeft
 men mirakelgras genaemd, en als tarw, die geen
 vruchten draagt, welke uit de weggeworpene lading
 ontsproten was, aangafien. Intusschen is het vrou-
 weland naar Stavoren met schadelijk en is de
 duinkelen geen verwilderde tarwe.

Waarvallen is Stavoren op den diepsten trap, en men
 kan niet mogelijk voorstellen, dat hier eene groote,
 bloeyende koopstad bestaan heeft, hetgeen toch hier
 welisoh zeker is. De plaats zelve, waarop zy bestaan
 moet hebben, ^(Jadoceltelyk) is door de zee verzwolgen, en men
 weet nog, dat er een kerk en klooster en eene
 kerktstraat, die oerwaards naar de plaggen te zijn,
 waar nu de kansen vallen. Er zijn nu slechts twee
 nigt straten met slechte vervallene huizen, en daar,
 tusschen vele opene ratten, overgebleven. De steeds
 afnemende bevolking is ontmaerdigd, arm en kon-
 der nigrerheid. Hier is aan geen hoepel te denken.
 Het is de merkelykheid van den toestand, welke li-
 mont, als dichtst, in de toekomst voor onze hande
 steden beschreef. Zullen eenmaal Amsterdam en

16
Ritterdamm dit zelfde verdelingsal oplezenen? Op de
plaats waar Romeinske Steden, gestaan hebben, wordt
men bijna altijd door eenig overblyffel van bouw-
kunst aan vroegere grootheid herinnerd. Hier is
niets van dien aard aanmerking, en toen ik zocht of
er niets te vinden was, dat de vroegere wellevende Kon-
de aanbinderen, was het eenige dat de Steden van rom-
mige huizen met witte marmersteentjes overblijft ma-
ren; die waren denkelijk nog in de goede ^{toestand} staat de
ryke koopvaardyschepen aangevaard. In de haven,
welke steeds in bruikbaren staat is, lag niet een schip.

De uitheek, waarop Steden gebouwd is, heeft
veel van onvriestroomingen te duchten, en de dyken
moeten steeds zwaarder gemaakt worden. Men was
woordvoostelyk van de Stad tuerkruan, om een onvriest
van 400 ellen lang met sterke Steenen glooying te
voornen, en het was my belangryk dit eenprins
in de byzonderheden te zien. Men maakt in de haven,
van ryshant en keenen, therk in een gevlachten, een loop
van vlot af zinkwerk; dit brengt men buiten aan
den dyk op de plaats, waar de glooying komen mag,
werpt er pruis en ardele op, waardoor het zinkt, en
op dien grondslag wordt de glooying van groote
steenen met veel roof, naar in een jaspende geleid.
Op een mate van den grond moet meer of minder
van dat zinkwerk worden aangebracht om een naf-
ten grondslag te bekomen. Een rio maakt men
de haafden, die op zekere afstanden een haek met
den dyk vormen en den slag af sturing der gansen
moeten bekomen. Die glooyingen maakt men op de ge-

naanlykete plaatsen, en die veranpen dan gedeel-
 telyk de drie neyem neytopstaande palle, met stee-
 nen draaafpiken, welke door de poralwormen dik-
 wyf in tweeupe janen verterd worden, naardat
 gedeelte met steedr in het zeewater stoot. De
 andere dyk bestaat behalve dien, en de palen of
 de steenen glooying 4yn. Slechts versterkingen
 van dien dyk, somtyd onmiddelyk daarvan muft
 maar dikwyf ook op vyftig of meer treden
 daarvan verwyderd. Sedert twee janen is de dyk
 langs dese kust wel een halve el of meer verhoogd,
 hy is thans $4\frac{1}{2}$ el boven volle see, dat is half ty sin-
 ten springtyd. Behalve de krom, is hy naar buiten
 5 maal naar binnen $2\frac{1}{2}$ maal zoo breed als de
 kropte. Een oprichter over dit werk deelde my zere by-
 zan derheden mede.

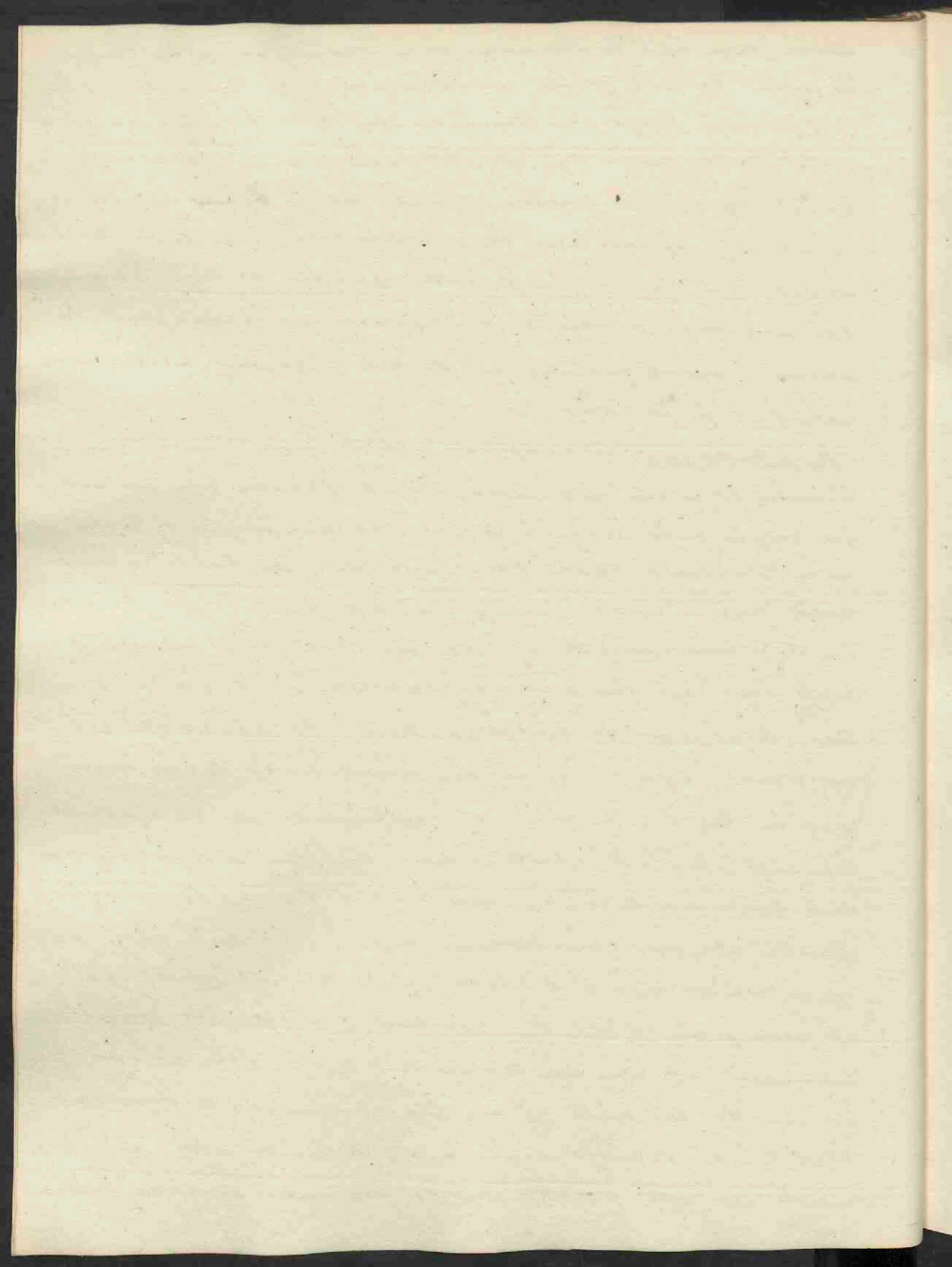
Het dorp Molkwerum, waar ik voorby kwam, om
 naar Kinkelopen te gaan, was te merkwaardig, om
 des niet te bezoeken. Over zene brug kan men tot by
 het dorp ryden, maar dit ried men my af om de
 gemakheid van die brug, en in het dorp zyn alleen
 bestreembe voetpaden, geen ryweg. De groote onre-
 gelmatyghed van Molkwerum is tot spraekwoord
 gemoorden, ooch, volgens de beschryvingen, is die zeer
 verminderd. Eenmaal rond ik ze naef zeer in het oof
 vallend, en ik konde geheel geen zamenhang tusphen de
 plaatsing der huizen bespeuren: de smalle paden,
 om van het een tot het ander te komen, kronkelen
 in alle riytingen, en de vernarrowing is te grooter, om-
 dat er ook veel water in verschillende riyting tusphen

Het Oud. Vriest, dat met te Hinde Capen spreekt,
woort ook te Nalkmerum, Tuarns, Koudem
en Scharl gesproken.

door stroomt, waaroner vele kleine bruggen loopen. Ik vond geheel geene marktplaats; de toren staat er nog, maar heeft een bouwvallig voorkomen en er is geene kerk meer by. De huizen schynen veelal oud, maar zy zyn in goeden staat; hun bouw is niet 90. lykvormig, maar aan de meeste ziet men twee kleine kantstertjes boven een grooter, zoo dat de drie zaam een in vieren verbeeld kruisvaster vernangen. In wouert zag ik weinig en by die viel my niet met waardig in het oog.

Kinderloopen is nog eene stad van ruim 1200 inwoners, doch het draagt ook sporen van verniel, en gelijkt niet meer naar de beschrijving die men er in vroegere tyden van maakte. De haven is nog goed, maar er is weinig handel meer. De kleding en huislyke inrigting, zelfs de taal, zyn verschild, land van die der andere plaatsen in Vriesland, alleen kalkmeren uitgeroerd. De oorspronk der eigenheden ligt gewis in den oorsprong dierzelve, hier en het woude naar den liefhebber der vaderlandseke antiken der moeite waard zyn, den samenhang van deze byzonderheden met die, welke b. v. op het eiland Skarke of elders voorkomen, na te sporeu. Hier en meer verduypt dit alles, en de vraag, of dit goed of niet goed is, wordt onestally, want het hangt van niemand af, om den gang des tyds op te houden, en die breekt het onde af om het nieuwe op te bouwen. Doch het historisch onderzoek behoudt altyd zyne waarde, die zelf grooter wordt wanneer de zaken telve

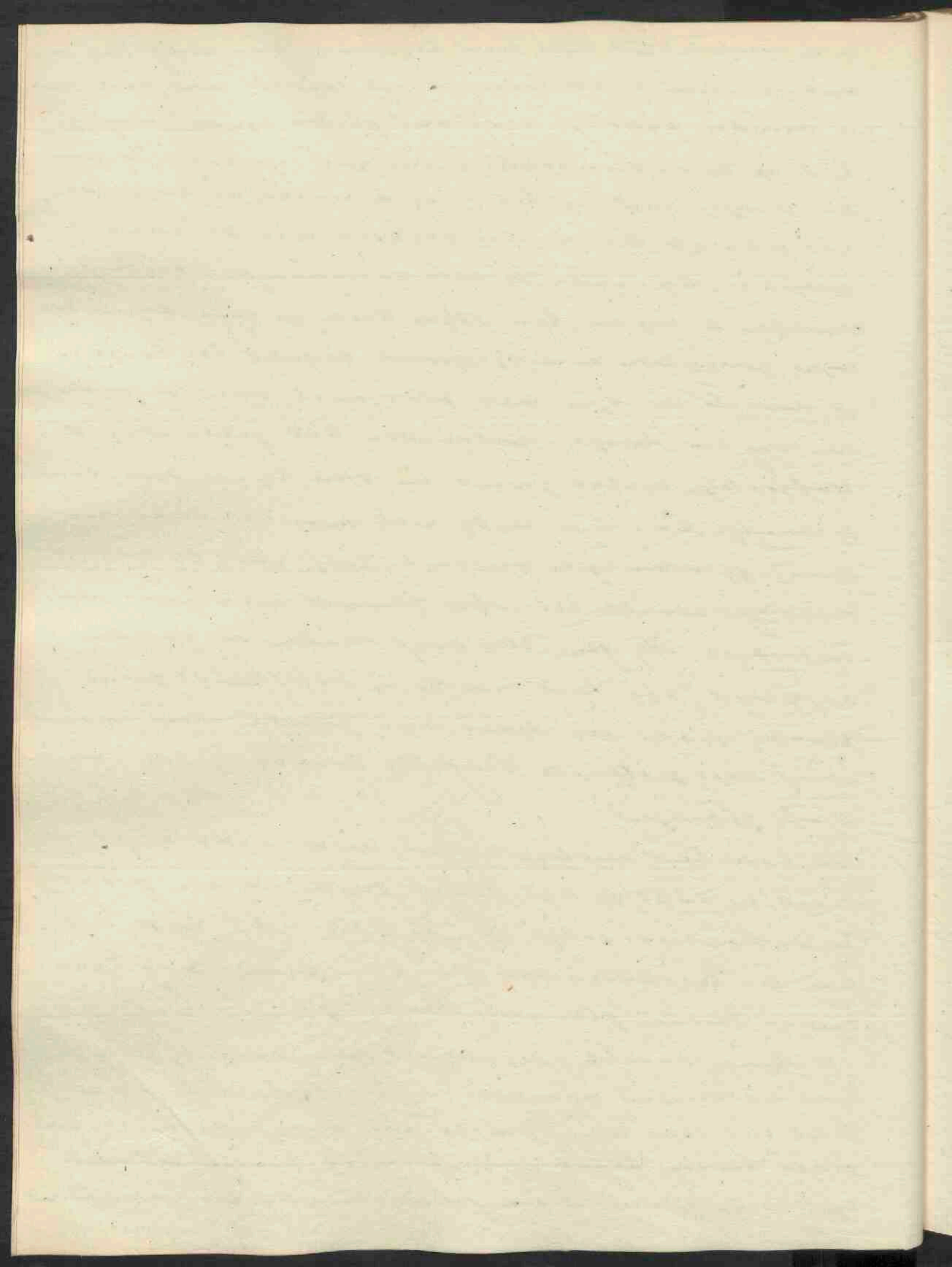

in de werkelykheid niet meer bestaan. Men dende my eene
 mederne aan, welke vroeger ryk gemeest was, doch nu
 in minder gunstige omstandigheden zynde, nog ge-
 heel op de onderwetsche wyze ingericht was. Zy was
 zeer geregen, om my het oude kinstnaad, de koststeden
 met gebaende deuren, het vertoek met blauwwe lo-
 zeltjes en byzonder de vele sonderlinge kleeding-
 stukken te wysen. Een styne daek, op eene bepaalde
 wyze gevouwen en uitgespreid, bedekt het hoofd en
 is voor de meisjes meer plat, doch voor de vrouwen
 men om een hooger opstaanden bol gewonden. De
 stoffen zyn veelal gewit en van byzondere taart;
 sommige kan men reeds niet meer bekomen, zoo
 danig geraken zy in onbruik, zelfs voor de meeste
 minltjes wordt het echte flunneel niet meer ver-
 naardigd. By dese kleeding vinden de gouden
 ooryers (zoo heet men ze in Kristland) geene
 plaats, maar een soort van gouden neer, met
 eenig eel gesteente verzierd, wordt op het voor-
 hoofd getragew.

De heid hier middag en wandelde naar de plaats
 waar in 1825 de dyk doorgebroken is, een groot
 kwartier noordelyk van de stad. Men heeft ook
 hier den herstelden dyk niet door palen maar door
 Zwane steenen glooying bevestigd.

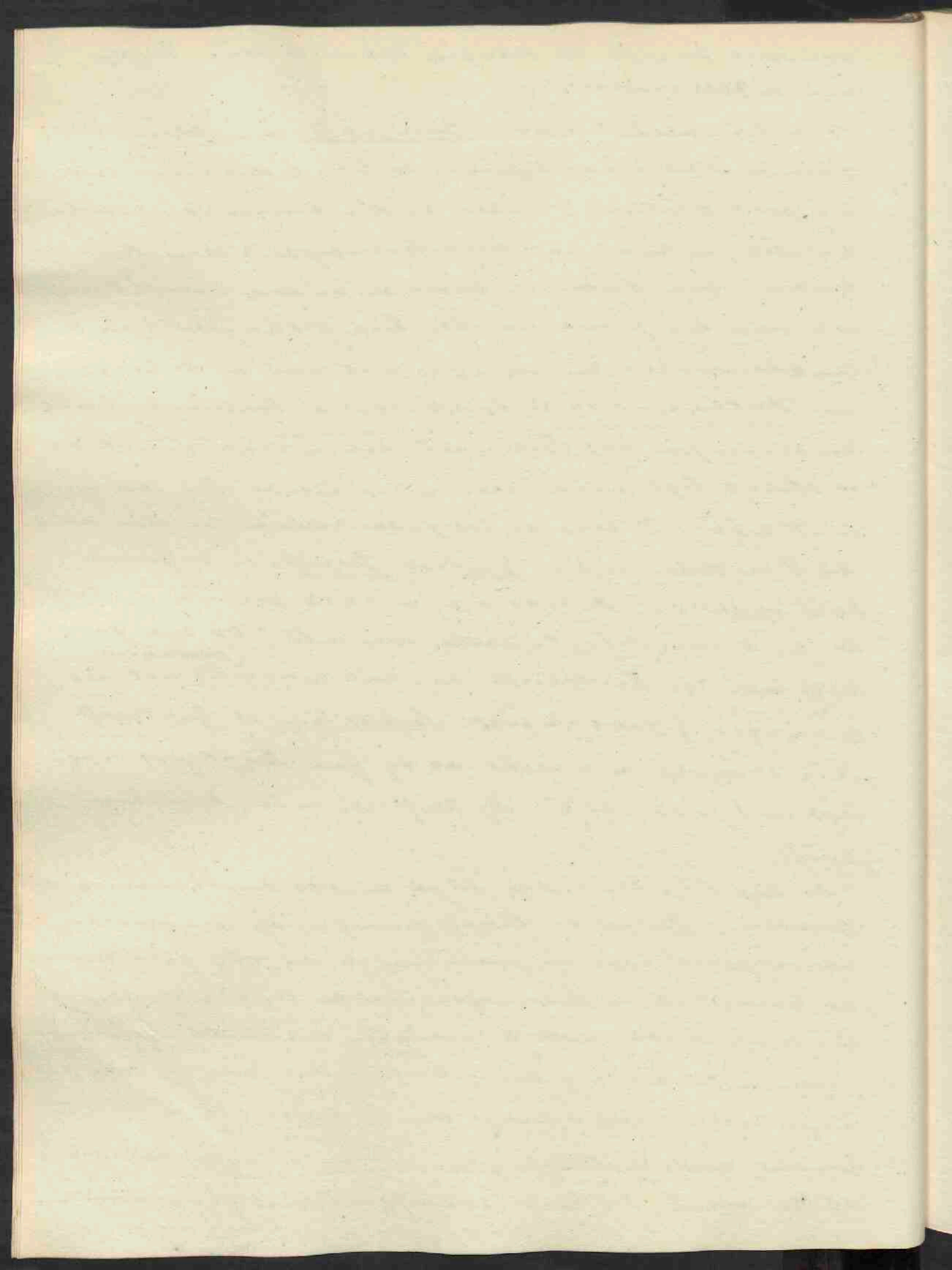
Wokum, waar ik vervolgens door Keenan, keeps een
 zeer welvarend naarkomen; het bestaat hoofz-
 lyk uit eene lange gracht aan beide zyden met zeer
 goede huizen bezet, en waar veel vertier scheen te
 zyn. Deze plaats is eenigzins naar de zee verwyderd

evenwel komen de Schepen tot in de stad. Er zijn
over de 3000 inwoners.

Van hier reed ik naar Balsward, een kleine mel-
renende stad, maar tusschen de 3 en 4,000 inwoners
een goed bestaan vinden, in den binnenlandischen
handel; er was nog veel lewendigheid laen ik er
kwam; nee, baten en kaat en andere voortbreng-
sels naar den grond worden, hier verhandeld, en de
landbewoners voorzien er uit van de behoeften
van kaloriale en fabriekwaren. Twallen en groath-
ten omringen nog Balsward, dat in een vruchtba-
re streck ligt, maar men meer weide dan bouw-
land ziet. Ik bezocht het gedenkteken ter eere van
den Vrietschen dichter Gisbert Japiks in de groate
kerk opgericht. Hy was hier in 1603 geboren, en heeft
den post van schaalmeester vervuld. ^{(geplaatst}
heeft men zijn borstbeeld van wit marmer, met dit
opschrift: „Gisbert Japiks. Lofter nim ik for lief,
„it is slivecht in rivecht az dy fan Boalsent. Opge-
„rigt in 't jaar 1823.“ Hy heeft een mooi, krachtig
loopd.

De dag liep ten einde en ik moest dus huiswaarts
spieden. Ik reed dezen morgen op zandwegen,
vervolgent veel op pinnenwegen, die vry goed waren,
nu kwam ik op kleimgen, welke tegenwoordig, by
het droog weder, niets te menschen overlieten. In het
algemeen is het my voorgekomen, dat men in deze pro-
vincie veel roof draaft om de wegen wel te onder-
houden, zelfs de dorpswegen. Dezen morgen heb ik veel
Schepen gezien; het hout werd afgevoerd door koren.

^{voor} neldow en somtijds, ^{voor} Schrale weide; nu zag ik weder het
 gewoone vette veldree. Zeer schoone weiden en
 grasland trefft men in deze streek aan, dikwijls
 doorsneden van meeren en vaartten. Op vele plaat-
 sen werd het hooi binnengehaald naar de groote
 hofsteden, die men in het land verspreid ziet liggen
 omringd van boomen en heggen. Zij zijn als groote
 heerenhuizen met ruime stallen en schuren daarbij.
 Het bevreemde mij, dat zelfs midden in het land
 een groot aantal zeemeeruwen vliegen.

Het was elf ure toen ik in Leermarsden terugkwam
Vrijdag 7 juli. Ik bleef thier met schynen en
 maakte vervolgens eene wandeling door de stad,
 die zeer levendig was door de weekmarkt. Ik was
 waarmede de groote gerangpenit nog eens te de-
 zaken, doch ik zag hierna af toen ik vernam, dat
 in de nabijheid een man werd opgehangen, welke
 zijne vrouw verspen had. Dit waarnaal schon
 veel indruk te maken; in zestien jaren, zeide men
 mij, was er geen doodvonnis ten uitvoer gebracht.
 Aan tafel waren vele leden der provinciale Staten,
 welke dezor dagen hier vergaderd zijn.

Des namiddags deed ik eene groote wandeling
 gedeeltelyk buiten om de stad, gedeeltelyk over de
 wallen, welke alleen by een paar plaatsen zijn afge-
 graven, maar algemeen nieuw beplant zijn. Het
 weder was gunst en daardoor welligt kwammen
 mij deze wandelingen van de Frietsche hoofstad
 eenigzins treurig voor. In den Prinsentuin,
 waar ik koffij dronk, waren nu weinig menschen.

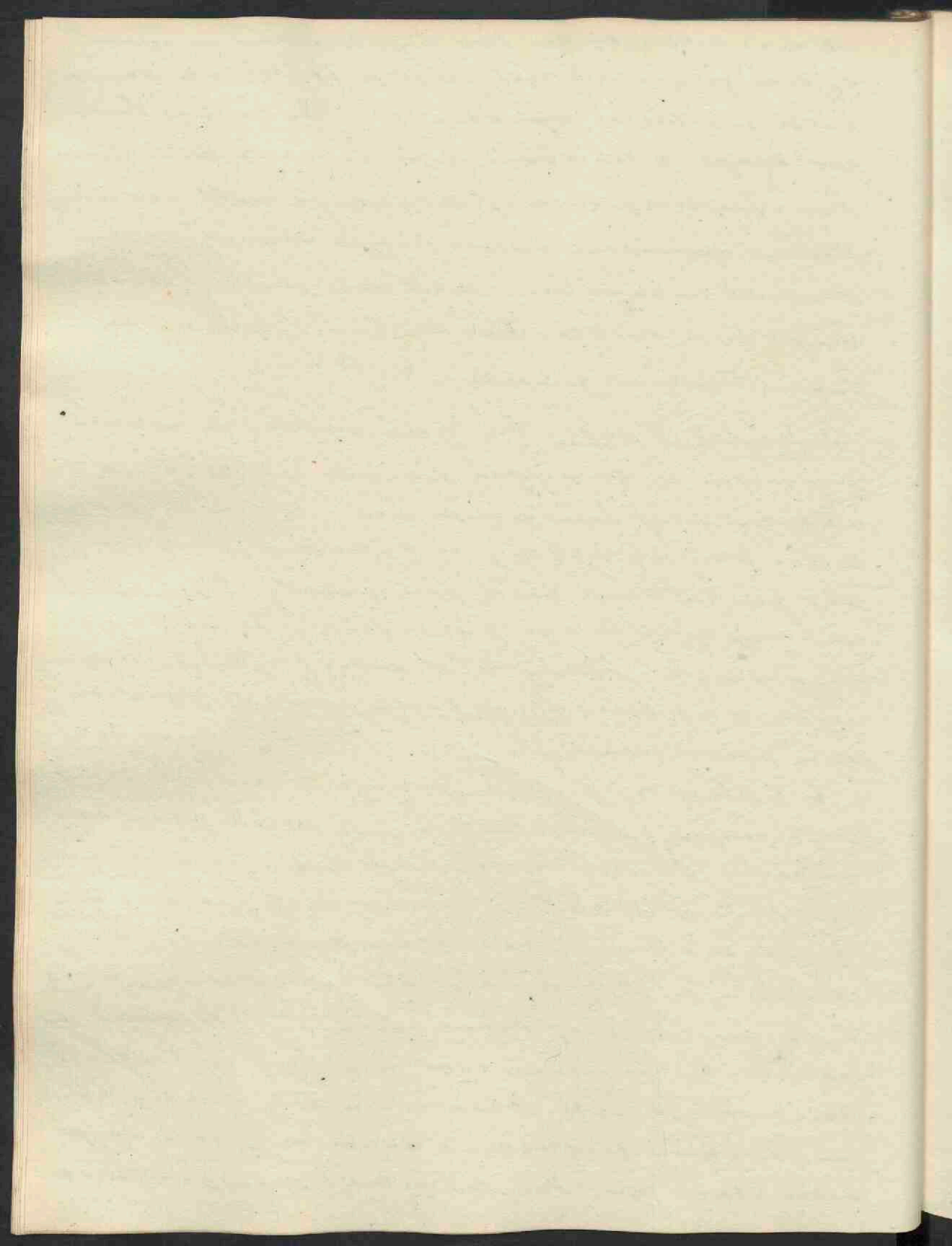
Flak land, meer met graat dan graan bebekt,
schoon ree daarin weidende; vele dorpen met steu-
ren huizen, die met pannedaken gedekt zyn; wintmo-
lent, waarten met ophaalbruggen; veelal nette wegen,
en weening boomen; - dit is het tafereel van Friesland,
land behalve de uitkoudelingen.

Ik dronk thee by den heer van Wichanen en werd
 by deze gelegenheid zyne jeugdigc echtgenote kennen
 welke uit Wesel van daan is. By den heer Surin-
 gar bracht ik den avond door en vond daar heer:
 Van Scheeten geboreu Lelieperward, welke als schryf-
 ster en opvoedster van meisjes bekend is. Men
 bemerkt in haar een meer dan gewone besche-
 ning. Twee dochters van den heer S. waren by
 haar ter school gezet.

Zaterdag 8 juli. Om 4 ure vertrok ik met den
 postwagen op Groningen, waar de heer V. Maale
 reeds wenschap heen gezind was. Het eerste gedeel-
 te van den reis was mij reeds bekend, doch het
 was nu bestaant uit $\frac{1}{2}$ ure wandel by Buitenpost
 waar mij tegen 10 ure aankomend en van wagen
 veranderden. Waar de straatweg ophoudt slaapen
 wij eerst of naar Stroobosch, waar de grens der
 twee provincien is.

Ik had nu een groot en belangrijk deel van Vries-
 land gezien, en wat nu nog een kleinen tuft van
 voedaan. De algemeene indruk is niet aangenaam,
 het land is uledraan schoon, doch meestal zeer
 vruchtbaar en vertoont buitengewonen mel-
 stand; ^x in de stad zoo veel als in de dorpen. Het is
 byna nogens eenig spoor van armoede gezien en
 vele blyken van overvloed; waartoe de kostbare
 kleedervoort mede behoort: in vele streken van
 Frankryk en Duitschland zande zulk een draagt
 ondenkbaar zyn. Van het gebrek aan goed water

het ik neees gesproken; in de hoofstad is het water
 in de grachten veel en verbreedt een onaangename
 lucht. Alleen in sommige wandstraken heeft men goed
 water; ook zyn, zoo men my zeide, in Leeuwarden,
 den en in andere plaatsen enkele putten goed,
 maar verveem niet algemeen. De wegen zyn van
 klei of zand en in vele tyden van het jaer zyn de eer-
 ste geheel niet en de tweede bezwaarlyk bruikbaar.
 Het is geheel iets nieuws, dat men nu straatwegen in
 de ruytingen van Zwolle en Groningen heeft aangelapt.
 Zeer ten onrechte beschouwt men dikwyls Friesland als
 geen buitenlandschen handel dognende; het vaart voor
 al bofer uit, minder kaat, en veel mee naar Holland,
 hetgeen voor deze provincie eenigzint als buitenland is.
 De meenen en plaffen leveren ook een overvloed van
 vish, byzonder palus, welke in groote haerelheid uitge-
 voerd wordt. Het doorp Eeg is het middelpunt voor
 dezen handel op Eupeland, welke, zoo men my zei-
 de, zelfs in den Franschen tyd voortduerde.

Omtrent den landbouw heb ik herkaaldelyk vernomen,
 dat die in deze provincie groote welvaart verspreidt,
 zoo dat de daeromstand veelal in overvloed leeft, zoo
 als de woungen en de kleding ook ammissienbaar
 schynen aan te deiden, terwijl men noegent armuede
 ziet. By de zeer hooge graanprijzen was de weelde zeer
 toegenomen, en zoo my de heer v. Wicheren zeide, was
 er nooit zoo veel goud en silver door de Friesche Land-
 lieden gekocht als in 1817. De lage korenprizen leid-
 den voor sommige jaren den welstand wel eenigzint be-
 perkt, doch de tafereelen, welke ^{men} den noad der landlie-
 den heeft opgehangen, waren noegent niet de waerheid

* Wij spraken onder anderen over de verwijdering tusschen
de Vlaeren en Groningers. Dore sijn, volgens den heer T.,
niet van denzelfden oorsprong, maar meer Drenthe,
nadat; althans de naamname families hebben in Groni-
gen sijn nooit een naam in a, hetgeen eigenaardig Vrieth
is, dewyl in het Dacenvrieth de genitiven in a uitgaat.

overeenkomstig; alleen zy die met geleend geld landbouw
 bereid hadden gemaakt en de hooge renten niet de vrucht
 ten niet konden goed maken, hadden hun goed weder
 moeten verkoopen, doch de prijzen waren voor die
 gaedren zelfs niet aanmerkelijke gedaald. Dit alles
 bevestigt my in de overtuiging, dat het belang der aan-
 dienlyke landeigenaren in deze provincie, en niet de
 nood der landbouwers op eigen grond, aancleiding
 gegeven heeft tot de klachten, die men heeft aangehouwen.

Ik heb de zorg en belangstelling van den heer Goussier
 naar voor zyne provincie algemeen hooren raemen.
 Er was geen twyffel, zende men my, of de opralping
 van den ouden heer Humalda door den heer van
 Zuylen was eene weldaad voor Vriesland ge-
 weest.

Op Groningsch grondgebied reed ik steeds langs de
 vaert over slechts pinneweggen in een stakende wapen
 die van tyd tot tyd pleisterde. Men was dus in dit op-
 zigt hier nog achterlyk. Het land is vlak, meest twee
 de, waarin zeer goed rundvee liep. Onder het graan
 dat hier en daar gebouwd wordt, was voer haver.

Tegen twee ure kwam ik in Groningen aan,
 rond door den heer van Marle; - de heer Liphens
 was dezelfden morgen verstrakken. Aan de po-
 blicke tafel was goed gezelschap, onderanderen de
 kapitein Causelaat, een oude kennis van van N.,
 welke in Noord-America en andere landen veel
 gereisd heeft. Wy wandelden wat door de stad,
 bezochten den heer Heizer, by wien de heer H.O. Feith
 kwam, met wien ik over de provincie Groningen sprak;

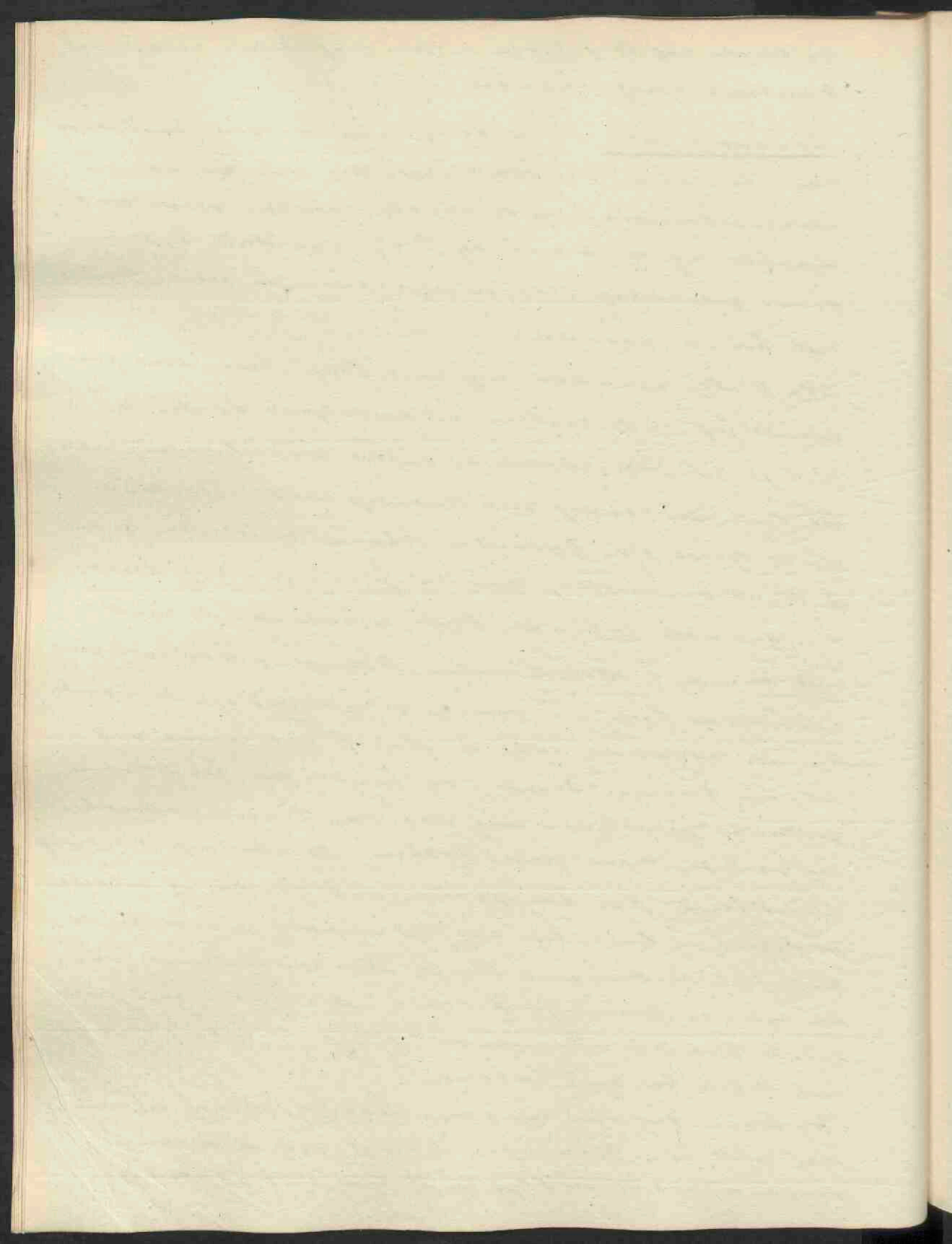
[Faint, illegible handwriting on lined paper]

wy bleven nog lang praten, en toen ging ik om 'renesse net,
konnidheid vraag naar bed.

Zondag 9 juli. Ik bleef dezen morgen thuis schryf.
vond. Teit onze konsthart zagen wy een parade en
wapenshowing op de groote markt; - vervolgens
maaktten wy een bezoek by Prof. van Hall, by wien
groot gezelschap was, onderanderen de heeren Guyot
met hunne vrouwen.

Ma t. eten maaktten wy met Prof. Meyer een groote
wandeling op de wallen en vervolgens buiten de
stad in het Sperrebosch en andere wandelwegen, waar
het door den zondag zeer levendig was. De land-
strack levert geen byzonder schoone ontzichten op, en
de staat van vesting, waarin Groningen nu steeds
eenigermate behouden blyft, maakt dat de wallen
niet kunnen geslecht worden. Overigens is er toch veel
deplant en heeft men ruime gelegenheid om te wand-
len. De naart die door de stad loopt is ook met
schoone boomen bezet. Wy konden nu het schoone
geslacht vergelyken met dat van Leinwarden het
wy verleden week gezien hadden. De kleding is zwaar
verschillend. Hier draagt men ook gansen of zilveren
oorngers, en bovendien nog zydwaardt viertsteekende
knoppens. Hutten met breede strooken en lange jak-
ken zyn ook Groningse draagt. Het kinden ons voor
dat de Friese vrouwen veel schooner zaden en ook
veel betere handing hadden.

Wy bleven tot over midernachte by Meyer, en vernam
men veel van Groningen, terwyl ook de herinn-
ringen aan ons verblyf in België niet ontbraken.

Maandag 10 juli. Te ben by dit tweede bezoek van
 Francken benestigd in het gunstig oordeel, dat ik de
 eerste reis het opgeteekend ontrent het uitwendig
 voorkomen deser stad. Zy is ruimter en regelmatig,
 ger gebouwd dan eenige andere stad in ons land; de
 huizen zien er nog beter uit dan voor eenige jaren,
 algemeen zyn sy net, en veelkleurig in het hantwerk
 beschieldert. Van smaak van bouwkunst zelfs
 in de keuse der kleunen vindt men weinig spoor,
 minder nog dan in de andere steden in ons land.
 De gebouwen waren ook zoo my triscken, weinig net
 betand; de diepe onreine gaten waren niet verouwe-
 nen. Een ander gebrek viel my nu in het oog en
 tuend my ook als waadantij aangeduid. De huizen
 zyn niet vast aan elkander gebouwd, maar byna
 altyd is er een kleine tusschenruimte van een of
 meer naast breedte tusschen het een en het andere.
 en daarin hoort zich gewoonlyk veel vuilnis, waer-
 ke niet wel kan weggeruimd worden, en dit ver-
 oorzaakt ook een zeer slechte lucht vooral als het
 regent. Zoo men my gezegd heeft, is die wra van
 bouwen in zwang gekomen, om minder gevaar
 van brand te hebben; doch is het onderscheid in dit
 opzigt niet groot; want de dakken, waerdoor de
 brand gewaunlyk overgaat, zyn toch zoo ver
 by elkander, dat zonder aangebragte hulp het
 vuur zich evenwel vande verbroeden.

Desen morgen bleef ik lang thuis lezen en schrijven,
 en deed daarna myne wandeling door de stad.
 Het v. Harle at ik by Van Hall waer Prof. Lu-
 cefs, de plaatscommandant colonel Ramaar met
 zyne wichte en nicht ook aten. Het gezelschap was
 zeer aangenaam en vrolyk; my wandelden na het eten.

Haermet meestalles hier het voorkomen heeft van
vlyt en oplettendheid zag ik nu en dan weiland, dat
my zeer verwaaarloofd toescheen.

x 4 1/2 uren van Groningen.

in den zeer schoonen plantentuin.

Dingsdag 11 juli, des morgens om 5 ure ging ik met Prof: Meyer op reis, om een kleinen uitstap in de provincie te maken. Langs het Schintendiep of de vaart op Wintshaten reizen wy naar Hoopstrand en Lappemeer, tot aan het eerste dorp over een pruiweg verder over Landwegen. Deze twee dorpen sluiten aan elkander, en maken zaam een langen reus van nette huizen aan beide zijden, der vaart, tusschen tuinen en boomen zeer lief gelegen, hier en daar door molens of sloopstimmerwielrennen afgebroken. Vele stedelingen hebben hier hun zomerwoning, zeggende dat even als de Engelsche landkintjes met fraaie slaanden omringd is. ⁺ Kinder uitteekend kwam mij het volgende dorp, Zuidbroek, voor. Hier verlieten wy de vaart op Wintshaten, slaagen rechts af, en kwamen in het dorp Neerendam, vervolgens in Veendam, dat weder in grootte en voorkomen van welstand boven de andere uitsteek. Men is hier steeds in het zand, en veelal onder huysgeboonte, latgeen aan deze plaatsen een vrolyk aanzien geeft. Wy ontboden in Veendam en bezochten het werkhuis dat in 1806 opgericht is en bestaend om de armen, die tot dit dorp behooren, op te nemen en ^{(aan} 200 veel daenlyk eenigen arbeid te bezorgen. Er waren nu 76 armen in dit huis, waaronder eenige zeer oude, in den winter zyn er meer. Men heeft er twee veeft getonnen, er wordt ook vlas en zwel gesponnen, kouw uitgeplozen enz. De inrigting is zeer eenwandig, in kleinere en grotere vertrokken plaatsen men de armen by een, en 200 het my talscheen, wor

x $1\frac{1}{4}$ uur naar de Wildervank.

den zy met veel menschevriendheid behandelt. Een
 blykbaar gebrek is, dat men dit huis misde en
 het doorp heeft aangepast en zonder grond daarby,
 om noodzakelijkheid aan de bewoners te bezorgen, en
 ook noodzakelijken minder kostbaar te verkry-
 gen; men moet die nu alle koopden. In 1790
 my de oprichter zende, 449 huizen in Veendam,
 en ongeveer 8000 inwoners. Zieke dorpen le-
 venen hetzelfde vertien op als elders in de stades
 plaats vindt; men ziet er ook alle soorten van
 ambachtslieden, winkels, gaudtmeden, hore-
 logiemakers enz.

De Wilderwaard, maar wy verstaan van kwamen,
 is het verlange van Veendam, taan maken deze
 dorpen een lengte van twee en een half uur gaans.
 Wy slaegen nu links om, en langs een vaart, die
 op kleinen afstand langs de Drentsche grenzen loopt,
 reden wy naar het doorp, dat, even als die vaart,
 het Stadskanaal genaemt wordt. Hier hielden wy
 middag. Wy hadden nu een afstand van acht of negen
 uren een gaans afgelegd, byna onafgebroken door
 plaatsen, die uit afgegravenen reusen ontstaan zyn,
 en steeds langs rivieren ter dier gelijkenheid gegraven.
 Tappemeer is door het droogmaken van een klein
 meer, dat in 1618 plaats vand, ontstaan. Men
 noemt deze dorpen Heenkolonien en met reft, want
 de bevolking ontstaat naarmate het veen wordt
 afgegraven. Vraeger is het oorsucht deze heide.
 Dit afgraven is vooral begonnen in het begin der
 17e eeuw, en sedert heeft ons deze provincie aan
 heelte neumerdering van vruchtbaar land en
 bevolking bekomen. Gedeeltelyk zyn het byzonde

(x) Die raaden zijn eens veeuwaakt, en tuat grooter dan
gewone raaden.

Volgens de hierna aan te halen overeenkomst behoren
de 60 raaden voortelyk van het kanaal tot aan de Drent,
sche goewen niet aan de stad maar aan de Orentsche
veeuwenoten.

re personen of maatschappijen, welke die afgravingen doen; maar naar een graat gedeelte is de stad Groningen eigenares van zulke kaape neenen, en zy laat die volgens een vastgesteld plan afgraven; de dorpen die op deze neenen ontstaan naemt men de Stadsneenkolonien. Het Haagstrand, Sap, beneemt zyn welke kolonien van de stad, en Stadska, want is eens der jongste van die soort. De dorpen onse en Nieuwe Pekel-A, welke my linker op twee nau afstand hebben laten liggen, zyn mede zeer uitgestrekte Stadsneenkolonien. De namen van eenige andere, zoo als Burger Compagnie, Frijs Compagnie, duiden aan, dat zy door anderen zyn aangelept.

By het afgraven derer neenen moet steeds eenige onse worden in het oog gehouden, dewyl de gelepenheid om den turf te water te verruimen eens onmisbare voorwaarde is. De latere of liever verdere afgravingen moeten dus gebruikt maken van de waartoe kummer voorgeangest, en daarvontrent bestaan vele bepalingen van het bestuur in het onderling belang. In de Nieuwe Stadtherberg, waar my ons bevonden, troffen wy een welanderrigt man, die ook eenig opzigt van wege de stad uit oefent, en die ons eenige byzonderheden mededeelde. Het neen, dat de stad hier bezit, is 60 vaesen breed. (x) Hier door laat zy het kanaal graven, en verdoest jaarlyks 75 vaesen. Het eerste werk is het opruimen van het neen ter plaatse waar het kanaal komen moet. Dit naemt men Splitten, en jaarlyks wordet dit aangebesteed. Dit jaar is het aangenomen voor /1100; tot tyds beloopt het wel /1500, wanneer het neen min,

4. Het voest dat in de opgave dezer proeven, wel eenige andere
naauwkeurigheid is.

ser goed is, want de aannemer bekant het neen,
 dat hy wegruimt, hetgeen eene hooreelheid van
 80 dagwerk, elk van 9000 turnover oplevert. Als het
 neen opgeruimd is, zyn de kosten van het graven
 van t kanaal niet groot, men betaalt daarvoor
 gewoonlyk 1450 voor de vaede afstand. De diep-
 te is drie voet in het zand dat met het water, pa-
 gelyk is.

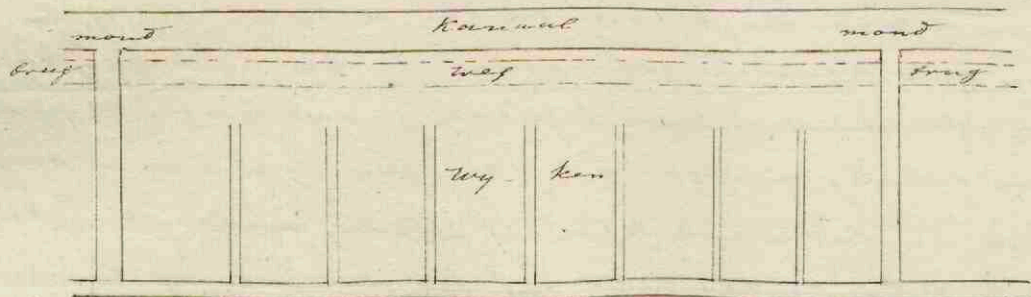
Als het kanaal gegraven is, wordt
 het neen ter mederzyde verkocht, de koper moet
 het dan in een bepaalden tyd, ten gunste der
 stad, afgraven. De prys, die voor dit neen be-
 taald wordt, is meestal ongeveer even zoo veel
 als voor het splitsen betaald wordt.

Wanneer de zandgrond, welke onder het neen verdu-
 ren lag, bloot geworden is, laat de stad dien met
 straatmest tuemaken en bezaayen met ruy. Deze
 oogst verkoopt zy te velde, en alsdan is het land
 bruikbaar om voortdurend bebouwd te worden.
 De stad bestemt ^(voor eenige huizen) uitsluitend de straatmest, welke
 hier ruy veel kostelyker is, dewyl men geene putten
 of kanalen heeft voor secretmest, maar deze me-
 de onder de gewone vuilnis wordt opgehaald.
 De grond op die wyze voorbereid wordt uitgegeven
 aan degenen, die er om vragen, te tuinen, om er hui-
 zen op te bouwen gewoonlyk de heim (ruim $\frac{1}{3}$ van
 een Ned. bunder) tegen 5 gulden jaarlyk, aan de zyde
 van de weg en tegen 4 gulden jaarlyk aan de over-
 zyde, en las land tegen 18 gulden de bunder. De
 stad behoudt het recht om het land terug te nemen
 mits schadevergoeding gevende voor de gebouwen,

Dit kanaal is gaaftenicees naar de Drentsche nee-
 men bestemd, welke op zeer bekwame wijze voormaanden
 daarvan gebruik maken. Daaraan is eene over-
 eenkomst of Conventie gesloten tusschen de Stad Gro-
 ninga en de Drentsche neergraven der markten
 Ekers, Gieter, Bonnen, Gasseler, Boornen, Gasseler
 -Huyzen, Dronnen, Buisen, Edloo en Valtho, den 14 mei
 1817. Zy betalen aan de Stad 1.10 per dagwerk (22 roe-
 den) voor inlaat en doormaastgeld; de godaanne turf
 alleen is daarvan vry. Vallaat brug en weppelen
 betalen zy als anderen.

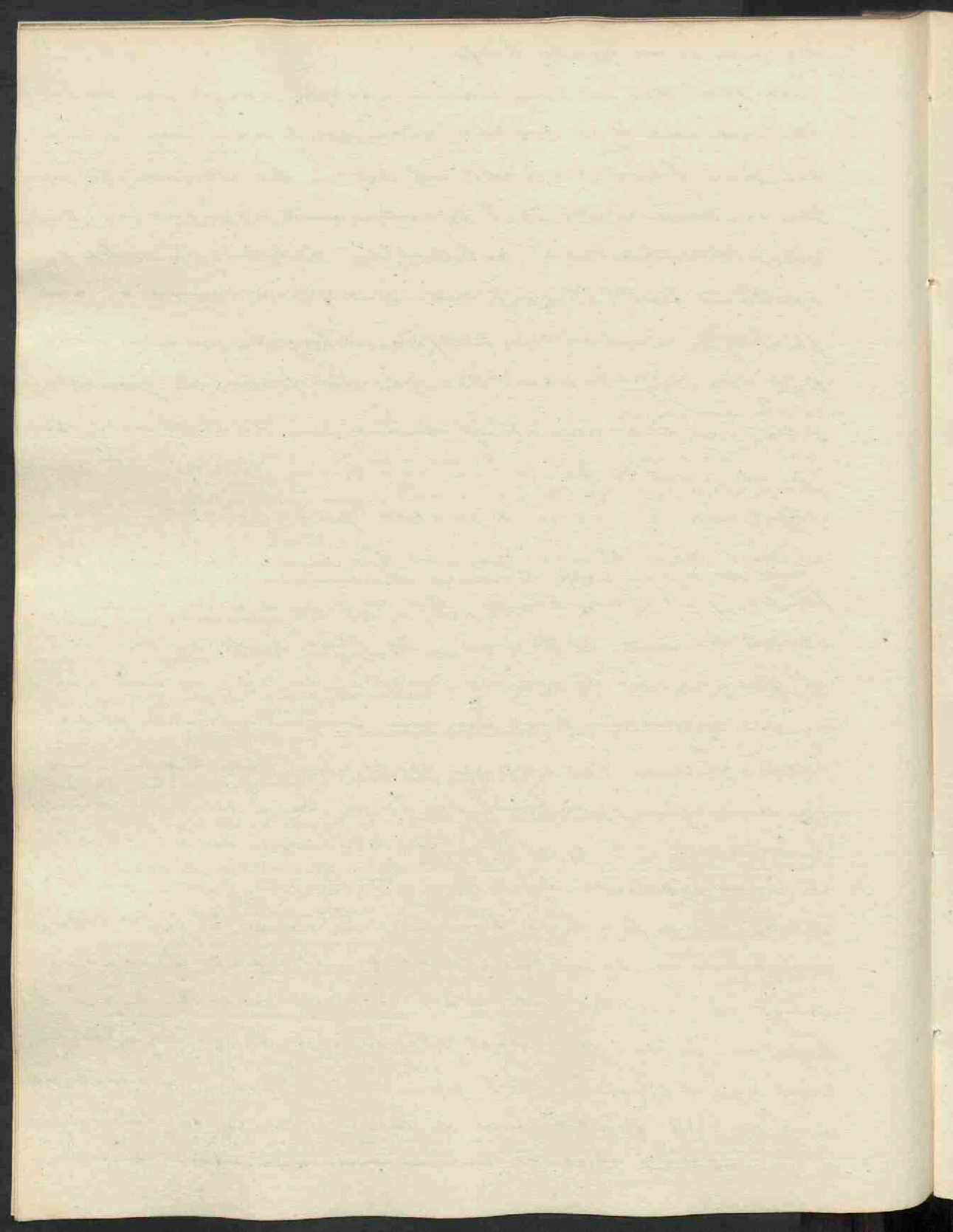
Het graven dier kanalen geschiedt tegenwoordig niet
 veel meer overleg dan te voren. Byzonder bespaart men
 de onnigpuldige bouwen, die o. v. in de Pikel-A bestaan,
 en uit raagenaambe batte, of losse stukken, die
 men kan wegnemen, raangesteld zijn. De hoofdaars
 heeft tegenwoordig slechts weinig monden waarme-
 de zy in betrekking is met de hoofdwyken en niet
 de laatste alleen zijn de kleine wyken in betrekking
 omtrent op deze wyse:

die men er op gezet heeft.

De Stad gemet nog aanmerkelijke voordeelen van het gebruik dat andere eigenaars van veenen maken van haar kanaal of diep. De Drentsche veenen in deze nabijheid worden ook afgegraven; daarvan bestaat een „achterdiep“ hetgeen op zekeren afstand evenwijdig met dit diep loopt, en ook jaarlyk wordt voortgezet. Tugken en een Hoopdiep (dat zijn takken) brengen de diepen in gemeenschap, en elk vaartuij maakt, om daardoor in het Staatskanaal te komen, en zoo naar Groningen of elders heen te varen, bepaalde gelden betalen. Door middel van sluizen wordt het water zoo laag gehouden, dat vaartuijen, die vijf voet diep gaan, overal kunnen passeren. De Stad heeft op sommige veenen nog byzondere rechten: er zijn er naamaan zy een vierde der turf, die men er van afraaft, gemet.

Het afgraven der veenen geeft aan vele lieden werk, en daardoor ontstaat reeds de kern eener nieuwe bevolking, want alleen het „verwaaste en ongevoerd“ te werk geschiedt door vreemdelingen, welke naar korten Tjyd in het Land komen. In april begint het afgraven en om dezen Tjyd is dat grootendeels geëindigd, denijl als men het later daer de turf geen Tjyd meer heeft om te dragen. Doch het verkeer en de handel in turf zijn blyvende voorkeersambeden. Verder ont wikkelt zich dan de Landbouw, de Lijkepsbouw en daarmede in betrekking staande takken van nyverheid: 42 aafmo-

lent tmederyen enz. vele schippers ook verders wonen
ook in deze neekolonien. In 1815 heeft de stad hier
eene school en in 1829 eene kerk gebouwd, en daarmede
de is het middelpunt van het nieuw dorp dat Stads
kanaal zal heeten, aangeduid. En zijn meest veel mee-
me huizen gebouwd en wij vonden over de 40 kin-
dren in de school; des winters komen er veel
meest. Zoo men ons zeide, zijn de bewoners in deze neek-
kolonien van zeer verschillende landaart en vele
daaronder zijn Oostriizers, ook veel Amsterdammers.
De waart in de nieuwe Stadskerk met een oost-
noord. De oorsprong deser dorpen verschilt ook
waarom zij op onzen zantken weg van Hoogerand
tot hier alle derelfde gedaante hadden; zij zijn name-
lyk steeds gebouwd langs de kanalen, welke ter ge-
legenheid van 't afgraven der neenen gegraven zijn.
Dere kanalen bevorderen blyvend de melvaart; zij
maken alle vervoer gemakkelijck en weinig kost-
baar. Daarvoor is het ook mogelijck, dat de scheeps-
bouw zoo diep in het land kan plaats vinden, want
zelf, de koffen voor de melvaart bestemd worden
meest op werren in de neekolonien gebouwd, en des-
relver eigenaart en schippers kunnen gelyck in
dese weinig kostbare dorpen hunne woning hebben.
Vele trekschuiten met reizigers zag ik ook op dese
kanalen; men noemt die hier „trikken“. Het meer-
re zag ik hier ook van tyd tot tyd vaartuijen door
mensken voortgetrokken.

Wij rezen van hier verder langs het kanaal en kana-

x Zy zeiden ons, dat zy by dit werk een halven gulden
daags kunnen overhouden.

4 De korst welke aan de oppervlakte is en waarin de
de planten groeyen, wordt in groote stukken afgeftoken,
welke men konken noemt. Deze verbrandt men
niet maar men werpt ze naar rechts de afgraving
verder op de afgegravenen aarde welke daarmede
vermengd en ^{tenent} bemest wordt om naar den landbouw
bruikbaar te worden.

* Niet ver van de tweedevrank en naar Leek hebben voor
drie jaren verwaathende naembranden plaats gehad.
Die branden hebben, zoo ik meen in 1834 plaats gehad
de schade is niet in het geen, waarvan alleen de boomen
de korst wegbrandt, maar in de boomen en woningen
welke er door worden aangeftoken.

men voorby de plaats, waar men nog bezig was het
 neeu af te graven. Dit zware werk werd door eeni-
 ge Duitschers uit Lepsland verricht. * Het bodemte
 is byna niet bruikbaar en wordt alleen door an-
 me lieden uit de omstreken gebrand of anders ge-
 bruikt. De turf, die men den afgraef, is lang
 en schijnt grooter gestoken te worden dan men
 ze gebruikt, doch door het droagen krimpt zij
 aanmerkelyk in; want overal onder de oppervlakte
 is het neeu vochtig. Zeer vry, met overley, staken
 deze lieden dien turf af. Het neeu lag hier wel acht
 of tien voet ^{hoog} op het zand. Anders dan gestoken
 turf verkrijgt men hier niet; doch, zoo men ons ge-
 zegd heeft, is dit alleen, omdat men den meederen
 arbeid daaraan niet wil te koste leggen; want
 dit neeu zande eveneens hard getreden en dan
 niet afgetreden kunnen worden als de andere, de
 laggerturf, die men uit de lage neeuwen verkrijgt.
 Ook de Sponturf is slechts door de bewerking verschillend.
 Die is namelijk nog natter en in klein der stakken gedeelden
 met meer hoog toebereid.

Onze verdere weg liep over het neeu, dat zich van de
 gewone heide vooral onderscheidt, dat de grond zachter en meer
 krachtig is, andere bloemen vertoont en zwart van kleur
 is. Op verscheidene plaatsen brande of smeltde het
 neeu op den weg en ook wel daar waar, haerwel er vry
 diepe gruppels langs den weg gemaakt zyn, welke, zoo men
 ons zeide eerst sedert vier jaren in dien staat gebracht is.

* Het neeu wordt op eene plaats afgebroken door eene zwa-
 rige hooge Zandbergen of Schaapberg genaamd. Hier heeft
 zich sedert zes jaren eene kolonie van Münsterlandse ge-
 vestigd, welke het land bebouwen, en gansen hinnen en schen-

x elk heeft 100 raderen. Breed. en 1000 raderen lang.

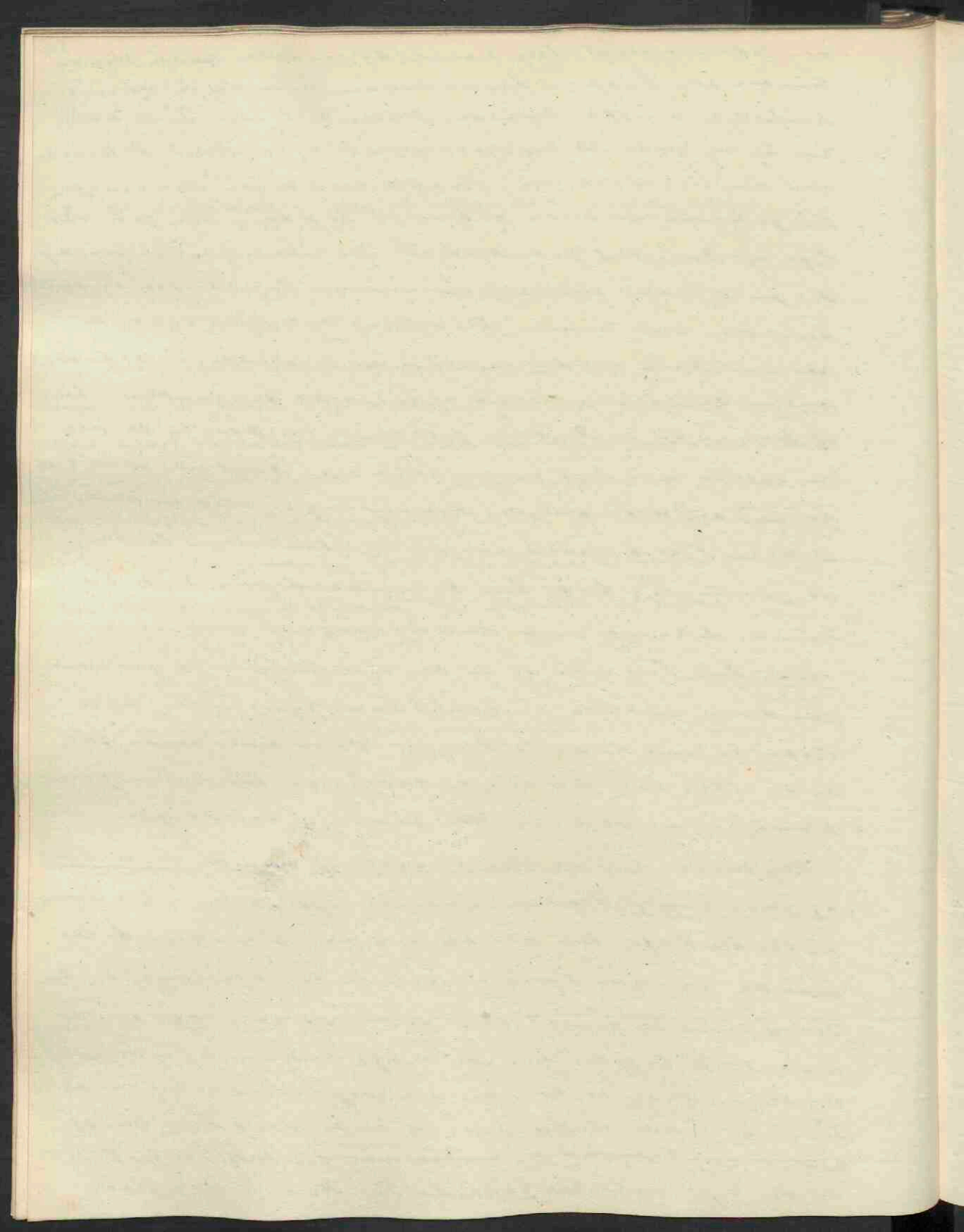
^ Het hetgeen ik wederhand vernomen heb, kanst het
my zeer twyfelachtig naar of het wel juist is, dat hier
zoo veel getmoheld wordt. De ligging van andere
plaatsen is daarvoor veel gunstiger, en de grootte
van de vaartbaarheid deze Straak, naby de Muffel-st., ver-
klaart genoegzaam, hoe deze nyperse lieden tot hun-
nen Staat van welvaren zyn kunnen komen

Zie onderscheiden. Drentsche Volksalmanak 1837 b. 127.
Werken der Tweede Klasse van het Nederlandsch
Instituut.

new hebben opgericht. Wy hielden by een dazer lieden thit en
 vanden een knap en spraakzaam man, die in vrome
 knipselyke omstandigheden seker te liden. Hy maken,
 Zoo hy my yende, 22 knipselinnen uit; het land behoorde
 aan een inwooner van Vaalte van twee sommigen
 het gekocht, anderen gekuurd hebben; het gebrucht
 ligt op Drentsch grondgebied. Het was my merkwaardig
 dit punt, waar vanzelfs een nieuwe landbouw en de
 kern van een nieuwe bevolking opkomt, maar te
 nemen. Doch om dit verschynsel te verklaren behooft
 een andere byzonderheid opgemerkt te worden. Men
 is hier naby de Duitsehe grenzen en midden in de nee-
 nen, welke niet ligt taegankelyk sijn. Hierdoor is de zake
 genkeid om te smokkelen byzondere gunstig en daarin
 is vooral de oorzaak van den welstand dazer lieden;
 de graanwet heeft hen byzonder bepunstigd. En
 komen dikweyl, meer dan 40 maepel met koren in
 eenen dag hier aan, en in den winter, als de neeuwe-
 gen voor anderen onbruikbaar sijn, weten deze
 lieden er nag door te komen. Onze baas reide, dat
 hy er altyd door kwam, en dat hy al, het veer opreus
 plankjes aan de poten der paarden, benoetigde.

Wy waren hier op klemmen afstand van de oude brug
af hanten weg, die men voor eenige jaren in het neeu
 ontdeckt heeft. Wy konden ont aan niemand beter
 wende dan aan deren nieuwen landgenoot, en da-
 velyk was hy geneed, om ont met een spade der-
 waard te begeleiden. Hy bracht ont een kwartier
 verder, en daar nexte van den weg waerop my naer
 Tas Apel reide, en die ont de oude brug heen loept,
 want deze begint ten westen van het tweedingspohalt
 en eindigt naby het gebucht Tas Haar. Het mee-

rasige heen bedekt, de oude brug twee of drie va-
 ten diep. Als men dit opdelft ziet men de boomen
 nog in gansen tuistand. Ter plaatse waar wy de
 brug tapan waren het denmen van vyf of zes oude
 denimen dikte, welke geheel onbemerkt dicht naast
 elkander lagen, op andere bergelyke boomen, die er
 maars onder lagen: planken lagen hier niet. Op an-
 dere plaatsen is het maaksel eenigzins anders;
 doch, zoo de baer ont reeds, is nergens het hout ge-
 haagd, maar alleen gekloofd en bekapt. Ik vond
 eene volkomen overeenkomst met de knuppeldam-
 men of houtenwegen, die men in Polen en Rusland
 op moerasige plaatsen menigvuldig aantreft. De
 blikte van het heen dat er boven ontstaen is bewyyst
 wel het beste de oudheid dezer brug, en dit medertpreekt,
 zoo het schijnt, het nietgebragte gevoelen van het in-
 stituent, dat het een twyf honde zyn door de land-
 lieuen aangelegd, om naar het klooster Ter Apel
 te gaan; hetgeen ook de rigting niet aanduidt.

Wy kwamen nu tydig in het doorp Ter Apel aan, 14 uren
 van Groningen, op een zandige kruigte tusschen de vee-
 nen gelopen. Van het klooster, dat in 1484 hier gebouwd is,
 en in 1619 door de stad in beslag genomen, zyn nog over-
 blyfsels, maars die zyn niet merkwaardig. Van de kerk
 heeft men het gewelf maken afbreken, en 't is words by een
 weder in bruikbare tuistand gebragt; van andere gedeel-
 ten der oude gebouwen heeft men woningen naar den pre-
 dikant en den schoolmeester gemaakt. De innerdige in-
 rigting en de cellen der monnikken zyn geheel verdwenen.
 Men ziet nog de sporen der dubbelde zaacht-maarmade
 dit klooster, dat op de grenzen der provincie gelegen wa-

x Algemeen ziet men in de boenen heuse deser provin,
die schuifnamen met vulgordynen.

tat zyne verdelijng omringd was. De onse part, die
nuar eenige jaren nog aanwering was, is nu ook verduwen.
De amstraken zyn veel met eiken, beuken en eennen
beplant en eene avondwandelung zonde niet aange,
naam zyn zonnest, indien het weder niet bintengewon
zinnor zonnest wase. Wy zagen eene groate kudde schapen.

Bij den commandant, zoo naamt men den oprij.
Ter nuar de stadseigendommen ter deser plaats,
wonden wy nog gaele herberg.

Woensdag 12 juli. Desen morgen om half zes beja-
nen wy out weder op weg. Door zwaer sand, meest
al ander hoop gebaante, want wy koren de binnen
wegen, reden wy naar het gehucht Ter Haar, buiten
Land links liggen, kwamen door Zellingen, Jipting,
huizen, Wolffshuizen en Wende te Vlastmedde,
waer wy outbeten. Het is een vry goed doorp, de andere
planten zyn slechte gehuchten behalve Zellingen, dat
ook een doorp is. Deze streek is vry hoop en ran-
dig, maar zy wordt door de Ruiten. Na de vachtige
de rof en buckweid graezen er goed. En is veel gebaante
en koren daer is nog heide. De boerenwoningen zyn van
steen en zien er goed uit; alles heeft het voorkomen
van welstand. De landman, by wien wy outbeten,
zeide my, dat in Ter Apel en Ter Haar byna al de grond
(vroeger kloostergoed) van de stad Groningen behoorde,
en de boeren pachters zyn; maar in de andere pleat-
ten zyn dese eigenaers van hun huis en grond, zonder
belemming, en meestal zyn zy in gunstigen toestand;
zelfs de lase korenprozen hebben hen niet daer toe
geaas, en van jaar tot jaar werd wat meer van de
heide bebouwd, zoo dat die in zynen Tijd, en by wat wy
met zeer oud, aanmerkelyk had aangenomen.

x

Wij verlieten nu het landschap Twesterwaard of tweede en twestwoldorpoland, dat vroeger eenprins op zichzelf stond, doch ook in andere opzigten zich naar de zoo genaamde Oldambten, waarin wij nu kwamen, onderscheide. Het eerste is namelijk hoopster, zoo als de naam aanduidt, boschryk, terwyl het tweede laag is en tot het gebied naar den Dullart behoort, welke by de doorbraak van 1277 reeds tot hier zek. was. ^g Zoo men nu gezegd heeft, nemen de boomen in het Twesterwaard ook in den laatste tyd zeer af, ee. wyl zy niet worden gekapt en niet weder aangeplant.

Hagenary alle inwoners zijn hier hervormd.
 Het volgende dorp was Medde een der grootste van deze
 streek welker de hoofdplaats van Westerveld, ook ge-
 noemd Medde en Westerveld is. Hier was het
 slot, maar de familie van Addinga als keizer van dit
 land plagt verblyf te houden. Zoo als er nu nog wat
 van over is, werd het in de vyftiende eeuw herbouwd,
 en komt het in de oorlogen tegen de Spanjaarden en de
 bisschop van Münster menigmaal voor. In den tyd
 der republiek woonde er de dross van dit landschap;
 sedert is het vernat, en nu is het in een meent,
 tusschen en aangenaam huis herschagen door den heer
 notaris Kaen, die er met elf kinderen zeer genoeglyk
 woont. Hy weet ons wat nog van de oude muur
 en scheelgaten, ook van een toren, overgebleven is.
 Een wapen der familie Arrenberg (of de Lepic) men-
 het jaartal 1541 is nog in de buitenmuur zichtbaar.
 Voor zynen zoon, die advocaat is, laet de notaris een
 huis in de nabijheid van het slot bouwen.

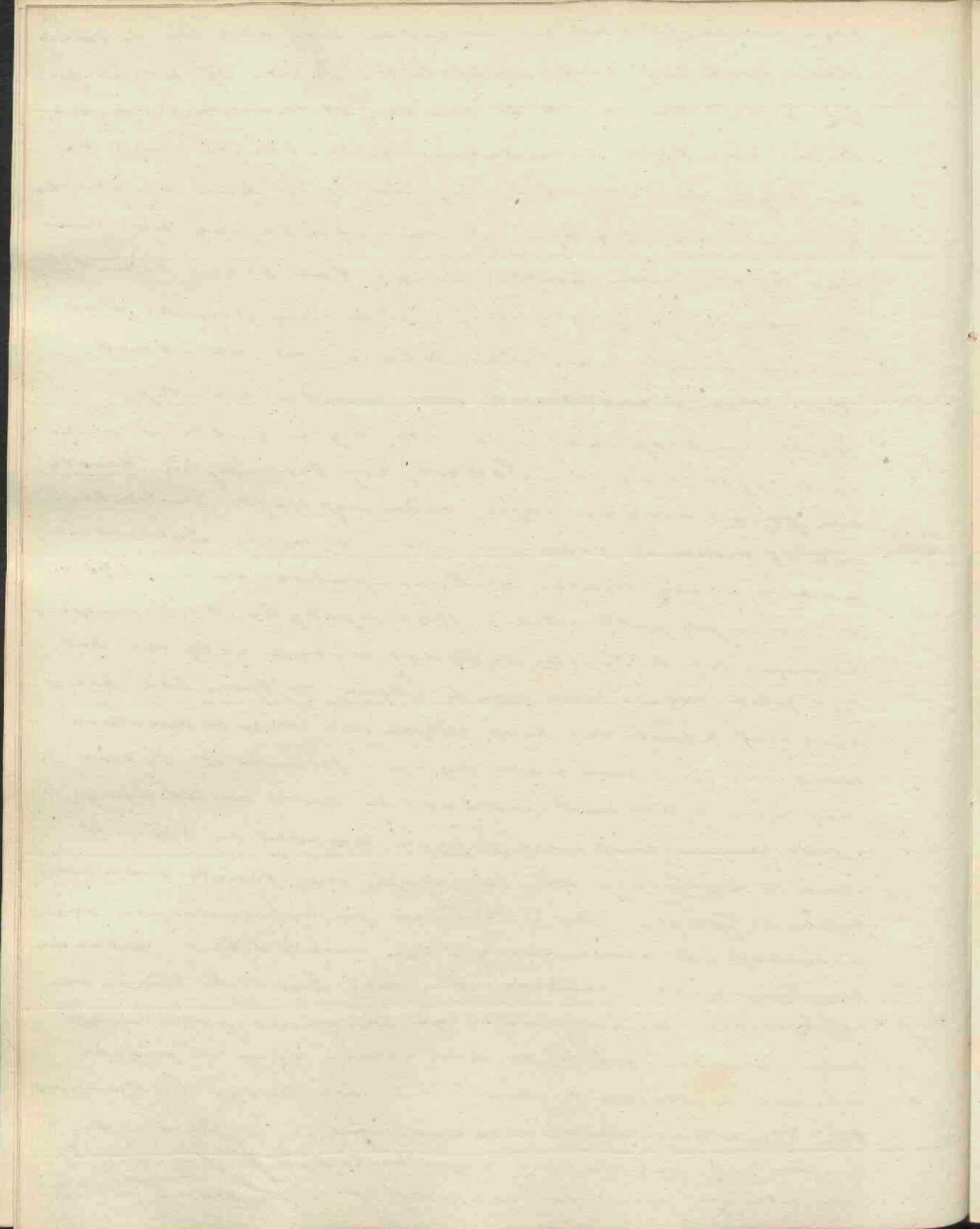
Nog heeft daer zwaar zand zeden wy naar het dorp
Blyham; doch daar begon de klei, waarover wy nu spre-
 dij te Wintchaten, aankruisen. Dit is een vry groot
 vlak, met byna 3000 inwoners, waar levendige bin-
 nenlandse handel gedrezen wordt. Eene vaart
 loopt naar Groningen en een andere naar de nieu-
 we of Lampakkerschans en valt daar door de Staten,
 zyl in den Dollart. Praeger was Wintchaten met
 wallen bevestigd, thens ligt het open, en op een klei-
 gen afstand is men sedert een paar jaren begonnen
 een lieve wandeling aan te leggen. Men gebruikt
 daartoe een stuk land der gemeente, dat geheel

x
De kansen staat hier, zoo als in vele dorpen, van de kerk
afgescheiden.

vermaarslaasd was en waarden men ook een gedeelte
 voor kerkhof heeft aangelegd. In den tyd als er geen
 genaegzaam werk te vinden is, laat men, arme
 lieden aan deze twandeling arbeiden, en doet op
 die wyse de ondersteuning, die men hun verthoekt,
 flygend nuttig zyn. De maatschappy tot nut
 van het algemeen heeft vooral tot dezen maatsch.
 gel aanleiding gegeven, welke my dunkt, dat
 de inwoners van Winshaten een aandoet.
 Hier is eene rechtbank van eerster aanleg.

Na het middagmaal vervolgden wy onze kleine reis
 in de richting van den Dalfort, my knamen in Beerta,
 een groot dorp, en zagen onderweg rechts Beertahem,
 niet af nieuw Beerta, waaraan de op den Dalfort van
 onzer gronden, bluiten: de Kroonpolder, die in 1676 van
 de Groningerpolder, die in 1746 ingedykt is. Verreloopen
 knamen hier te Frustwaalde dat een tyd, naby den Dal-
 fort gelopen zyn, nael van de velden te lyden had. Het
 dorp zelf is toch zoo hoep gelopen, dat het in de overtroo-
 mening van 1277 niet mede begrepen geweest is. Sedert
 lang neemt het water af door de sterke aanslibbing,
 welke nieuw land daer geboren worden, en hierin is
 van de eigenaars van Combergen, eene groote bron naar
 vlyedam gelopen. Het is thans een der rijkste dorpen dazer
 provincie, de boeren huizen zyn groote steenen gebouwen,
 van verheerdelijke verdiepingen, met Engelsche tuinen om-
 ringd, neelken naar aamienlyke landhuizen dan naar
 buienplaatsen zelykende, dan alleen door de groote
 schuren en stallen, waermit men het georijf der bewoners
 kan bemerkken. Er zyn 1600 inwoners. De kerk is by-
 zonder net, met een fraai orgel en gebalde banken. x
 Wy wandelen ons, om wat meer van deze streek te zien,

namen, tot den kerkvoogd en burgemeester Muller. In 1794
 zeer groot huis worden my 2yne wohnen in een klein man-
 net kamertje bezij naar linkes te Strypen, op eene ma-
 konickanten Tafel. De eenvoudige, maar zeer beleefde
 en beschaafde vrouw ontving ons zeer vriendelyk, maar
 man was uit, maar zy vond dadelijk om hem te zie-
 ken, en toen het meijge terugkwam, vraagde zy: „hebt gy
 den boer gevonden?“ De boer kwam ook spoedig en
 my worden in hem een verstandig en gedienstig man.
 De huyslyke inrichting geleek wel wat naar die van
 Noord. Holland: groote zindelijkheid, eenvoudig-
 heid en procht, andernettike meubels vromen met
 nieuwmodische voorwerpen naar weelde; de kamert
 met bonte kleene beschilderd overigens niets eigen.
 aardigt. Byzonder Heij en gaed gebouwd met de
 groote Scheur, waardaer men in het huis kwam,
 want de voordeur was, volgens oud gebruik, geslo-
 ten, om alleen by plechtige gelegenheden gebruikt te
 worden. In de Scheur werd vuur gestookt, haewel
 er geen schoorsteen was. Dit geschiede om het dak,
 maar alles met stroo onder de pannen zeer dicht ge-
 maakt was, en ook het houtwerk tegen ongedierte te
 beveiligen. In de stallen was, even als in Noord. Hol-
 land, alles wit geschamd. Zoo overdueren als in de
 zenaemde provincie was de zindelijkheid hier niet.
 Een botshje was by het huis, dat reidde ons de oude vrouwe
 hadde hare zonen geplant. Zy had twee zonen uit een
 vrouw huyslyk met Hebbema, beide waren getrouwd,
 en voor elk had zy een huis ter nabestryde van het
 hare gebouwd. Daar den intret aan die zonen was,

X Deze 20 bundels zijn te best 1819 aangekomen, op een
breedte van 11 Med. vassé.

Ichaf was de boerderij van Muller veel kleiner dan zo,
 woonlijk. Hy had slechts $\frac{1}{4}$ bunder land en 20 bunder
 buitenland in eigen gebruik; aan elk der zonen had
 die $\frac{1}{2}$ 60 bunder en aan 24 bunder aannam af.
 gestaan. Het veld en de perceelen waren naar even-
 rechtigheid; al het land binnen 's dykes is bouwland;
 de aannam of het land buiten den dyk is grasland.
 En zijn naby dit dorp twee groote polderen, de eerste in
 1769 de tweede in 1819 ingedykt. Muller was zo vrien-
 delijk ons te vertellen, om die te beschrijven. Hy over-
 zagen nu die uitgestrekte vlakten van uitteekend
 vruchtbaar land, hetgeen in vroegeren tyd reeds een
 maal land gemaekt is, maar met de doopen en inwo-
 ners verzwolgen werd in den vloed van 1277. Sedert
 is het van tyd tot tyd meer en meer weder aangeplikt,
 en nu neemt het met groote snelheid toe. De oude
 dyk, welke het doop beschermde, was op de plaats waar
 nu twee andere dyken daarbuiten liggen, worden weg-
 gegraeven, zoo dat de afscheiding tusschen den Oostwal
 der polder, zoo heet de eerste, en het binnenland weg-
 valt. De dyk van 1769 blyft in stand, en daarover
 komt men in den Finsterwaldpolder van 1819. Deze
 is $1132\frac{1}{2}$ bunder groot, en de inbedijking met de Sleusen
 heeft 300,000 gulden gekost. De dyk is 15 voet boven
 volle see. De losing van het binnenwater wordt door
 de aansluiting moeyelyk; men heeft daarvoor een
 thuis met een spui. Buiten den dyk is reeds een groote
 uitgestrektheid sedert 1819 droop geworden, ter breedte
 van 120 Ned. roeden. Dit buitenland of aannam is het
 eigendom van diegenen welke het land binnen 's dykes
 bezitten. Het wordt jaarlyk van gruppel voorrien,

Faint, illegible handwriting on a page of lined paper.

en de eigenaars bekomen, is uitstreckend hooi van. Ge. ⁴¹
waarslyk loopt de eigendoms waart van het dorp in den
eersten, in den tweede polder en in het buitenland. Even
wel kan men elk op zichzelf verkoopen. De waarde
van een bunder berekende onze leidsman in het dorp
op 1500, in den eersten polder (van 1769) op 1800 en in
den tweede (van 1819) op 1900. Onder de Fransche
regering heeft men aan de eigenaars hun recht op den
aanwas betruift, en de domeinen hebben beneemd, dat
alle schorven aan het Ryk toebehoorden; doch de rechten
gebragen hierover zyn in het hoogste bereik ten voordele
der eigenaars van het land uitgevesen. De gronden
dese polders is van uitnemende vruchtbaarheid; het is
lichte kleigrond; men bebouwt dien alle jaar 2 onder
mesten of braken; in den nieuwen polder is de mest
tot overlast benyge men die moet wegvoeren; in
den polder van 1769 begint men samtyds een weinig
te mesten. Tarw wordt hier zelden geraaid; de vrucht
ten volgen gewoonlyk in dese orde op elkander: 1° jaar,
koolraad; - 2° jaar, wintergarst; - 3° jaar, meeste
garst (die gelot nog voor wintergarst, omdat zy
reeds in maart geraaid wordt), zomergarst of haver;
- 4° jaar, paardeboonen, op negen geraaid met koolraad
daartusschen. In zagen een der zonen van het land
terugkomen, een rub suet koolraad op een rug en ge.
heel als baer gekleed. Der familie berit het land ge.
heel onderwaard; dit is niet algemeen het geval; dik
wyls is het beklemd; de oorspronkelyke eigenaars tocht
veelal twintig gulden van elke bunder, de bekleemde
eigenaar draagt alle lasten en kan met het land hande
len naar welgevallen; doch als hy het verkoopt, blyft op

[The page contains extremely faint, illegible handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the document. The text is too light to transcribe accurately.]

ken de persoonlijkhe voorpleeting rusten, om de jaarlyksche 42
opbrengst te behouden, en het is dit bezinsel, dat zoo vele
moeijeligheden en verpedingen mit het bekleemningsrege
daer ontstaan. Op den dyke zagen wy over het Buitenland
den Dollart, aan de overzijde de Stad Emden, rechts naast
ons onze landsman den Kraanpolder, den Stadspolder,
en weder den Prunfischen polder. Dere laatste, in Oost-
vrieland gelegen, is ook wegens zyne vruchtbaarheid en
den rykdom zner bewoners beroemd. Zoo men wy
zeide, is hy volkomen gelijckoortig met de Groning-
sche polders, doch heeft nog het voordeel van een ge-
makkelijker uitwatering door de Ems. In 1825 is
dere dyke overstroemd en op eenige plaatsen doorgebroken,
doch er hebben overigens gaene ongelukken by plaats gevon-
den.

De kerk bezit ook landgoederen en daaruit woon-
den ook de predikant en de schoolmeester behuud; mi-
mer dan elders. De kerkvoogd zeide wy, dat hy aan
den heer Bannman somtijds 1/1900 inkomsten gebragt
had, maar dan nog by kwam de opbrengst van zeven bu-
ders, waaroner de predikant zelf beschikken kan en wel-
ker pacht ongeveer 1/400 de Draagt, benevent een gasse
woning met een binnor grond voor tuun. Op die
tijde maect zich een dorpspredikant gewes in de ruim-
te bevindend.

Wy reesen door de twee polders naar Oostwalde een nog
lekker dorp dan het vorig en inleer enoneent aan den
Dollart gelegen. De pastory is hier een fraai landhuis. Er
is ook een groot Buitenweidlyf met tuunen en bofschen
van den heer Siertkema, zoov nau den gonden domine van
Scheemda; zoo word: hy an znen ryfedor genoeemd.
Nidwalde fluit aan Oostwalde; hier zagen wy het kint
Emsmaburg met een uitgestrakte bofschen. Op een
kleinen afstand is Scheemda, waer wy doorneden; het

In het noorden deser provincie heeft, eveneens als aan x
den Delft, veel aardbeving plaats, en daar zijn ook vyf
ke paleers. Onder de landbouwers in die Streek is de
naam Gaert Ryndert te Zoergh, gemeente Uthert. Hy
behoort 200 bunders land, heeft 60 beesten op stal, en
brengt bezeugt in een jaar naar 16000 guldens koolruud
tot markt; eenmaal bedraeg dit in een jaar 19000.

Men heeft my ook gevraagd welke Tuffen Marfusen
en Mouten Nieuwland. Ryke paleersdorpen zijn Uithui-
zen en Neden.

sluit aan Eekstra en Gaans vormen zy een schoone vlakte, maar men winkelt van meelde, vooral agterwaarts, aan, treeft. Deze streken zyn zeer ryk, en wanneer men de velden nagen der landlieden nerspelykt met die van de mees te andere landen, zyn zyn, het is de aard polieren.

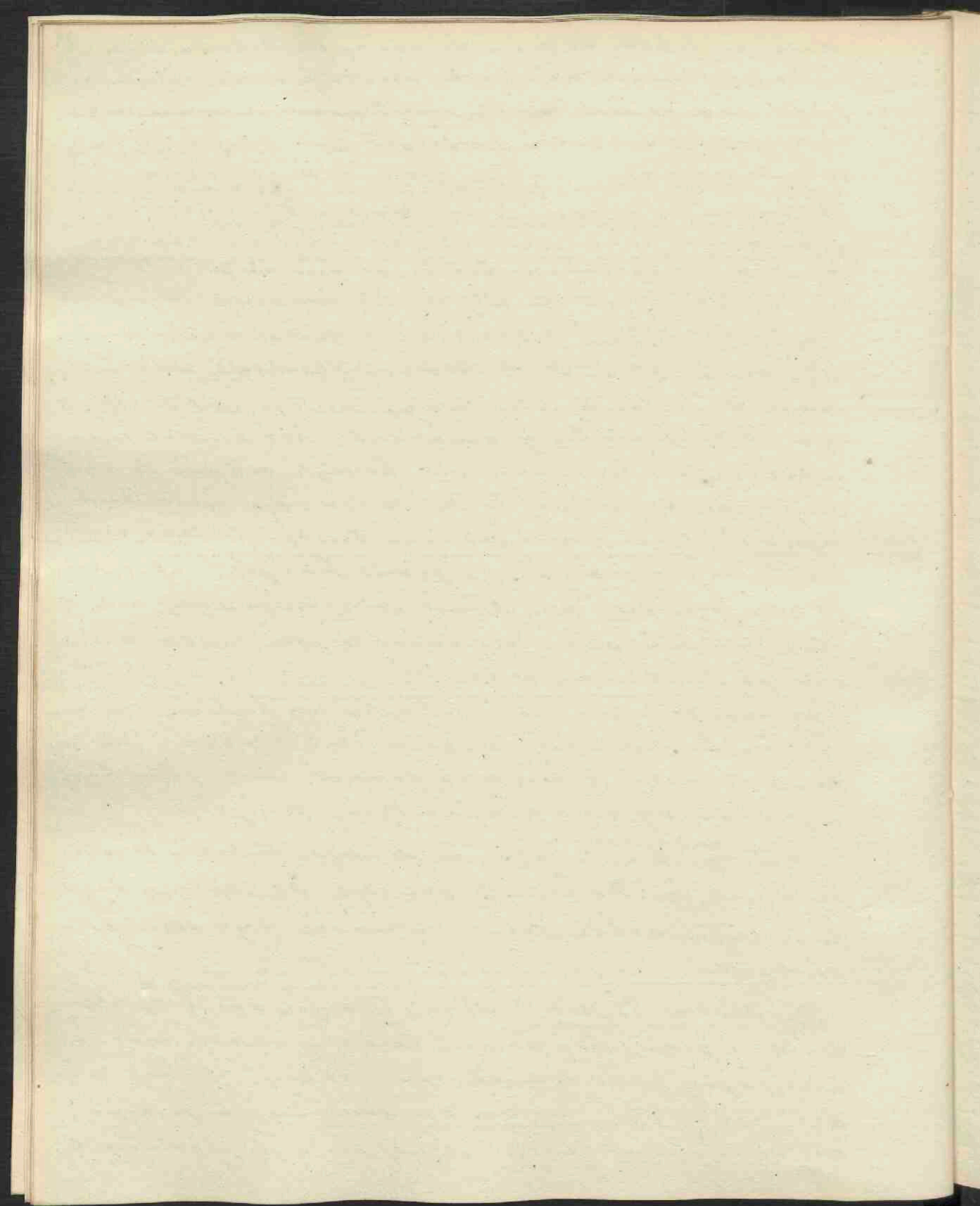
Het reelfde voortkomen van groenten Blasi heeft Voordracht maar men ook landbouwen van aan, dienlyken zigt. Voor het eerst viel my een steen van in het oog, op den weg naar dit dorp.

Op onzen verkenen zuef weder my gedeeftelyk door boschen en kenamen in het dorp Slachteren, dat uit, staet door het Brittenerslyf van den heer Sicca, ma, Franslemadung genaamt. Het hinf is niet uitsteehend maar het is van heerlyke gebaante om, ringd. My beriel zeer de korte baan die naar het hinf naerd, en die uit zeer schoone linden bestaet, maar, van de takken tot op den grond hangen. Dit dorp is zeer levendig; men komt er menigvuldig uit de stad, onderanderen om baers te eten, welke men uit het Schiltmeer bekamt.

De avond begon nu te vallen en wy besloten dus om over den kortsten weg naar de stad te ryden. Die liep langs de vaart gedeeftelyk door de heide. Om half elf waren wy van onzen uitstap terug.

Wanneer ik in het algemeen de wegen tusschen deze provincie en Friesland nerspelyk, dunkt my dat Groningen achter staet, zy waren veel slachter en, slokhonden.

Donderdag 13 juli. Dieren morgen om half negen ben ik in gezelschap van den heer van Marle met den postwagen naar Utrecht vertrokken. De weg is hier gaed met kleinken geplaveid en dit is het eenige eind weg van die soort, welke tot nu toe in de provincie be,

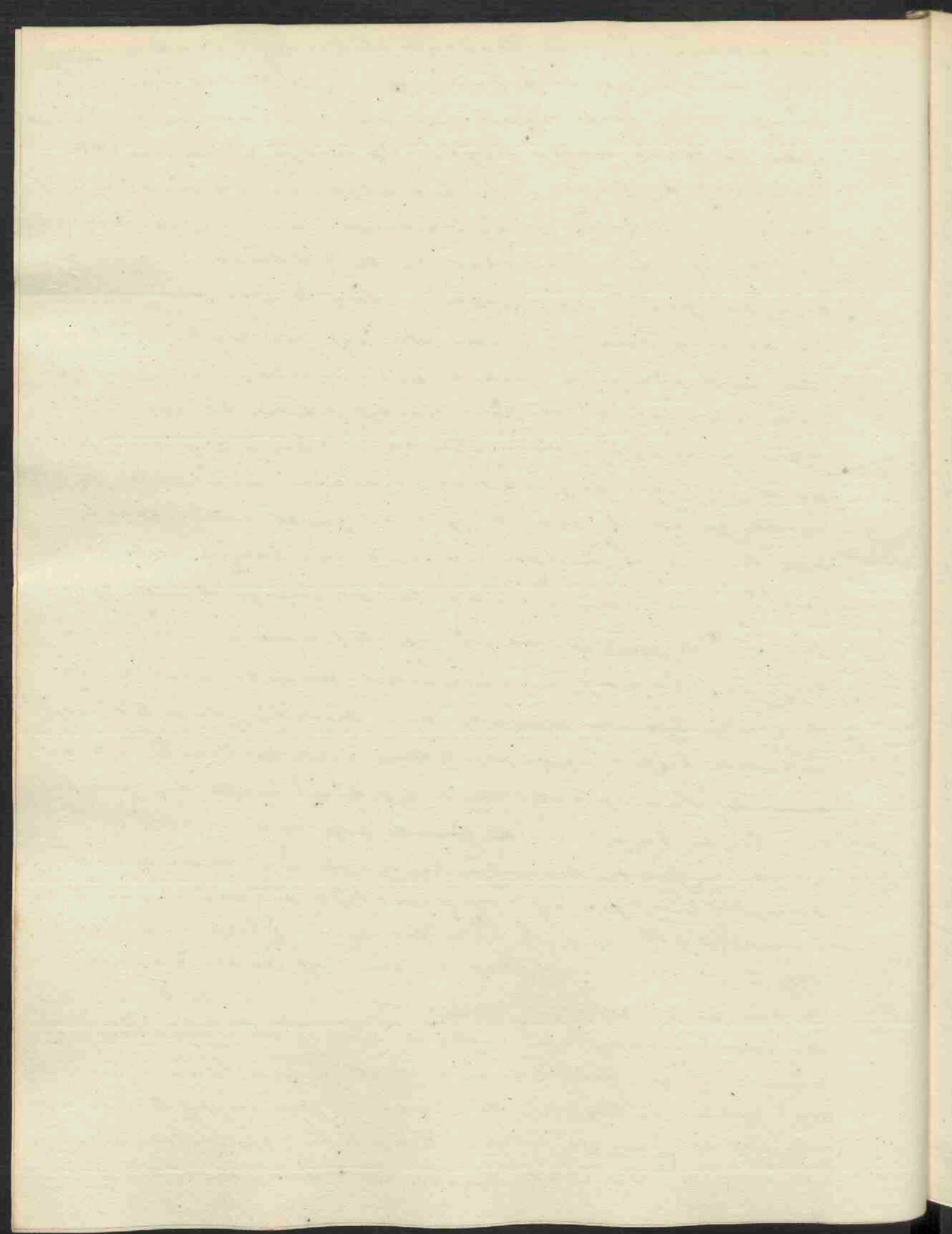
staart. Door het dorp Haren komt men op een afstand van
 minder dan twee uren van eene heideberg, de Punt genaamd,
 en daar begint Drenthe. Wij reeden door Vries, een
 lief dorp, en om 11 ure kwamen wij in de hoofdstad Af-
 sen aan, die uonderdaan ook niet meer is dan een niet veel
 versend dorp. De oppaling der schadelijke belastingen
 staat in de heide, en het laat zich niet voorzien, dat
 in zulk eene onvruchtbare streek met weinig ander
 de middelen van bestaan eene aanmerkelijke stand
 zoude ontkaan. Tot nog toe vermoordt de bevol-
 king, men bouwt nieuwe huizen, ook werd er eene
 Roomsche kerk gebouwd. In 1830 waren er 2184 in-
 woners.

De weg loopt nu door de neentkolonie de Smiloe.
 Zy gelykt naar de Groninger kolonien van die soort,
 en bestaat ook uit eene vaart, welke te Afpen be-
 gint en die door het veen gepraen is. Het dorp vol-
 men de huizen aan meerszede langt die vaart ge-
 bouwd op eene lengte van meer dan drie uren. De
 kerk, die zeer schoon is, staat in het midden, ongeveer
 twee uren naar Afpen. Het afgepraen veen laat hier
 ook vruchtbaren grond na, en by elk huis is een stuk
 bouwland voor de bewoners. Zoo men nog vande, te-
 hooren deze huizen aan de zijde van der veenen, die nu
 nehuere, meestal aan arbeiders in de veenen, welke by
 nauwduuring een bron van bestaan opleveren. Men ziet
 menigvuldig turf op de vaart nevoeren.

De kleinkeweg wordt van de Sienendiche brug tot Mej-
 pel nevrangen door een makadamweg, welke nog niet
 voltooid is, en ook waer die gemaakt is nog niet be-
 reeden wordt. Wij moesten dort in een veen vlakten
 tuagen vier of vyf uren over vlakten vandenweg af-
 leggen. Wij reeden neel door de heide, hier en daar met
 die afgebrand en met bakweest bezaaid, dit is de aanvang

2. Ebbinge Wubben plaatsbeschrijving der gemeente
Haphorst. Gron 1835.

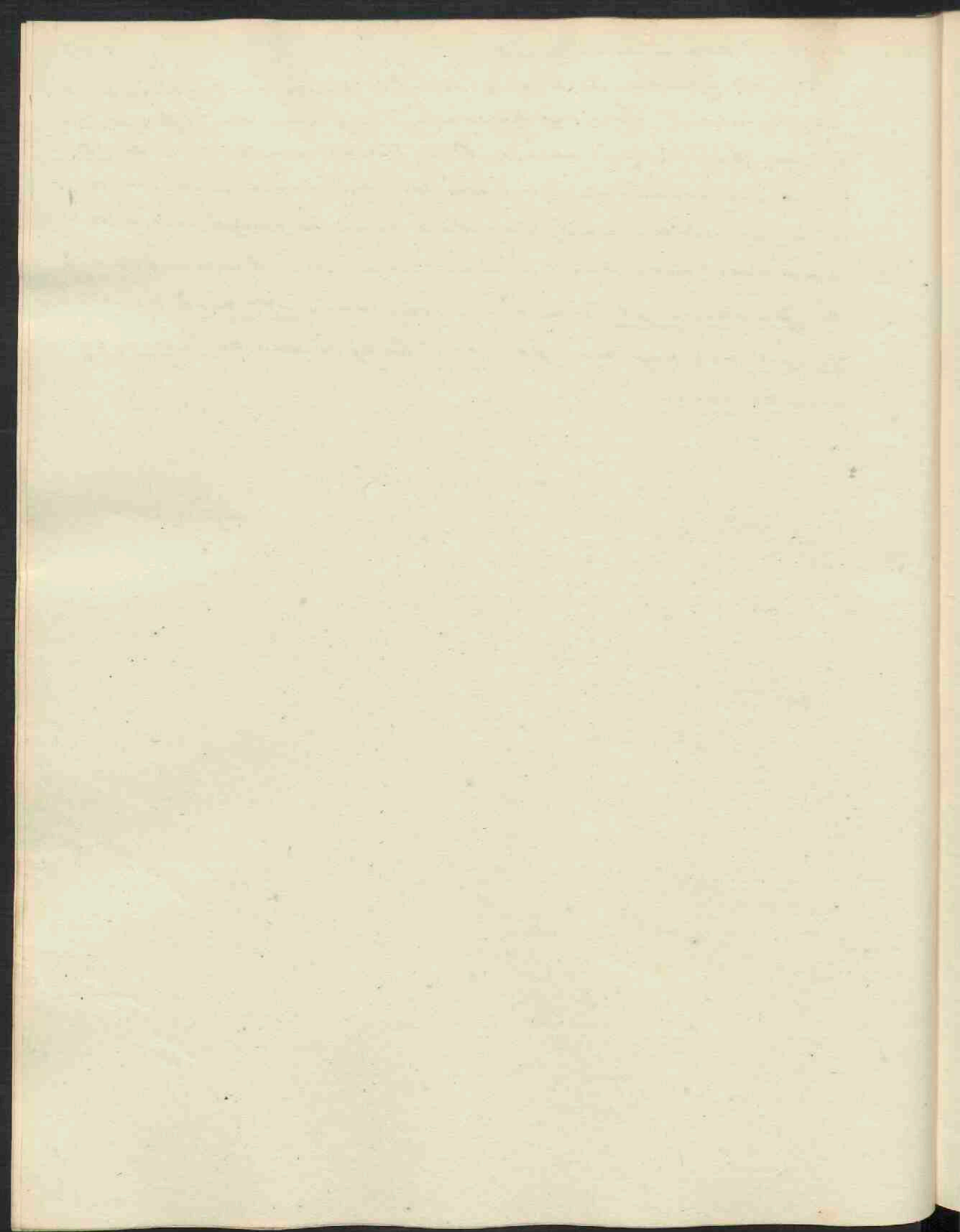
van bebouwing; men verkooft daarop aan dit bezwaaren
 mag eens, en, al, de grond niet al te slecht is, en men
 eenige mest heeft, zaait men daarna rog; anders laat
 men de heide weder liggen. Op eenige plaatsen is de
 heide ook deplaat. In het algemeen wordt in ons
 land bruisbare grond oafgewonnen en verpant,
 dus het is niet, der eens in bruisbare staat ge-
 bragte grond opgegeven. Wy kwamen meermalen
 een over de vaart; maar de weg jammerlijk werd niet
 men ook bereij de vaart uit te diepen, hetgeen op
 sommige plaatsen zeer noodig scheen. Er zijn tuftsteen
 afgraven en heppel roven sluizen. Toen wy deze plaat-
 naderden, werd de grond beter, er was meer water, de
 velden waren bebouwd of met grasde inside dedekt;
 van de smilde had den wy niet dan eenige gebakken
 gezien, nu reden wy ook langs eenige bunteplaat-
 ten. Heppel, waar wy om vyf ure aankwamen,
 heeft een levendig en welvarend vaarkomen, het is
 de eenige handelsplaats van Drenthe; door het hepp-
 pelertiep heeft zy gemeenschap met de Zeesche en
 door de Smildevaart met het binnenste der provin-
 cie; hierby komt nu de grootste weg van Zwalle op Gro-
 ningen en die op Leeuwarden, welke hier byeen komen.
 Deze stad is dus in zeer gunstige omstandigheid, en
 welvarend te zyn. In 1830 waren er 5,682 inwoners.
 Wy vervolgden spoedig onzen weg reden door de
 dorpen Staphorst en Roncen, waar wy vele huizen van
 een steensteen zyn. By de herberg de Lichtmit prof-
 teerden wy het griffkanaal of de Ledembraart, vervul-
 gons kwamen wy over de Vecht, en om ruim 8 ure wa-
 ren wy te Zwalle, waar ik by het inkomen de fraaie
 wandelingen tray in den smak der Tetrechtlike aangelof,

en met slaamen versierd.

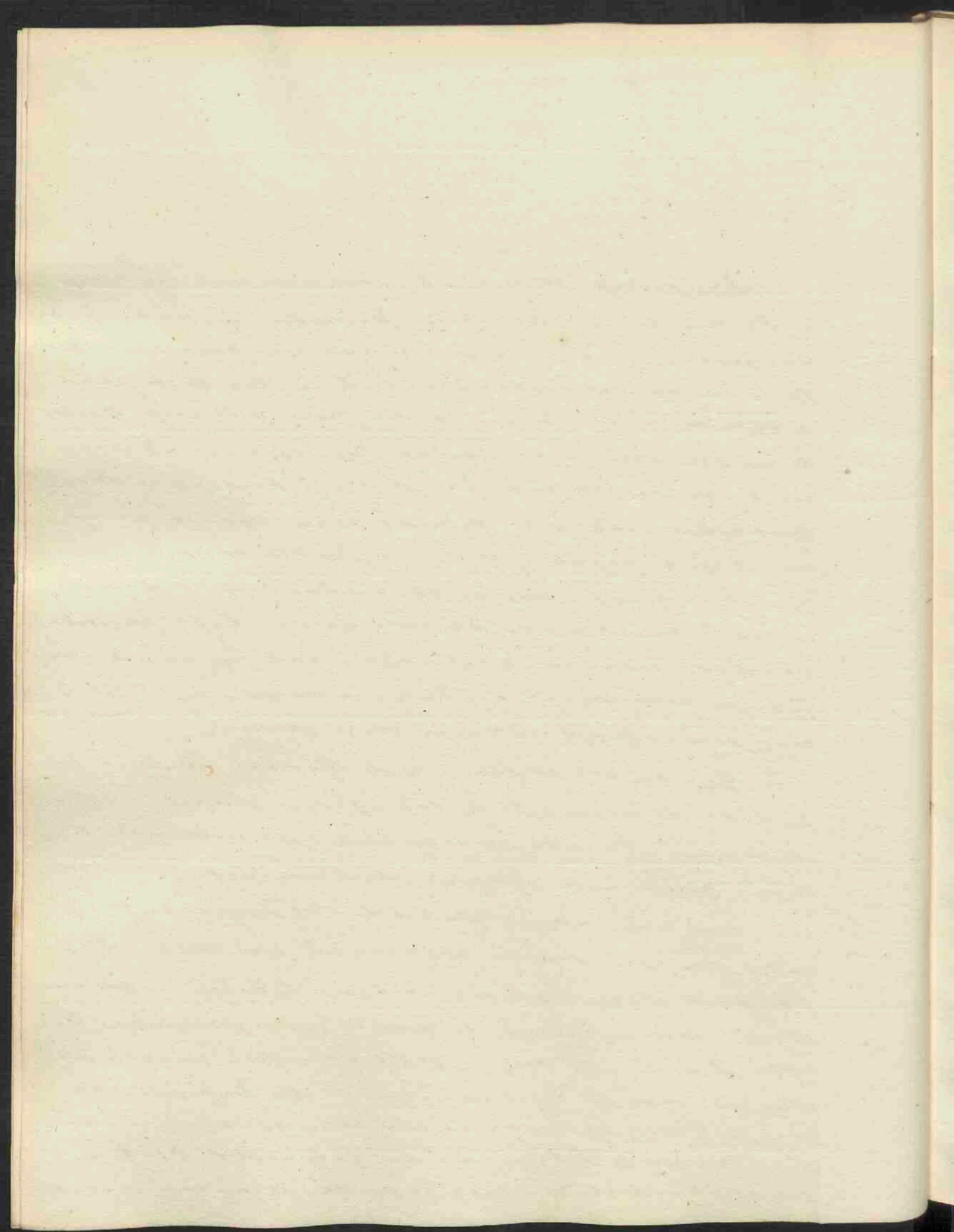
Wij pleisterden hier ook Slechts kort, verbrokken and
 nagen urow. Spedig kwamen wij aan den Ypel, die wij
 in een punt overvaanen. Om 11 ure waren wij te El-
burg, waaraan de vicinige Straten regelmatig op de
 markt uitkamen, zoo dat men te gelijc mit alle
 paarten zien kon. Daar een uur kwamen wij
 te Handerwyk, van waar wij door Giekerk en Amers-
foort, vrijdag morgen om half zeven, te Vroncht
 aankwamen.

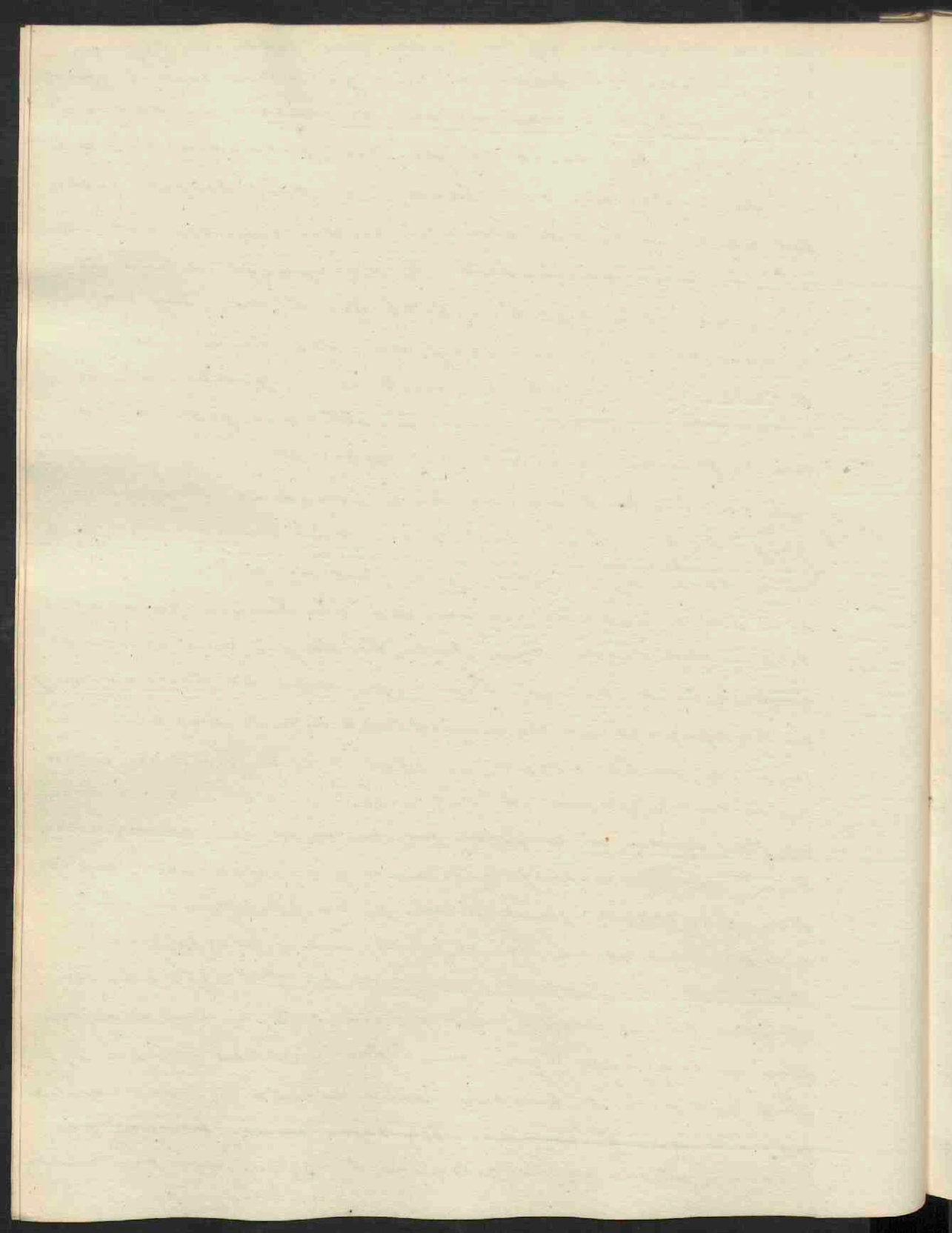
Dinsdag 25 juli 1837, des morgens om half acht ben ik met den heer Biembornus naar Gouda gereeden, maar om 11 ure aankomend. Het land onderweg vertoonde zich, in het beste jaargetyde en met schoon weder, zeer gunstig. Onder de reizigers was doctor Meuse van Rheden, welke berigt bekomen had, dat zijn broeder in Parys genaarlyk ziek was. Hy was dezen morgen vroeg van Rheden gegaan, docht in Rotterdam te zijn tegen het afvaren van de stoomboot naar Havre, welke in minder dan 24 uren den overtocht maakt; van daar met den postwagen kan hy donderdag morgen zeer vroeg in Parys aankomen. Dit is eene zeer vlugge manier van reizen.

In Ganda bezichtigde wy de Groote of Sint Jans kerk en de beroemde geschilderde glazen die haer vertieren. Als gebouw is de kerk niet uitsteekend, zy is nu geene goed uitgeraarde bouwvord, ook is zy niet zeer oud, naamlyk uit de 15^e eeuw, en ten gevolge van een brand vernieuwd na 1552. De geschilderde glazen zyn ook na deren tyd, sommigle maal 30 jaren later, geschilderd en aan de kerk geschonken. Zy stellen bybelyche en andere geschilderissen voor, waarschynlyk naar de kens der geveert. Als tafereelen en naar de tekening benamen ons dese glazen naar welk wy maande te hebben; die der gebouwers Dirk en Wantje Crabeth zyn toch beter dan de andere vooral

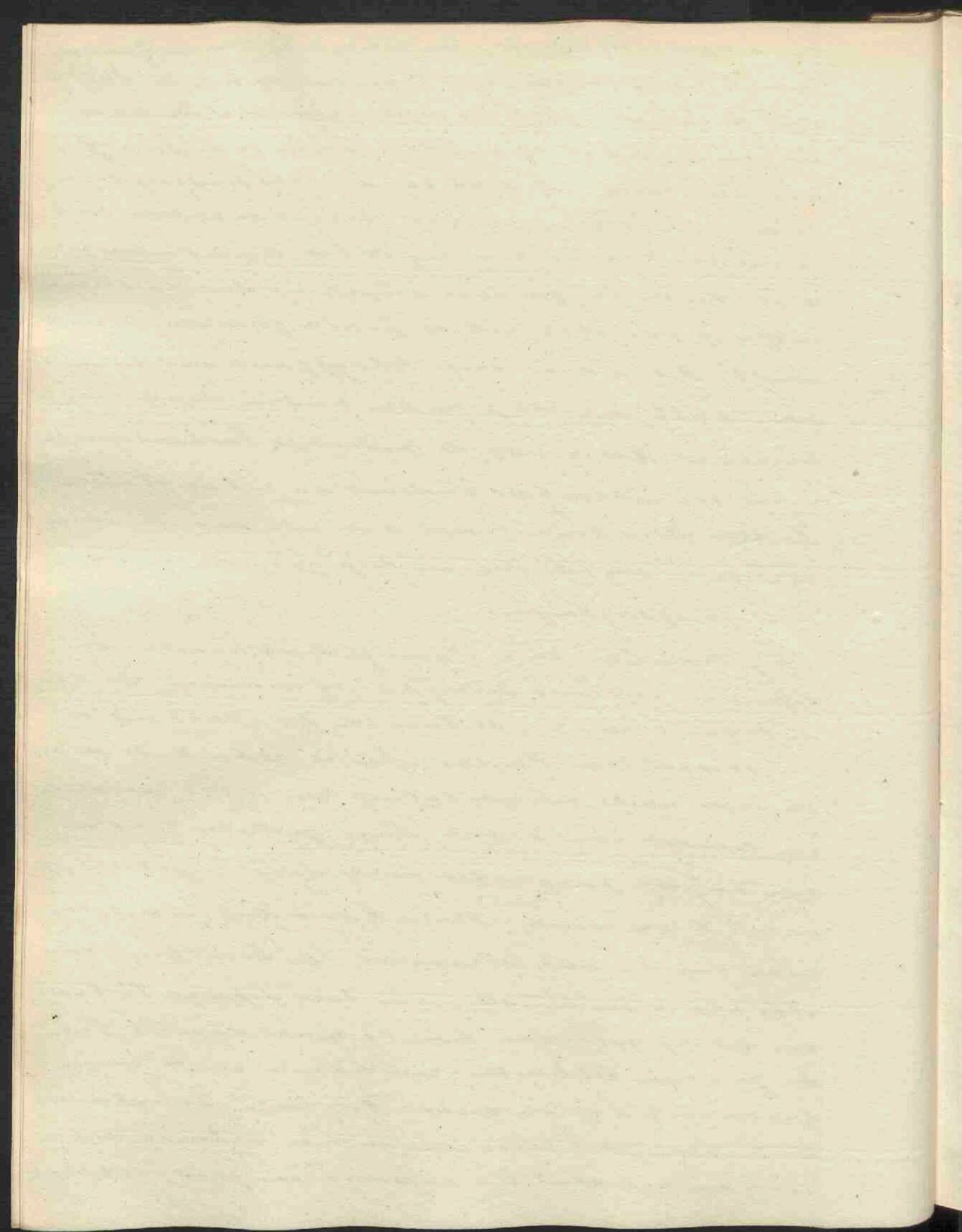
die van den eersten. Op het reede glas hebben de figuren
van Johan van Baer en zyne gemalin veel inderub-
king, doch de meeste andere zyn niet meer dan mid-
delmatig. De voorstellingen van gebouwen zyn nee-
al beter dan die van personen. Doch hetgeen alle-
lof verdient, zyn de kleunen, en die worden, ook steeds,
gevoerd en bewaerd. In dit opzicht is ook het
werk der schilders Crabeth het beste. Wy zagen
in deze kerk ook het graf van den beroemden
staatsman Van Bovenwinck en de graven van eenige
andere beroemde mannen. Schoone gedenksteek-
nen heeft men naar hen niet opgericht.

In een vertrek aan de kerk staat de Stadsbaer-
kerij, de heer Brinkman, een oud backdrukker is
er custos van en bezorgde ons de geleendheid, om
ze te bezien, zelfs de werken die om huuze veldraam-
heid weggesloten zyn. Deze bakery is, zoo als veel
andere in ons land begonnen met de hervorming
en oorspronkelyk zamengesteld uit de boeken van
vernietigde kloosters. In 1690 is zy in het open woor-
dig lokaal geplaatst, dat niet kwaad maar te klein
is. Van andere en klassike werken is er een goede voor-
raad, nieuwere heeft men weinig aangekocht. Het de-
skamer is opgedragen aan eenige zorghaarende Libry-
meesters uit verschellende metenichappelyke vakken.
Men plaat aan mannen van studie het recht van den
Hentel toe te staan; dit is veranderd, en nu is de baer-
kerij op bepaalde uren naar het publiek geopend; -
doch zoo ons de Custos zeide, wordt er zeer weinig
gebruik van gemaakt. Wy zagen eenige bronzen van
Crassus en van andere geleerden, doch, zoo men ons zeide,

49
zijn die reeds afgedrukt. Een exemplaar van de Goudsche
Kronyk, welke dus genaemt is, omdat zy hier by Ghe-
raad de Leeuw in 1478 het eerst gedrukt is. De schry-
ver van het geheel of van het laatste gedeelte is Jan
van Haaldayk. De druk van den Sackenspiegel, me-
de alhier verschenen, in 1479. Deze is de oudste druk
in ons land, want, zoo say de heer Brinkman zelf,
is het binten twyffel eene vergelyking, dat men eene
uitgave van 1472, ook te Ganda gedrukt, verma-
vindt. Dit is door eene schryffout ontstaan
voor 1482, in welk jaar een andere druk ver-
schenen is. Het is niet de valedige Sackenspiegel,
maar een luttelmeer daaronder en uit de glasseu.
De heer Brinkman weet ons ook eene Duitse
kronyk in 1493 te Mennensloep gedrukt mee van
derlinge afbeeldingen.

Tuy bezochten eene Pypenfabriek, waaraan de
eigenaar ons zeer beleefd alles amment. De aar-
de bekamt men van de boorden der Maas uit de
omstreken van Venloo. Men is geensende so een-
ste jaren na de ammenteling van 1830 zeer ver-
een geseest door dat de Maas gesloten wint, en
men verpleef puyple die waarde door Engelande af
andere te verdragen; thans komt ders grondstof
meer ongehinderd herwaardt. De bemeking van
elke pyp is eenvondig, maar toch dikwyls herhaald,
zoo dat zy meer dan twintig maal door de kan-
den gaat; en het listert zeer naauw om te roepen
dat er niets aan ontbreke. Hier waren 20 arbeiders,
het grooter getal vrouwen, en men rekende dat zy
door een gesekend elk ongeveer een groet, 144 pypen,

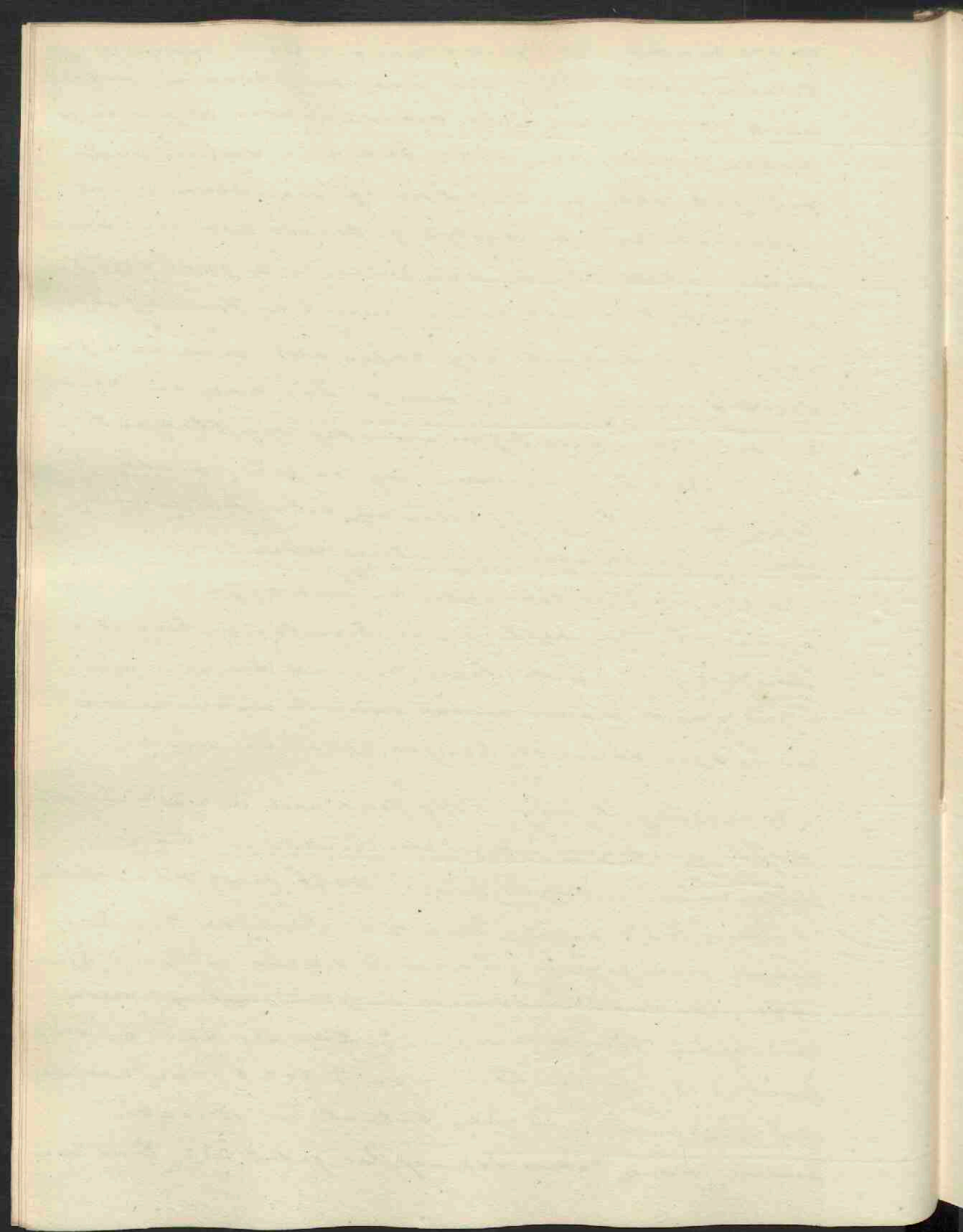
draagt maken. Er zijn, zoo men ons vertelt, ruim 100 fabri-⁵⁰
caken, welke gaam aan meer dan 2000 menschen
werk verschaffen. De orens, waarin de pijpen ge-
bakken worden, zijn afzonderlijk en dienen voor
vele fabrieken, zoo dat die af meer eener orens
volduende zijn, en tegelyk gebruikt worden voor
grof aardewerk, dat van inlandsche grondstof
vervaardigd wordt, en dat men hier Frankfortsch
aardewerk naamt. Wy zagen ook wel eene fa-
briek benevens een der orens. Zoo men ons vertelt,
zijn beide fabrieken tegenwoordig vrij bloeyend.

In het Harthuis bewaarden wy een goed middelp.
maak, en om half vyf reken wy naar Rotterdam,
waan de postwagen ons in twee uren bracht.

Na dat wy thee gebronken en met myn vader was
gepraat hebben, deed ik met Bernbaum nog eene
wandeling langs de Schie, waan de huizen lager
staan dan de vaart welke door de dyken en slu-
zen op eene bepaalde hoogte gehouden wordt.

Woensdag 26 juli. Wy bezochten dezen morgen
de Bewaarschool, waan ons G. Mies, die lid der
Schoalcommissie is, bracht. Deze soort van schalen
is in ons land nieuw: Zwolle en Deventer zijn Rot-
terdam voorgaen; hier is de school geopend 4 juli
1836. Het lokaal is ruim en goed ingerigt met
eene opene plaats voor en achter het huus en eene
speelzaal. De kinderen van 2 tot 6 jaren worden
hier opgenomen, en men betaalt er 15 centen
tweeks voor; thans bebruep het getal 219. Eene naar

vlytze en zachtvoerdeige vrouwen heeft het oprigt en moet door eenige meisjes geholpen. De grootere en kleinere kinderen zyn afgezonderd; zy leeren en spelen by afwisseling, worden niet beland langzaamerhand aan orde, netheid, oplettendheid gewend. Het kwam my voor, dat deze school byzonder nuttig en dualmatig was ingerigt, alleen zando ik meenen, dat de kinderen nog te veel zaken, en dat de onderwyfster te veel met hen verhandelde en te vroom hen vermaande. Ik zag de school toch te vlytig, om dit stelling als een voorbeeld te durven intspraken. Het gebouw is wat affgelopen, nameelyk aan de Baan. Het is een groote stap tot verbetering, dat men de zorg voor de kinderen reeds zoo vroeg begint, op den leeftijd waarop zy zoo veel verwoerd worden, en waarop zy vatbaar zyn voor de eerste en dikwijls blyvende indrukken. Indien de uitwerking van deze geringe poging tot verbetering algemeen invloed op de maatschappij zal hebben, dienen deze scholen nog zeer vermenigvuldigd te worden, want anders zyn het slechts eenige verworpene kinderen op het groote getal die er deel aan verkrijgen.

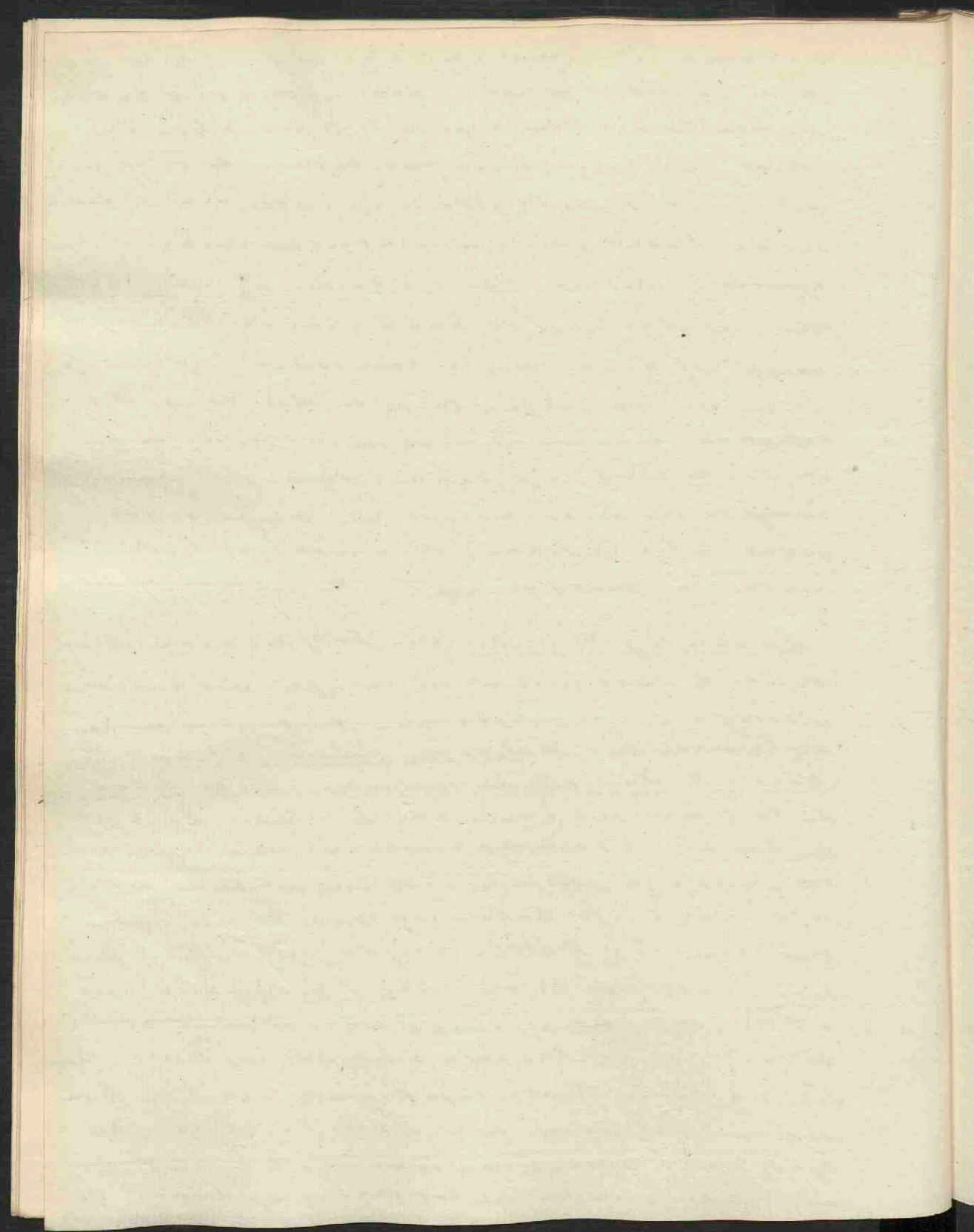
Dezen namiddag deed ik met B. een groote wandeling. By het Nicuwa mark waanen wy met de stoomboot over naar het eiland Yffselmonde; kwamen daar in het dorp Katendriekt aan, en gingen over den dyk die dit eiland voor de haas beschermst, en van waar wy de vruchtbare akkers overzagen, waarop behalve karnen en andere graansoorten ook vlas zeer goed stond. Een brug draagt ons op het eilandje Tygn Oord, dat ook bedykt is. Op beide eilanden mat men beuif dorre dyken.

x Wy zagen op deren weg over het eiland Rosenburg
heen een aantal schepen in de Maas varen.

32

te verhoogen en te versterken, waartoe ons op het land
ste de wandeling eenigzins bezwaarlyk viel, ter zake
der zeer zware klei, waarent de grond hier be-
staat. Wy zagen in het voorbygaan de rui woen-
gen en in de verste de gebouwen, welke voor de fabri-
ken der Nederlandsche Staambantmaatschappij zyn
opgerigt. Het een schuitje vaeren wy over naar
den meuf die langs de Maas naar de Plantagie
voert. Wy hielden ons in deze wandeling vast op
en keerden vervolgens langs den dyk terug. Het
gevoel, dat men van de overzijde der rivier op de
stad en de meuf heeft, had ons byzonder valdeauw;
meinig steden vertonen zich zoo schoon en zoo
groot in het verschiet. De avond was helder
maar niet zacht genoeg.

Donderdag 27 juli. Om half zes reden Biern-
banne, G. Meel en ik deren morgen vrot, om een
uitstap naar den Kolk van Holland te maken.
Wy kwamen door Selfshanen, Schiedam, Klaardingen,
Maasland-Sluis, alle havenplaatsen van de Maas,
die toch meer deel nemen aan de visschery dan aan
den handel. Het uiterlyk voorkomen deser kleine ste-
den is niet ongunstig, maar ook niet uitstekend bla-
zend. Tot hier toe hadden wy steeds klinkerwegen
gevonden; over schelpwegen, die niet minder goed
waren, reden wy verder naar 's Gravenhage, wel-
ker eene stad (Arena Comitum), waar de graven van
Holland hun hof hadden, tot dat koning Willen het
hof of paleis in 's Gravenhage bouwde, thans een fraai
dorp met veel gebouwen en eenige landhuizen. Het
ligt op kleunen afstand van de zee, waartoe eenige den-
nen, doch bovendien een dyk tot bescherming dienen. De

graaf is zeer vruchtbaar, men konst veelal graan,
ook vlas, dat ik hier zag afnyden; tot nog toe had ik
het onreal zien uittrekken.

Waarat my ons met een onthijt gesterkt hadden,
ondernamen wy eene wandeling aan de zee,
want weder nyden konden wy niet. Om half elf
gingen wy uit, en langs het strand gaande kwam
men wy in twee en een half uur aan het uiter-
ste punt, dat nu by laag water zeer ver van de
duinen vermyderd was. Hier was nu de Hoek
van Holland, de plaats waar de breedte rivier in
de zee valt. Dit was een treffend gezicht. Enige
schepen zagen wy den mond van de haas uittorenen;
eene stoomboot voer dien binnen. Wy hadden
haar reeds lang op zee gezien, vooral door de zeer
uitgestrekte zwarte streep, welke de rook veroor-
zaakt. Op het strand hebben wy op twee plaatsen
overblyfsels van schepen, die hier schipbreuk ge-
leden hebben, in het zand zien vastzitten. Wy wa-
ren vermondert van naby het water een groot
aantal jonge runderen en ook eenige paarden
te zien, welke uit hunne heide in de duinen den
waartst gaan, om zich te verkaelen haemel de af,
op veel plaatsen byna een uur bedraagt. Zoo
graaf is de zandvlakte, die ^{zich} met eene ongemeene
helling, van de laetste duinen tot aan de zee
by laag water uittrekt. Wy gingen eenigen
tyd voortelyk om den mond van de rivier des te
beter te zien, en besloken toen om in negte lyn

x 2. *Spat van alle volke.* XVI. 480.

54.
op de naaste duinen, aan te gaan. Deze weg duurde
tegen onze vermaachting byna een uur. Wy be-
klommen toen het hoogste punt der duinen,
dat, zonder zeer verhooren te zyn, ons een heerlijk
gerucht op den Oceaen aanbodt. Van hier gin-
gen wy nu door de duinen, maar ons de vele
distellen het pad veel wat bezwaarlyk maakten,
dat hier veel wild is, zoo als wy naderhand
vernamen, konden wy needs besluiten uit de
patryzen en de konynen, die wy zagen. In een
groot baerenhuis, dat aan de duinen gelegen is, het
Kaaphuis genaamt, dronken wy melk, en om
hulp vier keramen wy in de herberg te Sgrane,
Lande terug, waar ons met dappaal hoofza-
kelyk uit kleine maar zeer smakelyke tongen
bestond.

Onze terugweg namen wy over verschillende dor-
pen, van het bekende Westland, welke benaming
eigentlyk eene afdeeling van waterschappen aan-
deuidt. * Noordwijk is een zeer groot dorp. Honds-
halvedyk, bekend door het luthuis dat de stadhou-
der Frederik Hendrick hier had laten bouwen. Dit
heeft onder koning Lodewyk van het een militair
school gedient; thans is het afgebroken en
men ziet er alleen nog muur, van die voor de
duinen ten nutte gemaakt zyn. Wateringse is een
zeer met name dorp, waar vele vruchten en groenten
geteelt worden. Wy zagen hier en ook in de ander-
e dorpen menigvuldige minnen waantzen wyngaard-
den geplant zyn, en die zoo zyn ingeryft, dat de wind

[The page contains extremely faint, illegible handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the paper. The text is too light to transcribe accurately.]

en daarmede de hande wordt afgekeerd, zoo dat de
 drunnen byzonder goed ryp worden. Van de groenten
 hebben wy weinig bemerkt, die weeten, zoo het seker,
 veelal door de zinnen bedekt. De waarten en blui-
 zen ryp in deze streken algemeen; kommen mei-
 land wisselen elkander af. Langs de stad Helte
 reden wy naar Pijnacker waar wy in de kerk
 het nederlandsche kofspel met uitstekende behwaan-
 hend zagen spelen. Men klaagde hier zeer over de heer-
 schende longziekte onder het rundvee, welke groote
 sterfte veroorzaakte. De landbouwers waren meest
 al wel gesteld, maar sommige leden tacht verliesen,
 die kunne krachten te boven gingen. Zy wier een in
 de Amsterdamsche maatschappy verzekerd waerd,
 behuwaren behoorlyk vergaeding; van wege het
 fonds voor den landbouw waerd ook eenige onder-
 steuning gegeven. Berkel, een gemene heerlyk-
 leid van Oldenbarneveld. Hier waren wy weder in
 de nabylheid der neenen, waerdoor dit doorp grooten-
 deels bestaat. De lage grond, zyne neerkrachtige zacht-
 heid en meer nog de reuk, die uit de neenplaffen in
 de lucht opryst, maakten ons de verandering van de
 landstreek zeer merkbaar. Wy zagen nu ook de
 vele waterpaelen, nedan tusschen dezelve, door de dor-
 pen den Bergschenhoek en Hillegersberg. De naam dield
 aan, dat deze plaatsen op een hael dan teene ver-
 kensheid gelegen zyn. Men voortkomen is zeer wel
 vanend: de laatste heeft ons de 3000 inwoners, welke
 veel door de neenen bestaan. De nabylheid van Rot-
 terdam maakte ook dat er veel neerker en beandij-
 kend is, wy vanden er nog vele vytrijen van de stedelij-
 gen, die niet hier komen vermaken. Het was donker

— Men meldt uit ROTTERDAM, dd. 28 Julij:

Heden werd op de scheepstimmerwerf *de Nijverheid*, gelegen aan de Maas te Schiedam, met het beste gevolg van stapel gelaten het door de scheepsbouwmeesters Gebroeders Gips aldaar gebouwde barkschip *Bendragt*, groot 500 lasten, gevoerd door Kapitein J. Y. van der Zweep, en onmiddelijk daarna de kiel gelegd voor een fregatschip van gelijke grootte, genaamd *Willem de Berste*, waarover Kapitein H. Poppen het bevel zal voeren, beide voor rekening van de aldaar gevestigde Reedery.

laan wy langzde ons bekende Schie terug kwamen.

Vrijdag 28 juli. Deze morgen om 10 ure naar ik met de stoomboot naar Schiedam, ter gelegenheid dat daar een schip van Stapel zonde loopen. De stoomboot bleef op eene getochte plaats liggen, zoo dat ik het by uitdruk gaad zien kon. Op de haast lagen vele vaartuigen en van land was een groot getal van nieuwsgierigen hetgeen raam een levendig toneel op leverde. Een onmeder dreigde de vreesheid te worden, dat het dreef over en maakte de verzoening nog schooner. Langzaam zag men alle steunfels en belammingen tuesporen, en eindelijk liep het groote schip met majestait van het land in de rivier, op de midde van den vloed gekomen, schoot men een kanon af en tuende het schip. Ik was opgetogen over dit verheeren werk van menschelike kunst en standtheid. Dadelijk werd met groot gejuich een nieuw schip op Stapel gesteld. De vreesheid en het gewaal waren groot en naar my toeschijnt, nog nationaal. De indruk, dien dit maakte, bleef my andersanders uit den introep eener jonge vrouw en moeder: „Ik kan niet begrypen, zeide zy, dat de man, new gaarne ter zee varen, als het zoo mooi is.”

De stoomboot naar nog wat de rivier af, keerde laan naar Rotterdam terug waar wy voor twee ure weder aankwamen.

Bivuldam keerde om half 4 naar Utrecht terug.

Zaterdag 29 juli. Dieren morgen onderaan ik met J. Hees en myn neef Willem kees een reitje naar de Zuid. Hollandsche eilanden. Om 8 ure vertrokken wy

Maat van A. T. XVII. 80.

57
met de stroombaas op den Briel, waar wy om half elf
aankwamen. Deze stad, welke zoo vele historische her-
inneringen heeft, is zeer vervallen, en zonder hoop op
herstel. De nijverheid van handeel en visscherij heeft
zich verplaatst, en er blijft alleen eenige scheepbouw
en binnenlandsch verkeer, waartoe de ligging aan
Luiding geeft, over. Het vaarkomen der stad is ook
traag. De mullen en poorten zijn nog aanwezig.

Wy namen een vaasjen aan, en reden daarmede
naar Oostvoorn, waar wy de overblyfsels van de
oude burch Voorn bezochten. Zy bestaan alleen nog
uit de grondslagen van zeer dikke muren, op eenen aan-
merkelijke hoogte, die van grachten omsingeld geweest is,
waaraan ook nog de sporen aanwezig zijn. Deze
burch was niet groot, maar was ook, volgens de op-
gaven, alleen bestemd tot verdediging van den mond
der rivier, terwijl het Hof of de woning der heeren
van Voorn niet ver verwijderd in de vlakke stond;
daarvan moeten ook nog eenige overblyfsels bestaan.
Op de duinen, naby het strand staat een schoone steen-
nen kerk Zeeburg genaamd, welke de Opper byt-
graaf en heersaaden, buiten kosten der bevolking,
in 1743, ten dienste hunner vergaderingen hebben
laten bouwen. Wy hadden uit deze kerk een schoon
gezicht op de zee, en zagen den mond der Spaas van
de andere zijde dan op den Hoek van Halland, waar
wy ont root twee dagen bevonden. Een groot schip
lag geneed om de rivier binnen te loopen. Wy kon-
den hier opmerken met hal veel zorg en kosten men
de duinen, die niet breed zijn, vrucht te behouden.
In het mulle zand worden bosjes niet gestoken,

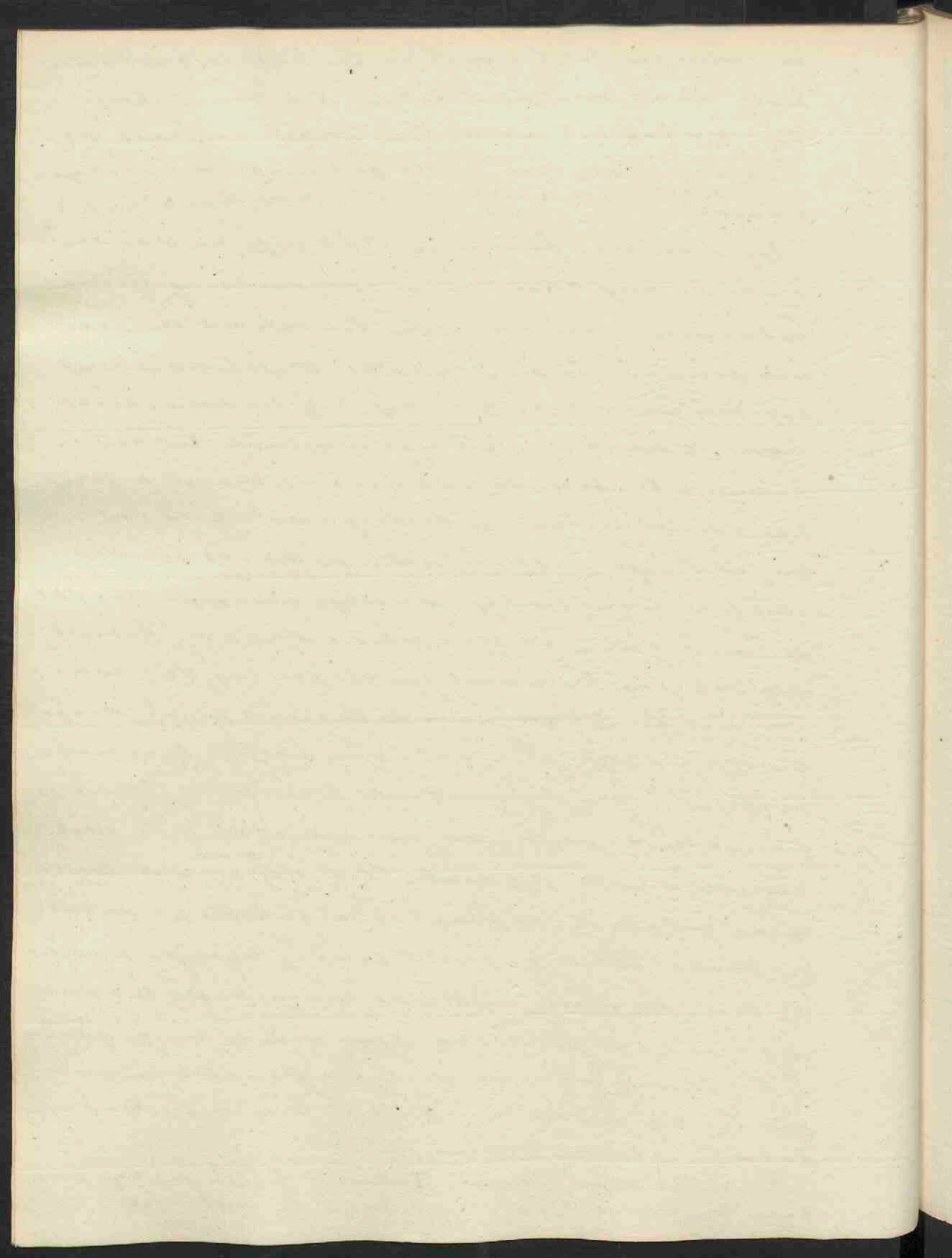
V. Wyk aardrykskunde Schouboek & Zuid-Holl. 87.

en, wanneer het hierdoor eenige vastheid bekomen heeft, plant men dwinkelien. Het strand heeft van tyd tot tyd veel verloor, doch nu vindt het wat aan door dat het zergat naar de overzijde nabest.

Wij reden van hier naar Rokanga, en vonden op deren weg bauer onze verwachting moei geboornen, waardoor dese landstreek een zeer aangename indruk maakt. Ongelukkig was ons het weder niet gunstig; wij hadden steeds regen of wind. Het maakte gelukke het ons in Rokanga het bekende natuuroverschijnsel te sien: tegen de schuit van de herboef was lek en vol water; de burgemeester Vliedlander, die ook heer der plaats is, was afwezig; eindelijk vernamen wij, dat de heer Trauw ook een schuit bezat, en haerel dese ook van huis wat, restreefen wij, dat men ons met die schuit naar de bedoelde plaats, snapt. Het is namelijk een rots van Zacht, sponsachte gulteen in een binnenlandsch water, de Waal ge, naemd en ongeveer een kwartier lang en veel minder breed. Dit water is ondiep ^{en} met heelden, maar vifchryk; de grond is zacht behalve de rots die slechts klein, ongeveer 10 of 12 voet in middellijn boven het water uitsteekt, maar onder het water zich wat meer uitstrekkt. Daar dese de eenige plaats in ons land is, waan versterking gevonden wort, was het my merkwaardig, die te bezuchen. Het dorp Rokanga is weenij beteeknend.

Door het dorp Nieuw Helvaet knamen wij naar fine in Helvaetsluis, dese haven en vestingstad hee,

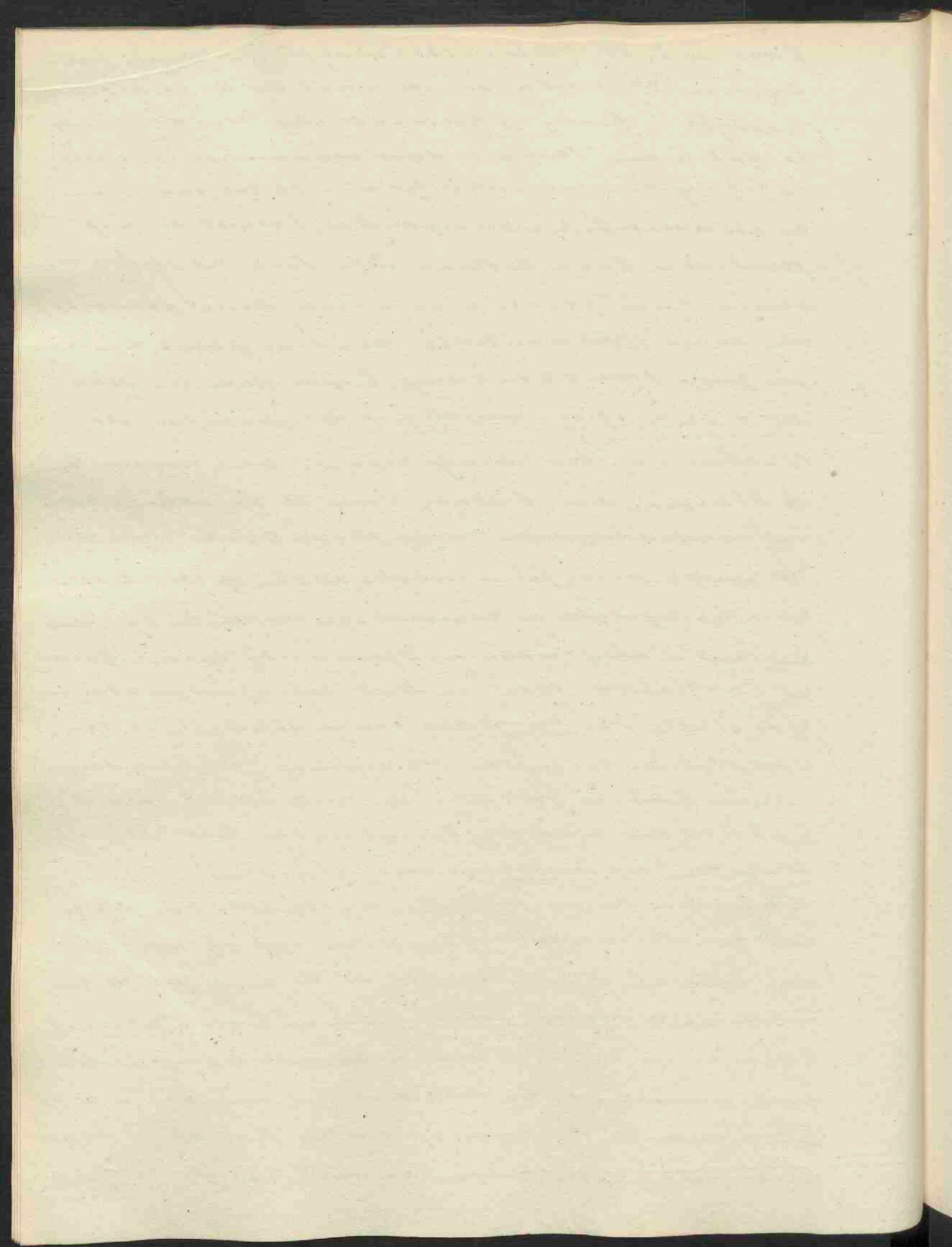
39

met veel kleiner dan den Briel, heeft een veel levendi-
ger en welnansenen vaartkromen, en is ook voor
de scheepvaart veel gunstiger gelegen. Het kanaal
van Vooru, dat hier inthout heeft deze plaats be-
voordteeld en bevracht: Sommige schepen komen
nu hieraan, die wellicht anders niet gekomen wa-
ren, valt waren door die rijk anders hebben opge-
houden. Wy besagen vlijtig de schone sluizen, die
ik vroeger ook reeds gezien had, en nadat wy mes
spaed gezeten hadden voeren wy over naar het Sat
van Dirksland op Overflakkee of Luid. Vooru. De
wind was vrij hard, zoo dat men eritt getuyffed
had of men ons niet zoude overstetten, en wy nu nog
dubbeld moesten betalen. Dit heeft plaats zoo dra
als de molens met halve zylen malen, hetgeen wy
denke, dat ligt aanleiding moet geven tot kamen-
spanning tusschen schippers en molenaars. Zoo
ik wederhand vernam, is dit ook in het geheel
niet vreemd. Eene smalle en slechts onderhou-
den vaart loopt van het Sat naar het dorp Dirks-
land.

Wy reden met een wagen naar Gaaree. De weg
liep veelal langs of naast zeldzaam over de dy-
ken. Wy zagen steeds vruchtbaer goed bebouwd
land, maar byna geen boomen. Grootendeels is
dit land nieuw ingedrykt en bevat zelfs de vroe-
gere doornaart welke de eilanden Overflakkee
van Gaaree plagt af te scheiden, maar die geheel
versand is, zoo dat wy nu slechts een eiland uitma-
ken. Wy reden door Stalendam, een nieuw dorp
op den aangewonnen grond gebouwd. In 1751 heeft
men een dam tusschen de twee eilanden gelegd, en heeft

Hier zijn slechts drie schippen, de overige inwoners zijn
landbouwers.

hebben er in 1771, 1780 en 1803 inbykingen plaats genomen; - in 1780 werd de plaats, waar nu de kerk staat ingedykt. Gaesee of Gaeseneede pleegt eene aanvankelijkke stad te zyn, blaayende door Scheepvaart en visschery. Zy lag toen waarschijnlijk aan de zee, maar van zy nu oomscheelyk verwyderd is, haemel er nog steeds een kanaal bestaet. Tegenwoordig is het een kleine opene plaats, waarin men byna geene sporen eenor stad aantreft: van een poort zyn nog een paar torrens aanwezig, hier en daar een stuk der muren of een overblyfsel der grachten. De landbouw en een weinig handvermaak zyn de bronnen van bestaan voor de bevolking van nog geen 900 menschen, welke thans Gaesee bewonen. Er zyn rondom Gaesee polders, welke op verschillende tyden zyn ingedykt, en waarmit men besluiten kan dat hier land is aangewonnen; tegenwoordig neemt Gaesee en Overflakkee (West- en Zuid-Vooru) noegens toe, dan op de plaats waar zy pleegten van een geshieden te zyn, namselyk ten Zuiden van Stalendam. De heer de Wette, metker Goekoop, met wien myn verhouding is. heeft de kund was deelde my dese byzonderheden mede. Als een berys der veranderlykheid deser stranden, ziede hy my, dat het hem kende, dat in het noordwesten van dit eiland geen duinen waren maar dyken met rygwerk. Over dese dyken zyn duinen ontstaan, die de zee tegen de zee overladyf maakten; sedert zyn dese duinen weder afgekomem, en nu komen de oude dyken met het rygwerk meder te verschyn, en het laat niet twyvelen, dat men op nieuw voor de bescherming van die kust door kunstwerken zal moeten zorgen. By zekem nog geen 60 jaren

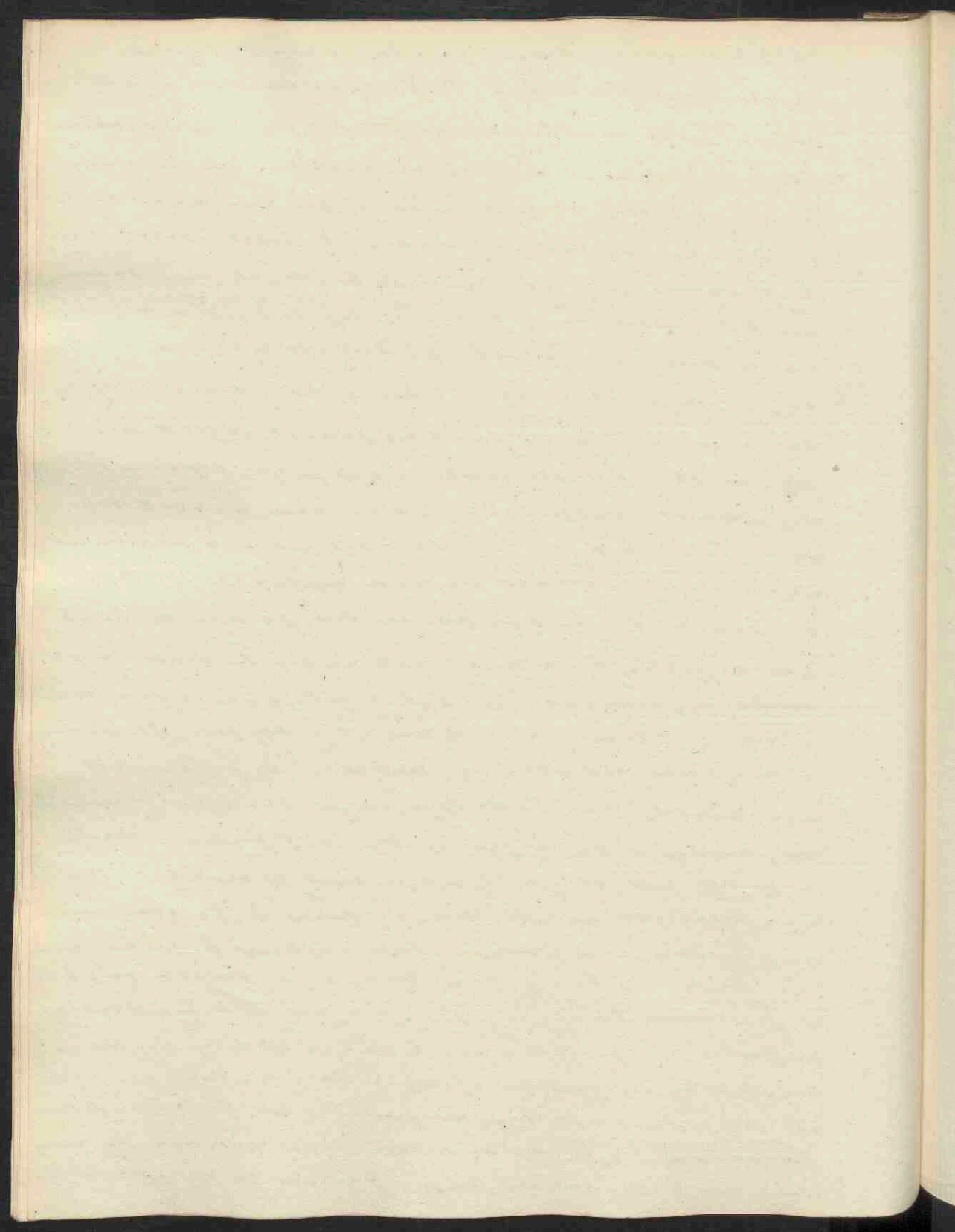
out te zyn. En bestaat een plan om door dit eiland
 even als door Voorz, een kanaal voor reeschepen te
 graven. Omtrent de uitvoering hiervan, zende ons de
 heer Jaekoop, is men het niet volkomen eens. Het voor-
 deel zoude zyn, dat vele schepen, met meer gemak
 het zagerenemde Brouwershavensche zaeget dan
 dat van de Maas komende binnenkomen, kunne
 niet naar Rotterdam langs dezen weg zandem, kun-
 nen nemen. Dat zaeget is nu dicht aan de kust van
 dit eiland Gaene, terwyf het land aan de zyde
 van Brouwershaven taeneemt. Het kanaal van
 de beghinnen zuidwestelyk van de gemeene stad en
 oostelyk langs haar loopen, meer oostelyk dan de
 mond van de haven in het noorden eindigen. Eni-
 ge twarvigheid heeft het, dat de schepen niet negt op
 Helvoetsdijck aan zullen kunnen oversteecken, om
 dat er eene bank in de rivier is die zy zullen mu-
 ten omvaren door eerst linksom een weinig de ri-
 vier af te zakken. Deze bank bestaat ook eerst se-
 dert een korten tyd.

Merkwaaordij was het voor ons den vuyntaen te de-
 klimmen, waerom ons de opzichter de heer Jac.
 Knip meef van den burghmeester verzelde. Deze toren
 is, zoo men meent, in 1512 gebouwd, de muren zyn
 buitengewoon dik en sterk, overal heeft men tegen
 tyst geschoft, hetjen ons dezen avond zeer te staet kwam,
 want de wind verheef ruit byna tot storm. De hoog-
 te van de koepel is 160 voet boven gewoon laag water.
 Vroeger brande men hier een steenkolen vuur, sedert

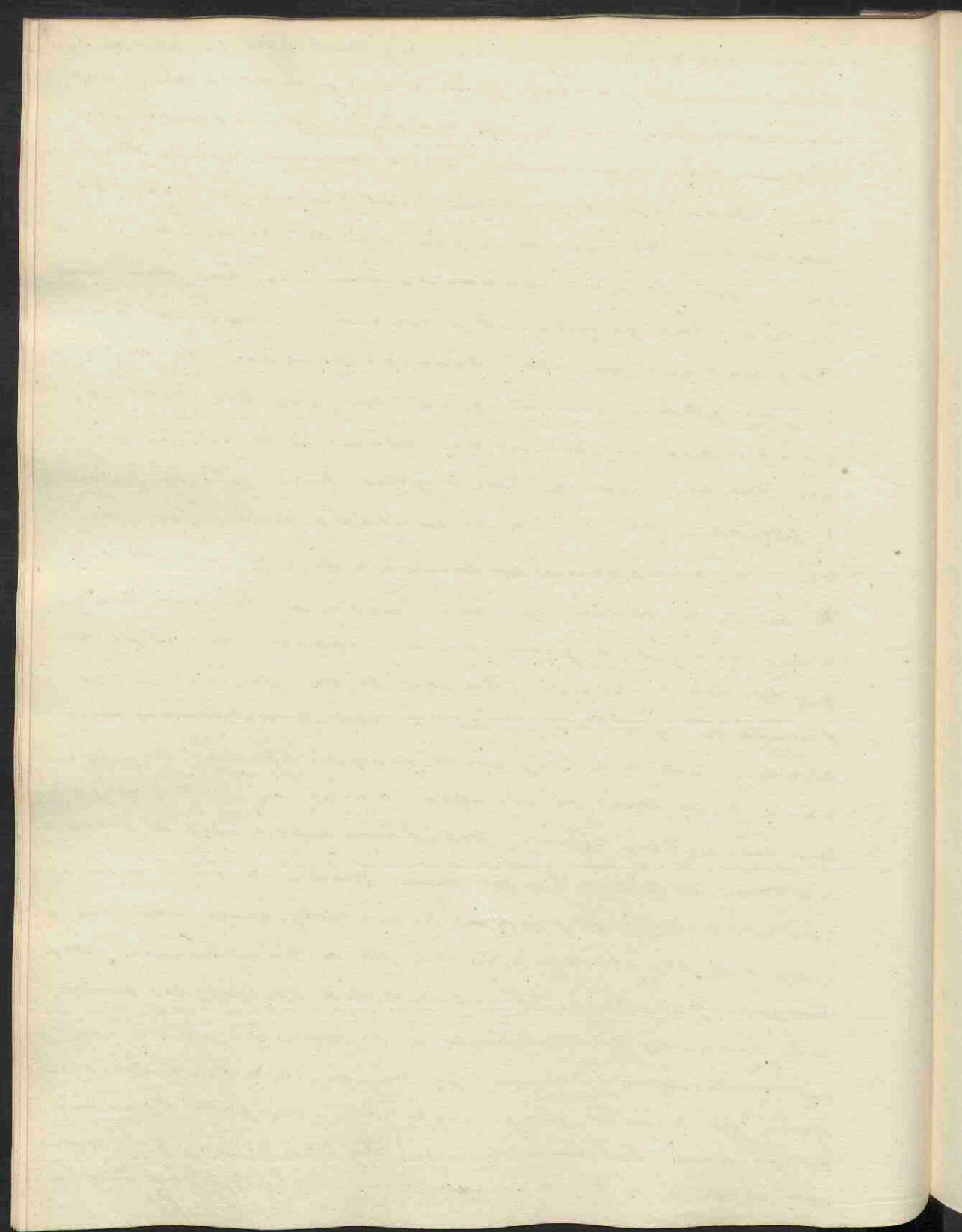
Men plagt de pikken af kanten naar deze lamp uit Pongy
te bekomen; thans worden zy te Dordrecht gemaken.

1833) dit vernangen door een lamp van een nieuw en
 merkwaardig maakfel. Zy bestaat uit drie ronde
 pitten welke in elkander geplaatst zyn; de buitenste
 heeft $6\frac{1}{2}$ nieuwe duimen middellyn; het glas dat
 er om staat, is 47 duimen hoog; het kan, naar boven,
 en beneden, geteet worden. De pitten worden met
 de grootste zorg gereinigt, de buitenste van katoen,
 een kettingdraden en zylven inslag, de andere geheel
 van katoen; met groote oplettendheid worden zy vas
 komen gelyk afgetreden. Men behaant beste oly en
 die wordt ras door zand en flanel gefiltreerd.
 Men zoekt dat de oly slechts over de pitten stroomt,
 dit getuigt, volgens den maker, door middel van
 een inswerk, doch hier, door het gebruik van een
 digt, door een vat dat ter zyde geplaatst is. Door
 dit onostvoornen van een oly brengt men te weeg,
 dat de pitten byna niet verbranden en geheel niet
 vastkollen, waaraan het toe te schryven is, dat de
 vlam steeds wit en gelykmatig blyft. De vlam
 is voor een gedeelte van achteren, teruggehaald
 door middel van halve spiegel, en overijent omringd
 van geslepen halve glazen, benevent prismat boven
 en onder deze glazen horizontaal geplaatst. Om
 aan het licht dat zich naar boven en beneden zoud
 verspreiden, een horizontale richting te geven, zyn
 van boven een kroon van 5 vegen, en beneden van drie
 vegen halve spiegels geplaatst, welke benevenslyk zyn
 en juist zoo gericht worden, dat de stralen, die by op-
 rangen op een naven afstand horizontaal geworpen
 worden. Door alle deze middelen is het licht zoo sterk
 gemaakt, dat men het by helder weder toe over de vegen,
 en men niet in 't gezicht heeft. Hetwelk ik geen bevoegd

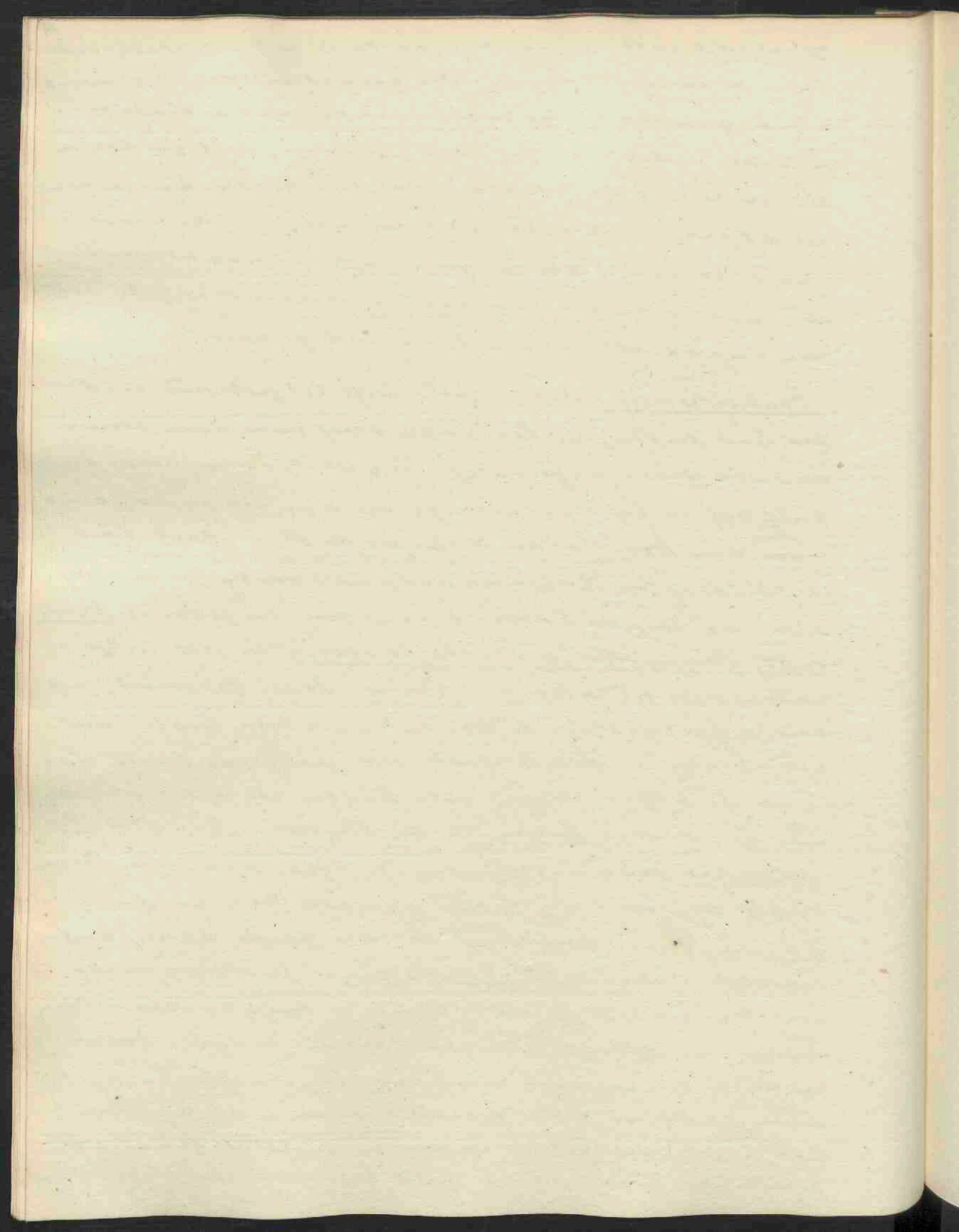

beoordelaar ben, kenan my toch deze taafel bewa-
 rensmeerdig voor. Grote zorg draaft men daar-
 voor, dat het licht nooit ophoude of verflaume,
 hetgeen ras vaneelaffig in de gevoelen zonde kunnen
 zyn. Daarvoor begint men veel twee uren voor het
 nacht wordt met de pitken aan te steeken ten einde
 zy langzaam en nabkomen kunnen aanbranden
 en het glas zelykmatig verwarmd worde. Van
 het geval dat een glas springt worden steeds twee
 andere glazen warm gehouden, om het dadelyk
 zonde vermindering der alan te kunnen vernu-
 gen, hetgeen met een hand glas niet zonde kunnen
 geschieden. Ten einde de waaktes nooit zonde
 kunnen onopgemerkt laten, als de oly ophield over
 de pitken te stroomen, zoo heeft men het trechteltyg
 maar de oly doorgaat aan een hefboom bevestigd, die
 opgelijft wordt zoo eras het gewigt van een oly in dat
 trechteltyg afneemt, en dan terstond een klopje daer
 blinken. Zoo men my reide, verbrandt deze lamp nu
 ruims twee kannen oly elken nacht, en in de langste
 winternachten zonen. Het is hier niet nodig de kaepel
 waaren de lamp hangt daar stoken te verwarmen,
 ras als te trestkappel, de lamp zelf geeft warmte ge-
 noeg om het stalen van den oly te voorkomen. Deze
 kaepel, of lantouren is ook met dik spiegelglas voor,
 zien, waerop de waaktels en andere vogels neelene,
 die aansliepen; sommige ruiten waren gehavten
 door de kracht waarmest deze vogels kunne
 vlygt naar het licht nemen. Zy zyn zoo verblind, dat
 men ze met de hand vangen kan. Er zyn van andere

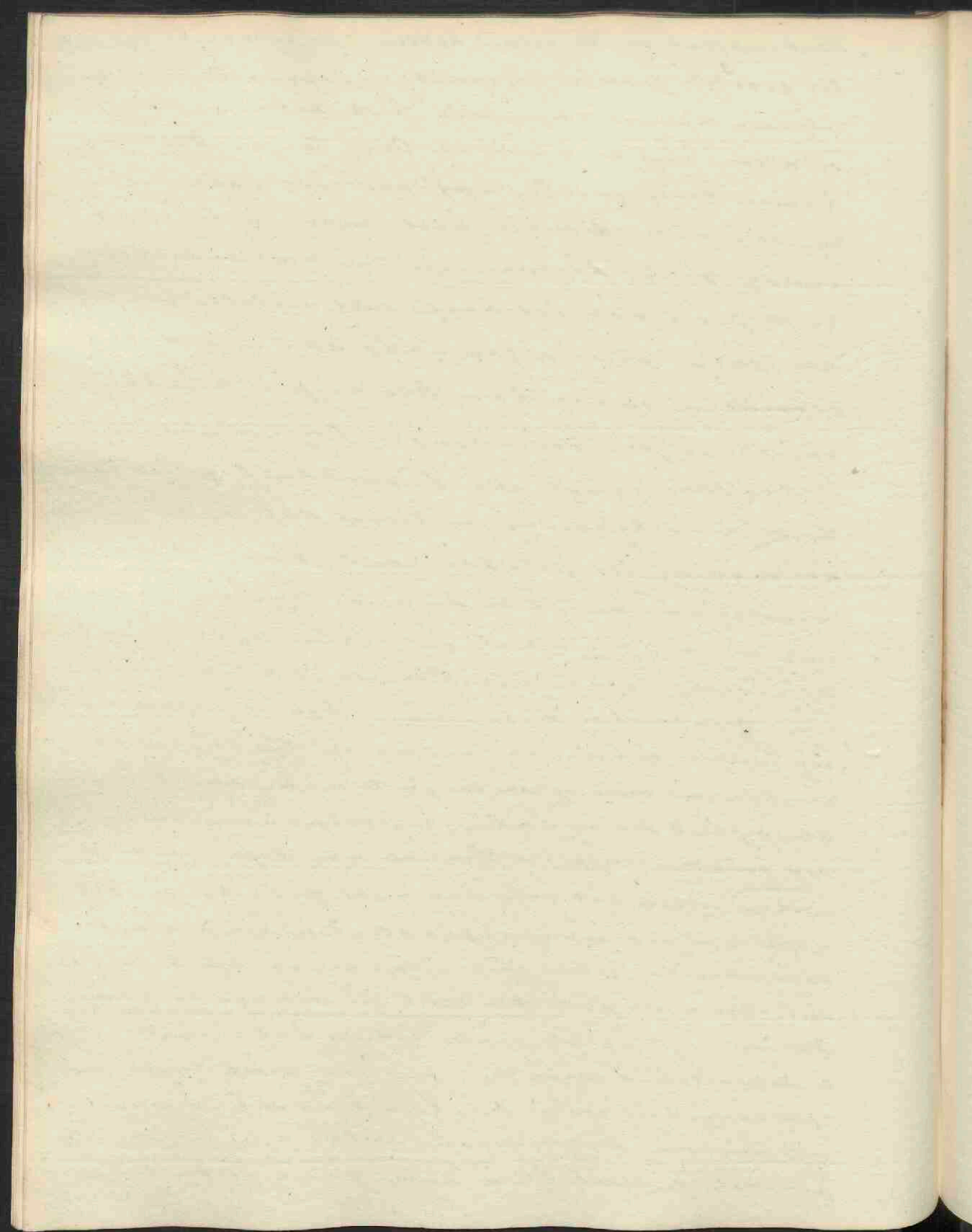
opzettelyk zaten gemaakt, waarevan de Britten lucht stree-
 nuan de lamp stroomt. Het gendat, dat de wind maank-
 te was gemeld, en het scheen ont toe, dat de dikke tonen
 schudde. Dit was nu buitengewoon, doch nabouwen
 stil, reeds ont de optichter, is het hier zalorenan, en moet
 het dit jaar noch byna niet gemaekt. De toert
 van kustwano, welke wy hier zagen, is nog uoepent al
 deors in ons land vrammerig, zy is van Fransche mit-
 vinding, en allest is mit Frankryk gekomew.

Zondag 30 juli. Dieren nacht heeft het gettoord, zoo dat
 het huis bespde, en het weder sloof naar onze kleine
 xeit ook teken ongunstig. Wy verstrakten needs om
 half vyf in het vooruitzicht ons aan het oostelyk mit-
 cinde van Overflakke te ryu, eer de stoomboot van
Middelburg op Rotterdam daar voorby kwam. Wy
 reeden nu door de meeste dorpen van het eiland: Driks
land, Som maldyck, Middelkarnus, alle zeer nette en
 welvarende plaatsen, als kleine steden gebouwd, met
 eenige goed geplaveide straten en sierlyke huizen wel
 onderhouden en beschiederd, elk met eenen haven waar
 in eenige schepen lagen; alle hadden een keten voorke-
 men dan de stad Guere; - Herken door Stad aain't Na-
vingpublet, dat nietvegenstaande zyne naam, een klein
 dorpsje, en waar wy even in de volle kerk gingen; -
Bosmuel, dat grooter is en eens gaede haven, heeft
 eindeljk Ooltgensplaat een groot net doorp, waar
 veel schepenwaert is. Het land is byna zonder introm-
 dering vruchtbaer kleigrand, waar behalve tarwe
 en ander graan veel meeknap, vlas, aardappelen en
 andere veldvruchten geteeld worden. De landbau-
 werys sijn maar zelden eigenaars, meestal behaert de
 grond aan heeren, welke niet hier wonen, maar allees

65

neutmeesters op het eiland hebben. De inwoners zijn voort
het grootste gedeelte hervormd: in Sommetyde zagen
wy eens nieuwe roomsche kerk, behalven deze is
er alleen nog eens aan de Oude Tonge. Het naar,
Komen der menschen, heeft ons veel verbaasd; wy
zijn eenvoudig, bedaard, haal, maar tenens niet,
maedij, rond. De vrouwen zijn niet onberaallig;
wy versieren ook het hoofd met metalen platen,
eenigzins anders gemaakt dan in de andere
provincien, maar hare kleeding is blykbaar
van denzelfen oorsprong. Wy verneemen,
dat de Stoomboot van hiddellburg eerst laat
Land voorbykamen, en tenens dat het zeer onwe-
ker was, of het gelukken zonde, om met een
schuitje aan boord te kunnen. Kamen, ter sake
van den harden wind. Haer Britenslant, op het
tegenoverliggende eiland Beyerland gelegen, over te
wanen, was geheel ondoenlyk. Daar wy neer om
elf ons hier waren, hadden wy der tyd om het af te
wachten en onze opmerkingen te maken over de kvel,
blaedigheid der menschen; wy bekwamen ook een
vry goed middagmaal, haemel men begonnen was
met te zeggen, dat men ons niets geven konde. Het,
zelfde was ons ook op andere plaatsen dier eilanden
voorkomen; geheel anders dan gewoonlyk behoof de-
te lieben in de herbergen veel minder dan wy gewend.
Haemel wy naar het water waren, had men geen vrees,
te Helvoetslant zeide men ons dat vissch byna eens
reedszaamheid was. Dit komt omdat er geene
visschers van beroep waren, en dat men, naar andere
plaatsen der vissch liever naar groote steden zante,

waan meer aftrek is; hy komt dan naar deze kleine
plaatzen alleen wanneer hy overvloedig is.

De wind werd wat minder, en toen besloot de
marktchipper op Rotterdam, die reeds den vorigen
avond had moeten varen, ons onder zeil te gaan.
Dana gelegenheid namen wy maat, en zoo vertrok
ken wy kwartier naar een uur. De vaart door
het breede Hollands Diep was zeer aangenaam. Veel
smaller werd het water toen wy aan de Sardische Kie
kwamen, ook nam de wind af. Om drie ure kwamen
wy te Zwynrecht op het eiland Tyfelmonde; wy bron-
ken hier thee, namen een wagen, waarmede wy over
den straatweg het eiland doordeden, dat zeer vrucht-
baar, maar eentoonig voor het gezicht is. Van de
dorpen ziet men aan den weg meinig. Rysveld en
Katendrecht zyn de enige plaatsen waer men
doorkomt. Het de stoomboot vaeren wy over de
kaas en om half twaalf ik weder stins op de
deelfake vaart.

Ik bleef nog enige dagen in Rotterdam. Zinsdag
avond waarde ik een vergadering by van het bestuur
der Maatschappij van fraaje letteren. Ik vond daar de
halve den heer Reerma, by wier wy waren, de heeren Tal-
lent, Selprat, Kuet, Veder, Van Ryckerossel, Van der
Koop en G. Meel; enige deser heeren ontmoakte ik voor
de eerste maal.

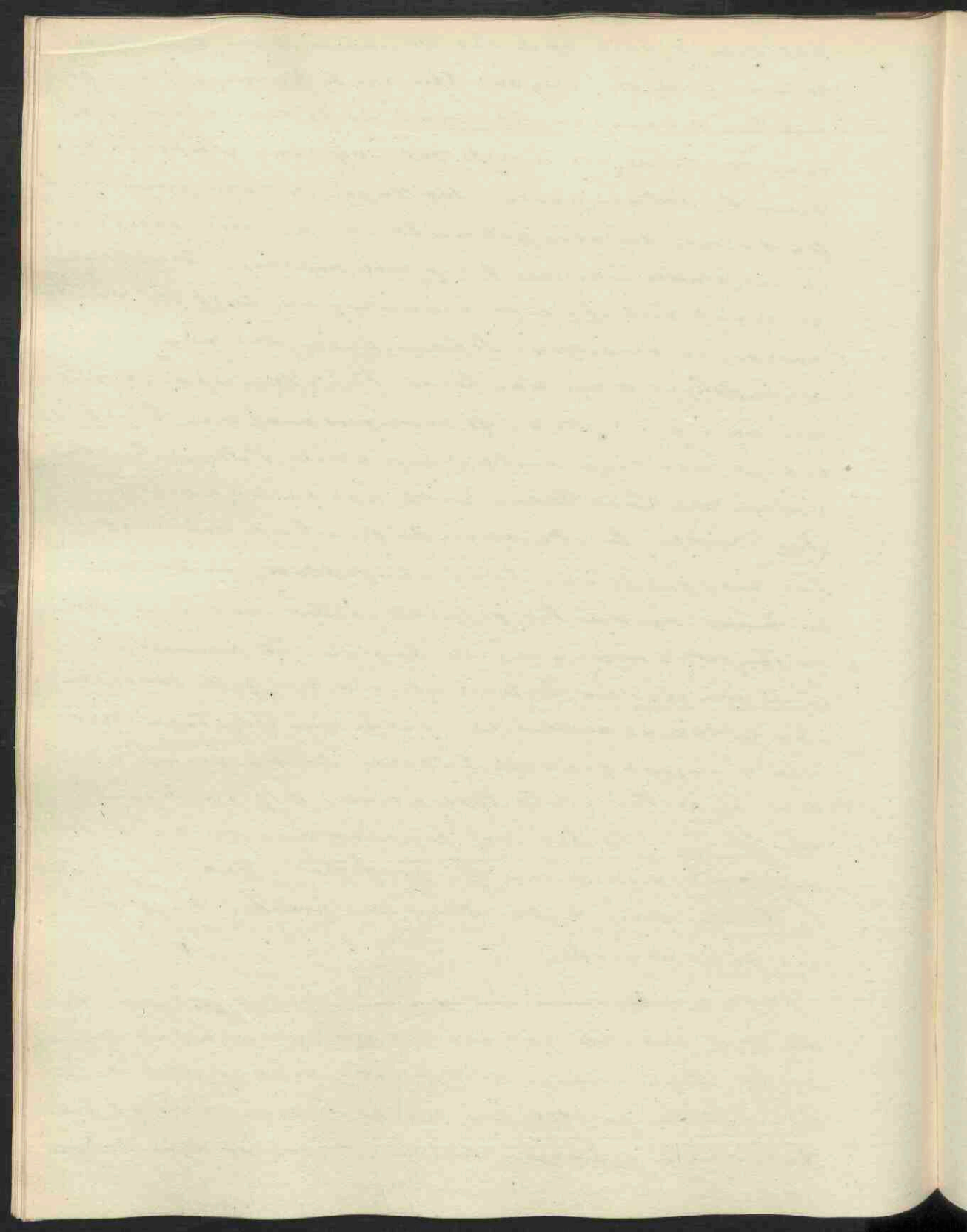
Vrydag 4 augustus, om zes ure een des moingens ken
ik met de stoomboot, die op stonken naar, vertrokken,
om een aangename wy van naar Vtrecht te reizen,
dan met den postwagen, te bespraegen. Dit is my wel ge-
lukt; de vaart was zeer aangenaam. De kaas was my

[The text on this page is extremely faint and illegible due to fading or bleed-through from the reverse side. It appears to be a continuous block of handwritten text.]

wel bekend, doch op de Lek herinnende ik mij bijna niet
 geraden te hebben. Die berikten mij by Krimpen om 8 ure
 Tusschen dit dorp en Lekkerkerk heeft zopenwoordig, zoo
 men mij zeide, het meeste zalmvischery plaats, niet
 meer by Schaonhoven; 't is zagen de zeer grootte net-
 ten, die men daartoe gebruikt, aan den over opgehangen,
 op eene plaats wat men besij met vischen. Zeer fraai
 vertoont zich Ameide, waar wij om half elf voortby
 raenen, en vervolgens Schaonhoven, dat van de rivier
 meer schijnt te zyn dan het is. Van Stroompoort ziet
 men weinig. Onder de reizigers was eene Engelsche
 vrouw met twee dochters, met name Villiers Surtees
 nichten van Lord Elbow, welke met tamelyk veel om-
 slag reisden. Een Duitster, die geen Engelsch kende,
 had zich geheel aan haar aangesloten, en het was
 merkwaardig, om het gesprek in Fransch met Duit-
 en Engelsch accent aan te hooren. Ik hoorde hem
 de Tactuffe van Moliere als „une tres belle trachetie“
 aan de dames aanbevelen, welke van dit nieuwspel
 nog nimmer gehoord hadden. De wandeling van
 beide in de Franche literatuur liet zich hiermit
 afmeten. Ik heb veel gepraat met den ouden heer
 van Oord, naer een den professor, die 44 en 45
 in Keulenburg, welke daar een winkel heeft opge-
 zet, ging bezoecken.

Voor 12 ure kwamen wij te Vreeswyck, maar het
 was lang duimde, eer een waagentje ons naar Utrecht
 bracht. Myne eenige reisgenooten waren een twee
 Jansenisten geestelijken, welke ook op de boot naar
Rotterdam gekomen waren. De een, de heer Werk

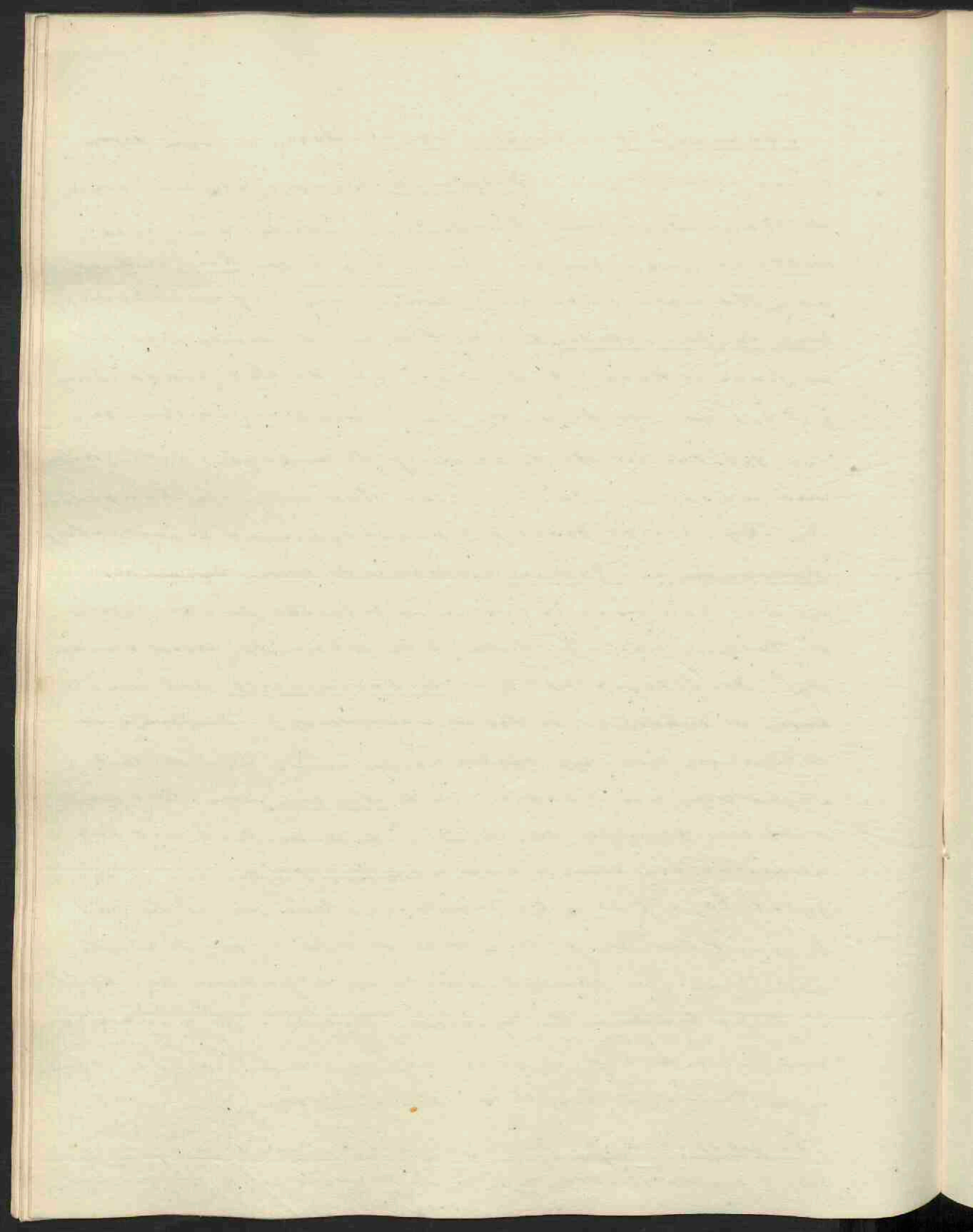

horen verhaalde my van de verzameling boeken en
handschriften, welke de gemeente in Utrecht bezit,
en die onder zijne beuaring is. Men heeft, naas by
my zande, naor korten tyd ontdekt dat daarin zyn
de archieven van de parochiekerken van Utrecht,
welke waarschynlyk in den tyd der onruyteling
tegen Spanje ergens geborgen zyn, en by de afkeer-
ding der Jansenisten door zere behandeld.

Maandag 14 augustus 1837. Deze morgen tegen 11 ure reed ik naar Waalburg, waar wat over 12 ure de stoomboot van Rotterdam aankwam, met welke ik naar Arnhem naar Tuy zagen Kuilenburg met stampen koren en uiterslyk vry lief roothouder, Wijf by Duurkade, dat dicht bij aan de rivier ligt en er fraai uitziet. De boorden van de Lek, waarop wij ons tot hier toe bevonden, waren vlak en verstoonden ons behalve die steekjes weinig belangryke dyken, water waarten en nu en dan een dorp. Tuy zagen een houthuis. De Rijn wordt spoedig noordelyk wat keurslachtig, Amerongen, en Rheenen waarran de toren byzonder mooi is, zyn voor de provincie Utrecht, en vervolgens de Valme voor Gelderland, de schaanulle aasert ronden Rijn. Het bekende Landhuis de Duurnwest ziet men boven de rytheprairie keurslaaf uitzteeken. Geindelyk is de Batavia eenen lage vlakke ronder eenige verhevenheid. Tegen voren was Arnhem aan. Het gemaal schap was klein, dan ik het op de stoomboot nog heb aangeetroffen; slechts twee neerijers bintan my in de groote kajuit, en in het parlyjaan heert van Schuilenburg uit den kof, een bekend vyfe en manlyfelyke vrouw, die zeer spraakzaam was en gaarne van hare en haar kinderen landgaderen sprak. We vanden zeer gaese herberg, maakte nog een wandeling en dronk in de kint op de hoogte een den Rijn Thee.

Dinsdag 15 aug. We wandelde dezen morgen om en in Arnhem. De wallen zyn in de laatste jare geheel affe.

grassen, en men bleef op die plaats, aan de Brittenryde der stad, by voortken nieuwe huizen gebouwd. Rondom zijn op de langels hoop ^{geplant} boom en hierendaan ^{heeft men} nog andere wandelingen aangelegd. Nergens in ons land wordt, zoo niet ik weet, zoo veel gebouwd, het is blykbaar, dat onze landgenoten, welke zich eens woonplaats kunnen kiezen, grootendeels de voortken aan Ankeren geven. Hier door neemt de bevolking en de welstand zeer toe. Jammer, men maar, dat het groot aantal ryke inwoners, die geene beroepsberijpden hebben, niet het leven niet op eene vast eedele wyse weten te veraanpannen. Dit het jaar ik er by gelegenheid van vernemen, besluit ik, dat het genot van de wateraanbaden, die men zichzelf verschaffe, van kunst en wetenschappen, van historische uitgerichte gewoonten, hier en weinig gehand wordt. De Societeit der keiser, was een ruim en schoon gebouw, en in de herberg, het Zwynshouft, zag ik gisteravond een groot aantal keiser in de zaal, die ook van eene Societeit diende, kaart spelen. Aan de wal wordt een groot gebouw gest, zoo ik hoer bestemd naar kazerne.

Om half tien vertrok ik met den postwagen naar de wenter. De weg tot Zutphen behoort tot de schoonste van ons land; het is hier de Veluwezoom. Potendone leeren my links liggen, en Swamer byna aangebroken tuffchen kleine landshieren te Keel, waerwaards de Kalleanders hunnen gewonen uitstap in Gelderland maken. Vervolgens reden my door Siepen en Bruin men. Het land blyft steeds eenigzins heuvelachtig, nu en dan met het gerijp op den Yffel; overal is het bebouwd veel koren, en bachelweit, en byzonder, tohange boorste: lansen van eten, en lansen.

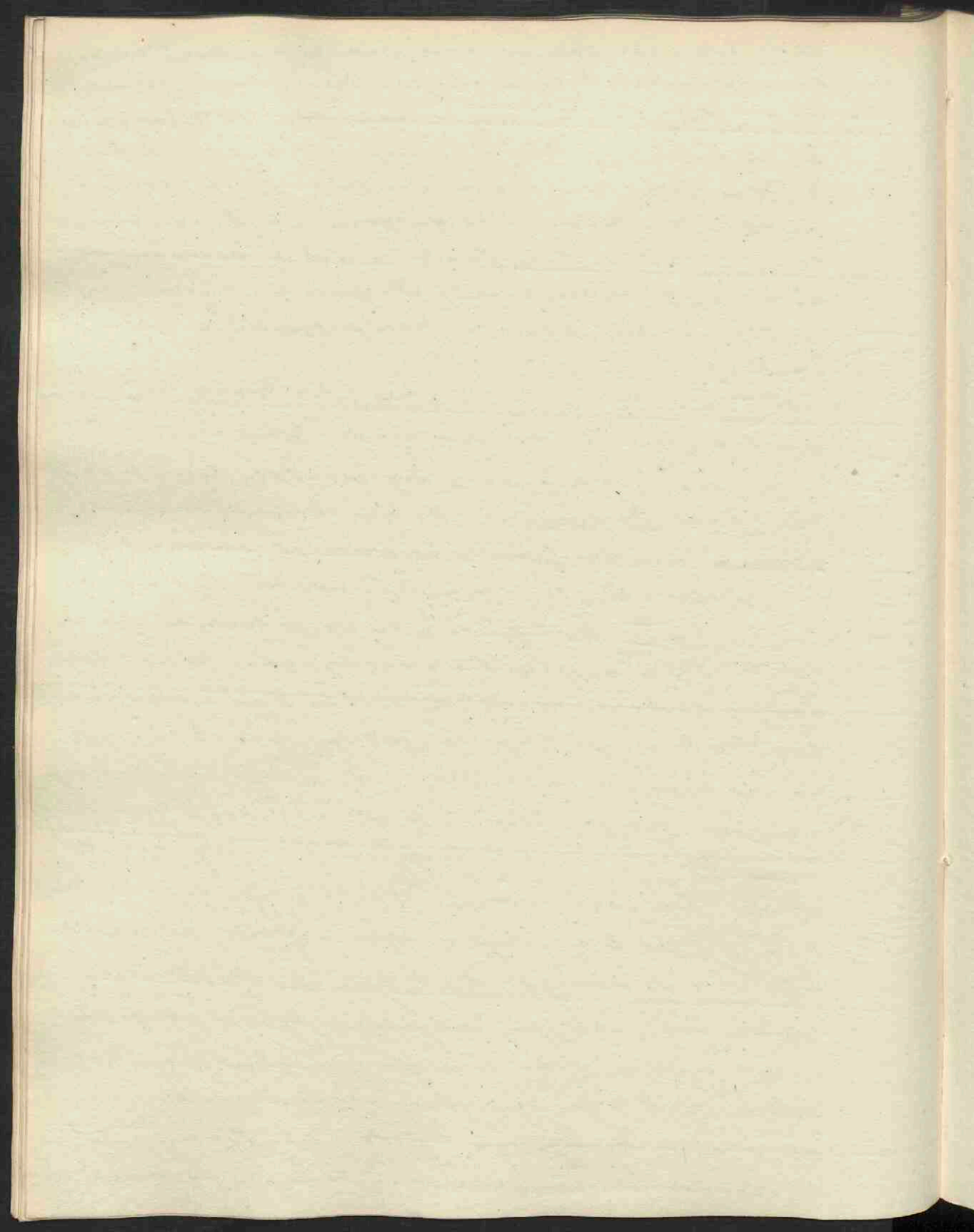

4 New Year's Resolutions

In Zutphen, waar my om 12 ure aankwamen, werd maar kort gepluysterd; de stad was my door vraeger besocht bekend. Langs den austerlyken oever van den Yffel vervolgde den my onzen toef. Hier was nog veel heide en de dorpen Rijffel en Gorsel, zien er ook minder goed uit. Evenwel wordt in dese landen veel ontgonnen en huizen aangebouwd. Voor half drie kwam ik te Deventer aan, waar ik by mynen vriend Beyersman ontvingen werd, en den heer Schuyt en twee juffrouwen Dejong ontmoet.

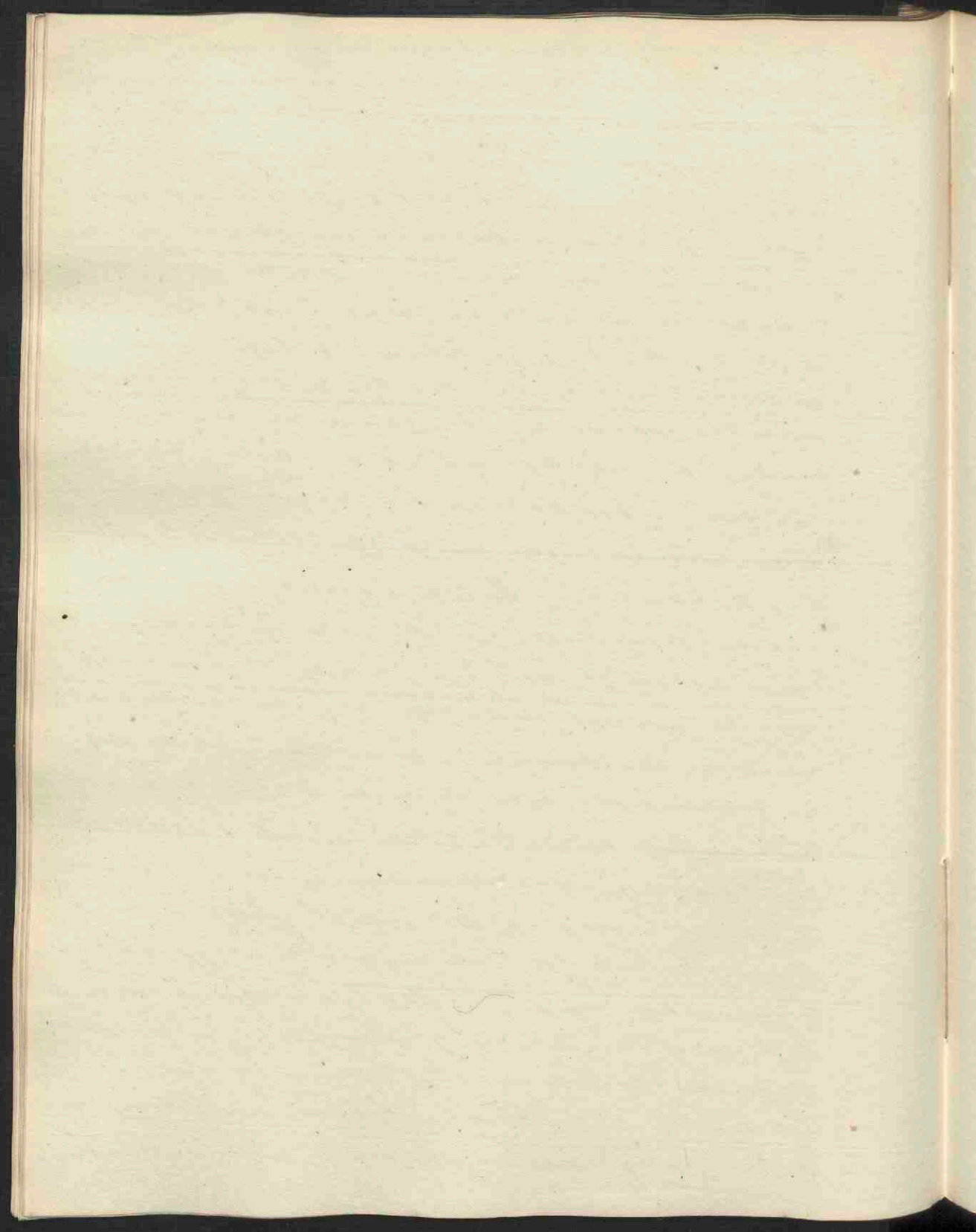
Deren avond wandelden wy in de tuyn, de gewone wandeling aan de overzyde van den Yffel.

Woensdag 16 augustus. Wy maakten heden een uitstap naar Horstonden. De weg derwaards aan de westzyde van den Yffel, vaert langt vreescheiden aan vreescheiden landgaarden, zoo als de Latmer, de Pol de Maas. Het zijn minder de gebouwen, die my ook slechts weinig in het voorbyrypen gauen hobbe, dan de bosschen en lanen, welke hier merkwaardig zijn. Op sommige heeft het gebouwen ook zeer afzien namen, byzonder op de Pol, waar de tegenwoordige eigenaar veel gekapt heeft, en by den steen van 29 novemb. van het vorig jaar veel ongewaard is. Wy zagen de gevolgen deroes verwachting. Wy kwamen door het dorp Voortst, het landschap is algemeen veel schooner dan dat aan de overzyde der rivier. Op vele plaatsen worden nieuwe huizen gebouwd en tuinen aangelegd, ondersamben een door den Commandant van Zutphen. Horstonden is een der schoonste landgaarden van den Streek. De eigenaar de heer van Spaan, woon van den Nederlandschen gezant in Wenen, is naar een

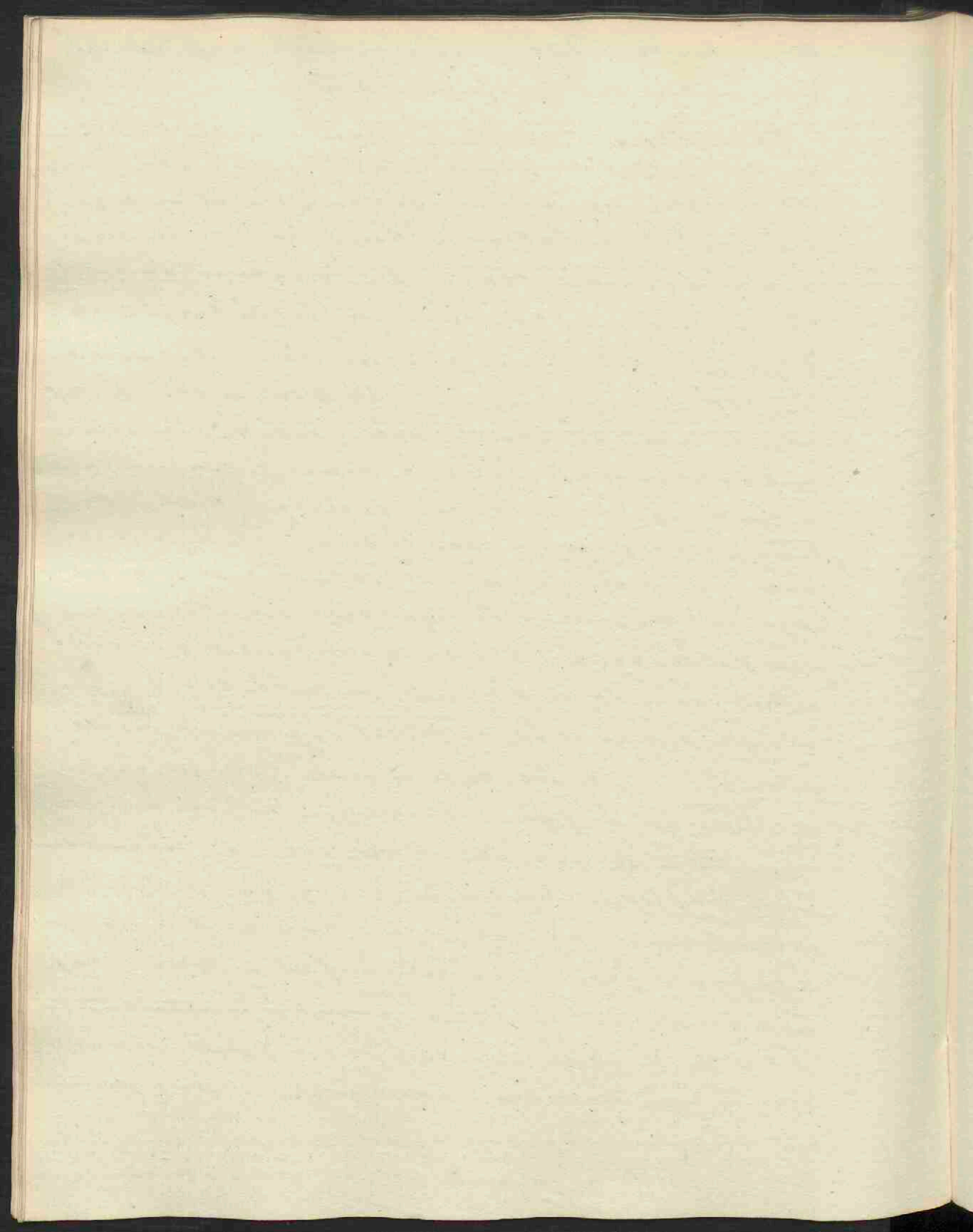
72

Den tyd overleden, zyne widduwe waant nag hier by had
zichzelf door een lofbandig leven in minachting ge-
bragt. Het huis of kasteel ligt in het water, doch
heeft geheel geen and verstekomen meer; rondom zyn
nette blaemtuinen en verder schoone mansalingen
ouder hoog gebouwt, bestaande uit yken, berken, beem-
nen en wanny sparrren. Veel en wy helder water
maakt een sieraad dener plaats uit. By een paus-
ter of een tot het goed behorende kofstede kan men
verkwikkingen bekomen; men zet er zeer oeveningen
ouder het gebouwt. Wy traxen an een muur uit
gevelen, den weg legt men in een paus unen af,
zoo dat wy tyd hadden, and genoeplijk te vren-
delen, mit te rusten en in den manschyn te
ruy te komen. Er is van dese zyn de rivier
ook een straatweg naar Severter of Zutphen,
waaroner wy greden zyn. Die weg is voor eenige
jaren aangelagd, vooral op het verlanfen der eise-
naar van landpaecken in de nabylheid, welke ook
het kapitaal daarvoor verstrekt hebben; doch de stad
Severter heeft de renten gervensbuird, en verleden
jaar heeft zy 1700. daarvoor moeten aansullen.
Het is wel nuttig, dat die weg aangelagd is, doch of
de stad Severter daarby zoo groot belang heeft, kan
truyfelachtig schynen; de stedelyke regering evenwel
heeft dit niet zoo streng ondersocht, zy verband
alleen de stad, en die ging hem niet zoo na aan-
elk der leden draagt voor sich maar weinig daar-
toe by. Of die wyse, dunkt my moet men mit uit-

leggen, dat op de stebou ras vele lusten gelagd worden
voor andere dan hare eigene belangen.

Donderdag 14 augustus Dese morgen bezochten
wy de tapytfabriek van den heer Birnie, welke naar
den vroegstien eigenaar nog geboven, wort op de fir-
ma van P. Van Calcar en Comp. Zy is in een staat
van toenemenden bloei. Men maakt er Smyrna-
ske, Schotske en Kaapenaande Jaspé tapyten. De
Smyrnaske had ik nog niet zien wesen. Men doet die
door kleine entjes tuul van verschillende klansen tuf-
teken de kettingdraden te steken; dese zyn daarvoor
niet horizontaal maar verticaal gespannen. Elk
klein eindje tuul wort eenzijdig om twee ketting-
draden om geslagen en dan tufteken derelne door ge-
stoken; en wanneer de rei vol is, wordt er de ind.
degradaad, viermaal doorgehaald, zeer lot omdat zy
niet breken kan. Er is dus veel grondstof en veel
arbeid, maar weinig kunst aan zulke tapyten. Men
vervaardigt ze steeds op bestelling naar bepaalde
maten. De Schotske worden, op de gewone wyze
gemaakt, om de figuren te verbruyen, worden de ketting-
draden welke het patroon moeten uitmaken telkens door
jongens opgelept. Werkstukken zoudt men te Lyon by
de wyde weverzen aanvends, om zonder behulp van
die jongens figuren op het weefsel te brengen, heeft
men hier niet. De Jaspé tapyten verschillen van
de Schotske alleen daardoor, dat de figuren eenzoni-
dig en over het gehele weefsel gelykmatig verspreid
zyn. De grondstof is inlandsche Schapenwol en linc-
koraal, voor de Smyrnaske tapyten gebruikt men wit

sluitend wol, voor de twee andere soorten gebruikt men beide, doch de kleeden van wol zijn schooner en duurzamer. De prijzen zijn van de Smyswachte 1/4 en 1/5 de vierhante oude el; - Schattsche van wol 1,50 tot 1,80 van kachaar 1,00 tot 1,10, effen grys 0,50 de el, - Jaspé 1,40 tot 1,50 de el. Het gehele werk tot nu, naartoe van dezer tapyzen geschiedt in de fabriek, alleen wordt, als er veel arbeid is, de wol gedeeltelyk te Utrecht gespannen. Er zijn haareen 250 menschen in de fabriek werkzaam, buiten dezelve geeft men geen werk. Men zeide my, dat de afbraak steeds overvloedig en zelfs toenemend is, van de jaspé tapyzen wordt veel vervoerd naar Brussel en Antwerpen niettegenstaande de invoer daar tegenwoordig met inkomende nepten bevestigd is.

Men was bezig de fabriek gedeeltelyk te verbouwen, en het werk zal ook eenigzins verbeterd worden, zoo men my zeide. Kracht van stoom of vallend water wordt hier niet aangenomen. Het kwam my voor, dat het spinnen op zeer onvolkomen wyse geschiede: elk spinner kamt eerst de wol en spint vervolgens daaraan eenen draad; elders dunkt my gelykelyk dit met meer besparing van arbeid.

Dezen avond maakten wy eens wandeling naar Kundeneau, onder Tenello.

De heer Vorsselman de Heeren zijn moeder bezochten ons, en daarmee bleven wy nog lang praten; de nacht was zeer schoon, zoo dat wy zeer aangenaam op het balkon zaten; de Juffr. de Jong zanger een paar mooye liederen.

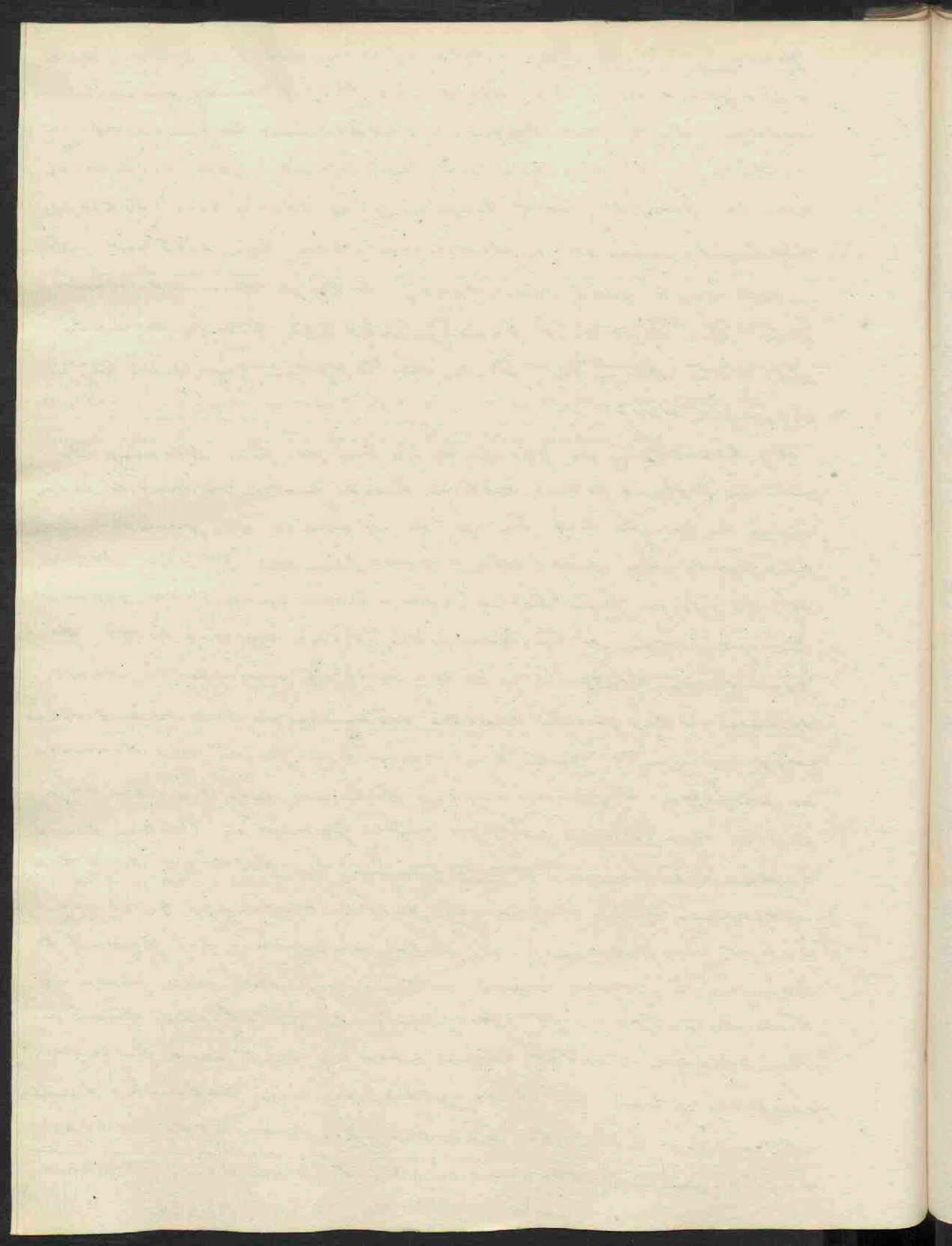

Er was op de markt ook booter in kornetjes, bestemd *
voor den uitvoer, want ook in deze streek, nabij de
rivier vooral, neemt het vernaardigen van booter
voor den binnelandsschen handel steeds toe.

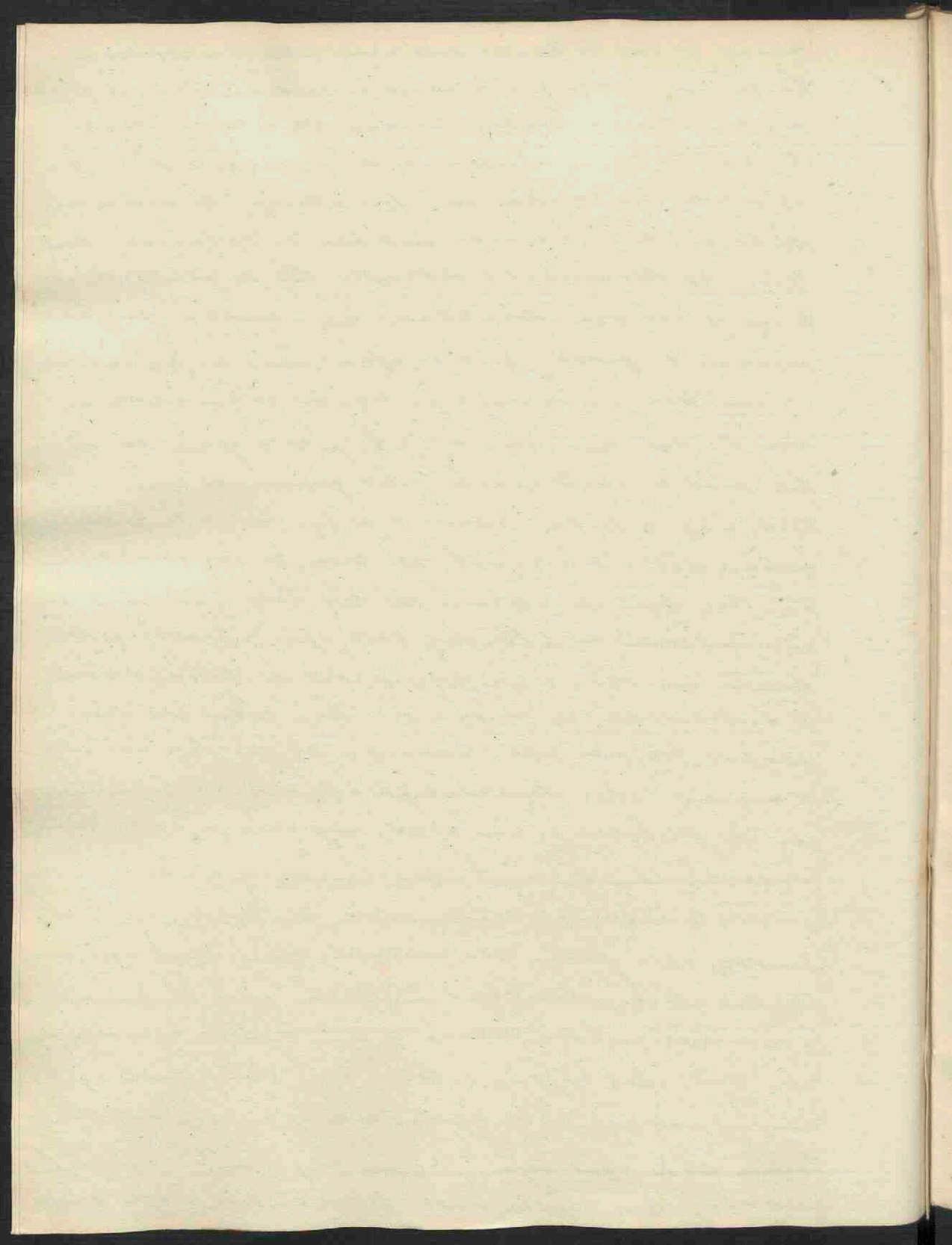
* Deze plaatsen liggen ongeveer twee uren van de
Stad.

Vrijdag 18 augustus. Het was weder marktday, doch de levendigheid was minder groot dan ik vande verwachten hebden. De kuaen komen als eider niet kenne wagens en brengen de vruchten van hun land naar de stadelen herwaards, doch hetgeen in de dajelykheke behoeften naarsat, groenten en boomvruchten, zyn hier welinif uitstreckend noch overschadif, te gelyk dander dan al doer. Men legt niet daarop niet zeer toe in de nabijheid van deventer, needs te Nuyphen, zegt men my, is dit veel beter. *

Wij bezochten de Yaerfabriek van den heer Heering B^o, gel. Zy bestaat sedert 1755 en breidt zich in de laatste jaren meer en meer uit. En zyn twee ovenen, een groote, welke onafgebroken gestookt wordt, en een kleinere, welke slechts nu en dan dient, wanneer men meer getruet ten yker dan de andere oven kint noodig heeft. De grondstof bestaat uit het arts of oer, dat in deze streek in de grond wordt gevonden, en dat er uit dient weggenomen te worden naar de graai der dooven en planten. Tegenwoordig bekant men dit oer van Heeren by Raalte, Joppe onder Gortel en Okkenbraak onder Bathmen. * De eigenaar der fabriek laat het uitgraven door deplonery, welke ongeveer 50 centen draagt verdieren; - de eigenaant van den grond bekomen 2½ cent voor elken dag dien een man op hun land graaft. Het normaal getchiedt daar 20 landlieden, neelal wanneer zy toch niet kenne wagens naar de stad ryden; en men bekant kint 250 centen voor het aanbrennen van elke schoep van ongeveer 50 neerlandische ponden. Dit oer

bevat 40 tot 50 honderdste yzer. Men smelt het met
 houtskool, welke zeer weinig uitgebrand is en niet yk-
 denken, elzen en berken, bestaat. De eiken en berken-
 houtskool komt meest uit Duitschland, den Rijn
 af, uit de omstreken van Dinsburg; de elzen en
 berkenhoutskool wordt uit het Zuyphousche des
 yfsel af hermaardt gebruikt. By de eerste smel-
 ting is het yzer broikbaar, om allehande voor-
 werpen te gieten, doch de afval, met ander yzer werk
 in den kleinen oven niet kookt gesmelt, en
 daarbij doet men een weinig Engelsch yzer ten einde
 het niet te hard worde. Dit gemengde yzer is dan
 toch nog niet broikbaar om fijn werk te gieten,
 maar dient om groote stukken te vervaardigen.
 Van het begin van november tot half mei dient een
 veld, dat door de Schipbeek bewogen wordt, in den
 zomer een Hoornmerktveld, om de blaasbalcken
 te doen werken by de oven. Men gebruikt hier
 120 tot 130 menschen, waarvan 24 om het aar uit
 te graven. Men vervaardigt allehande voorwer-
 pen op bestelling, zoo zagen wy een groote kraan
 voor Honken kostend. Het meeste maakt men van
 gemasmeerde cireulleerkachels, waarvan er in de
 laatste twee jaren 700 verhuicht zyn. Fyne voorwer-
 pen, zoo als doorkleefspij, medailles enz. knamen wy
 voor veel minder schaan te zyn dan ik nu aldaar ge-
 zien had. Het onzen college Van Swinderen in Gro-
 ningen met men in onderhandeling om zyn doorkleef-
 hetzen wy in zypz zagen, in yzer te gieten; - hy schijnt
 zeer voor zyne eigene onsterfelykheid te willen zorgen.

Dezen avond maakten wy weder eene wandeling aan de overzijde van den IJssel. Wy bezochten het gebouw en den tuin van de Sociëit, welke lief gelopen en ingericht zijn; vervolgens gingen wy gezamenlyk op een dyk de rivier afwaards en gezamenlyk door het land dat naby het dorp Imello.

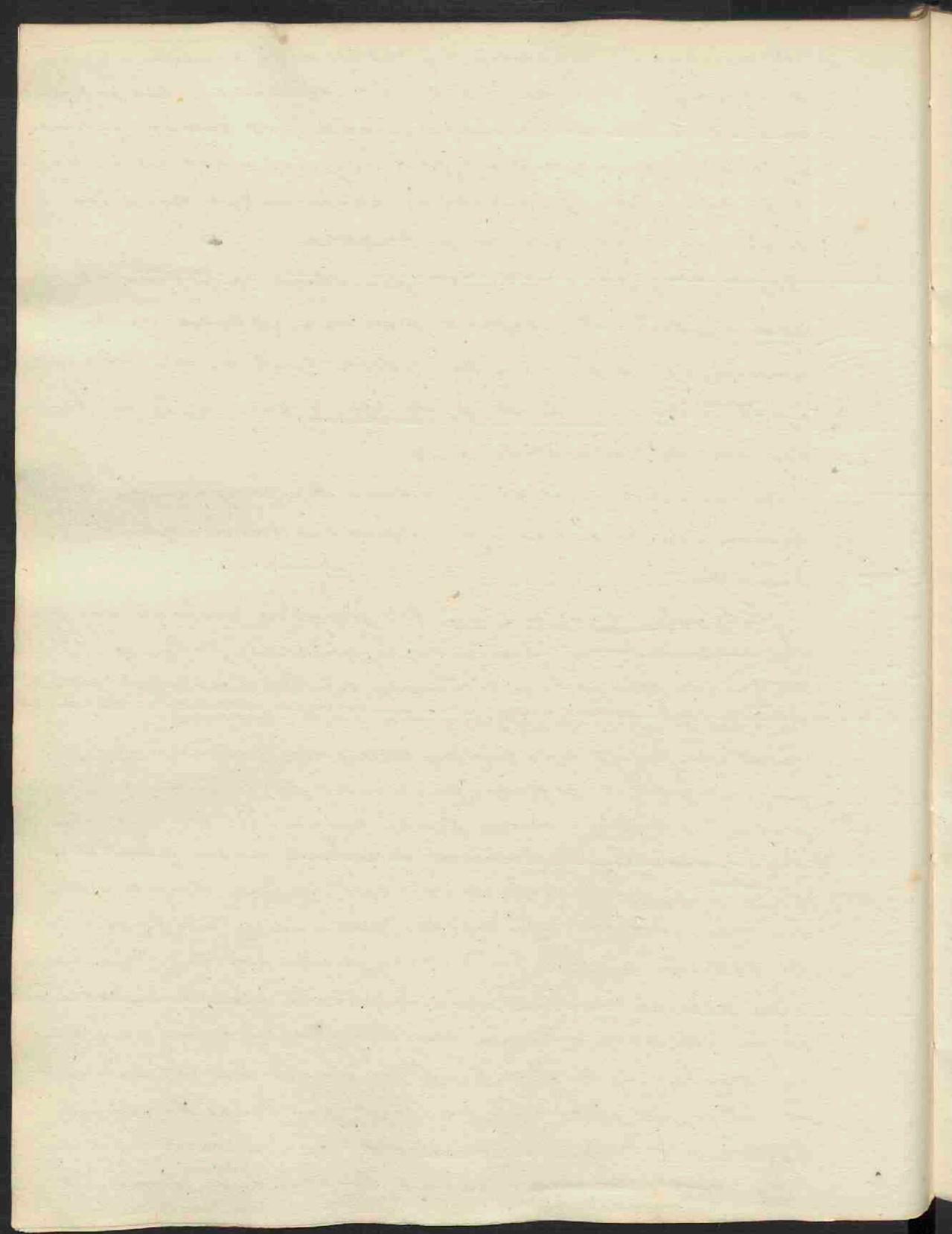
Wy zijn op deze wandelingen steeds op Geldersche grondgebied. Dit begint niet onmiddelyk op den westelyken oever van den IJssel, doch op een klein afstand: eene herberg, de Doed genaamd is daar het eerste Geldersche huis.

De waarschte is dezer dagen buitengewoon sterk, hetgeen de wandelingen spoedig vermaaijand maakt.

Zaterdag 19 augustus. Het grootste gedeelte van den dag hebben wy thuis doorgebracht, pratende, lezende en schryvende. Het is een genoege, om het knuiselyke gelach van mynen vriend Beyerman op te merken.

Onze wandeling maakten wy dezer avond aan de Schipbeek. De stad heeft daar een aantal oeven maken met nette paden en banken onder fraai geboomte. Ter zyde van deze wandeling, tusschen de Schipbeek en den IJssel is de Stadsweide waarin elk burger zijn vromme mag zenden, een voorwerp dat men vroeger ook aan de professoren van het Athenaeum plagt toe te staan, maar dat hun nu meer niet gegeven wordt. Aan het einde dezer wandeling, ruim een half uur van de stad, staat men aan een veld gebouw, het Raadhuis genaamd, dat het herberg te stand is. De straatweg van Zutphen loopt hier voorby. Wy gingen daarover huiswaards.

Wy zagen onderweg alzwaad, kuttentus genaamd,

overheen; men neemt de aly die daar van komt. De plant is hard en taaie, zoo dat men er bezems van maakt.

By het uit- en ingaan der stad, zie ik dat Dorenten niet meer het voorrecht heeft van geene schadelijke insecten op te brengen; doch, zoo de hooft-kastan zy alleen in gemeent geslagen en een recht op de jansen.

Zondag 20 augustus. Wy reden dezen namiddag tydij naar de Pol, het landgoed van den heer Schimmelpennink. In eene herberg aan den Throatsweg, juist tegenover de groote laan, de Gredelucke laan, very genoeant, dranken wy thee, terwyl een Zwaaar onweder plaats had. Het werd weder helder, en toen leden wy eene groote wandeling, waartoe geen byzonder verlof nodig is. De eigenaar heeft daadelyk toen by de beschikking over de Pol verkeer een groot aantal der behoovende baomen doen vallen, byzonder die van de laan voor het huis. By den Noorn van 29 novemb. van verleden jaar zyn de bapfen hier om tengemeen geteisterd, hetgeen men daerwaan toe schryft, dat de buntkante boomen, die het best tegen den wind bestand waren, omgehauwen zynde, de overige zonder bescherming waren. Behalven dien is het onderhoud zeer vernieuwde, en zelfs de bruggen zyn niet in zeer goeden staat. Het is blykbaar dat de heer Schimmelpennink de voordeelen van zyn landgoed by intotek heeft trachten te vernieuwen. Het blyft echter nog zeer schoon naar de wandeling; er is very veel water; het huis ligt op een eilandje, het maakt geene grootsche vertooning.

Geldersche Nachzahlung 1837. 673. 181.

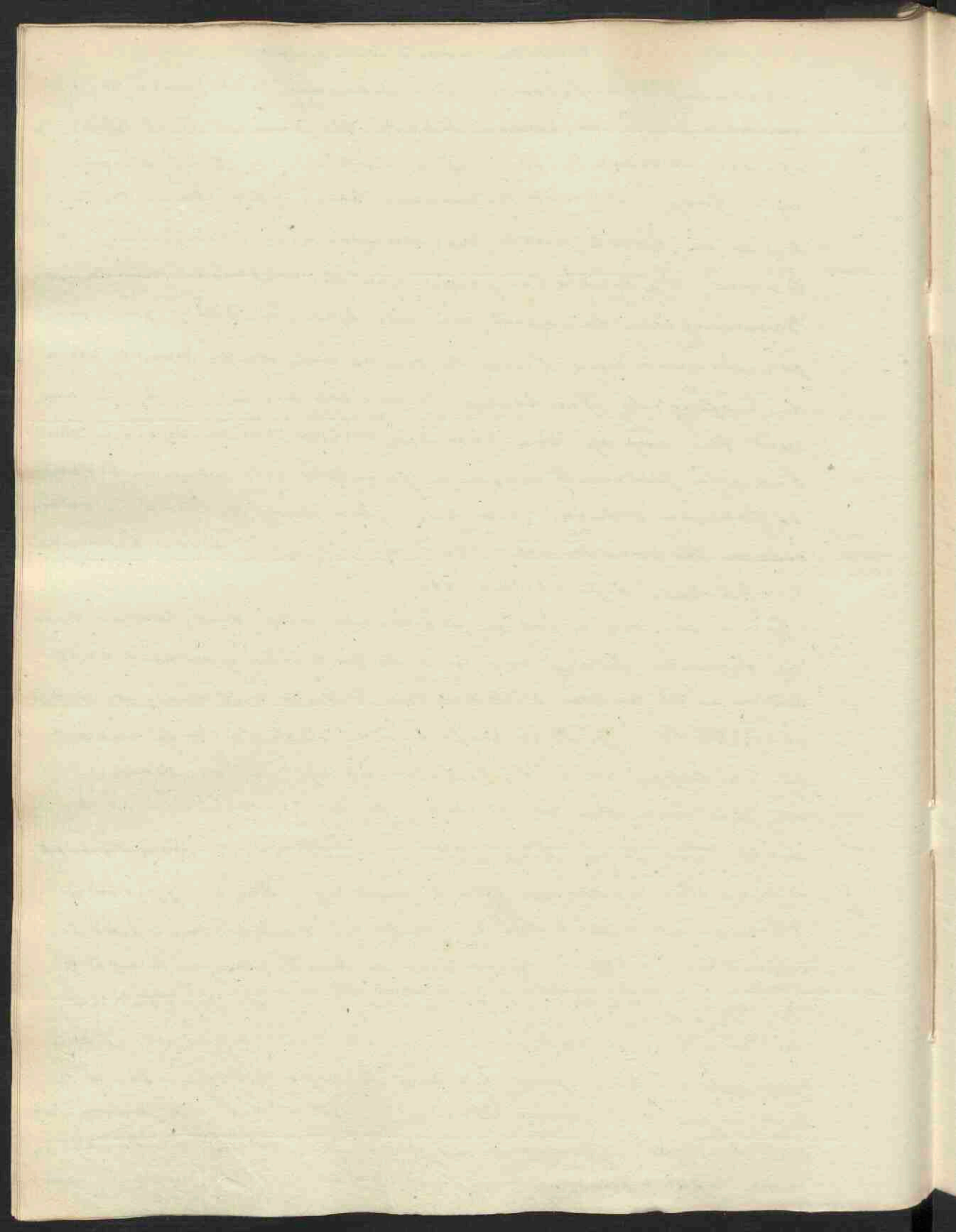
Op een half uur afstand, wat tegen over den Gysel, ligt
het oud kasteel Nyenbeek, welks historische beteue-
heid ons nieuwbegierigheid opwekte. Wy kwamen niet
zonder moeite daar, want het grootste gedeelte van de
tachtaligen en zeer gladde wijnen moesten wy te voet
afleggen met vrees dat de wijnen zonde omvallen.
Het gebouw van den Nyenbeek, dat nog staat, is nu
men moet, slechts eene versterking geweest van het
oud kasteel dat verdwenen is, het is evenwel tamen
eene ruime, doch zeer vervallen en slechts door eene keu-
ren familie bewoond. Men vindt hier nog de kamer
waarin Hertog Reynald III van 1364 tot 1371 door zynen broeder
Edward gevangen gehouden is. Zy is niet groot en is zeer ty-
ren tylen, voor de versterking. Indien hier de ongelukkige
vorst gezeten heeft, moet de Gysel zyn loop veranderd heb-
ben, of hy konde die rivier niet zien, zoo als nu verhaald
wordt, want nu is het gezigt uit die kamer naar de andere
zijde. De deur is waarschijnlijk ook breeder gemaakt dan
in den tyd van Reynald, die er toen by zyne vyandigheid terugh-
kamen niet meer konde doorgaan, want thans is die deur
wel niet zeer breed maar toch niet smaller dan die van
een versterking hetwelk men vermoeden kan dat de
hertog dagelijks bezocht. Boven op het kasteel hadden wy
een mooi uitzigt op den Gysel en de omliggende land-
streek. Bezaemen en zyne vrouw hadden ont in den
wijnen afdrukt terugh by deen uitstap maakten. Wy
hadden intusschen eenige arme kinderen zeer gelukkig ge-
maakt door hun van onzen voorraad van brood en kashy-
mede te deelen. Wy versterkten ont ook uit dien voorraad
en neder toen recht vrolijk hinstuurde, want wy nog zeer

[The page contains extremely faint, illegible handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the paper. The text is too light to transcribe accurately.]

aangenamen den laatsten avond doordragen.

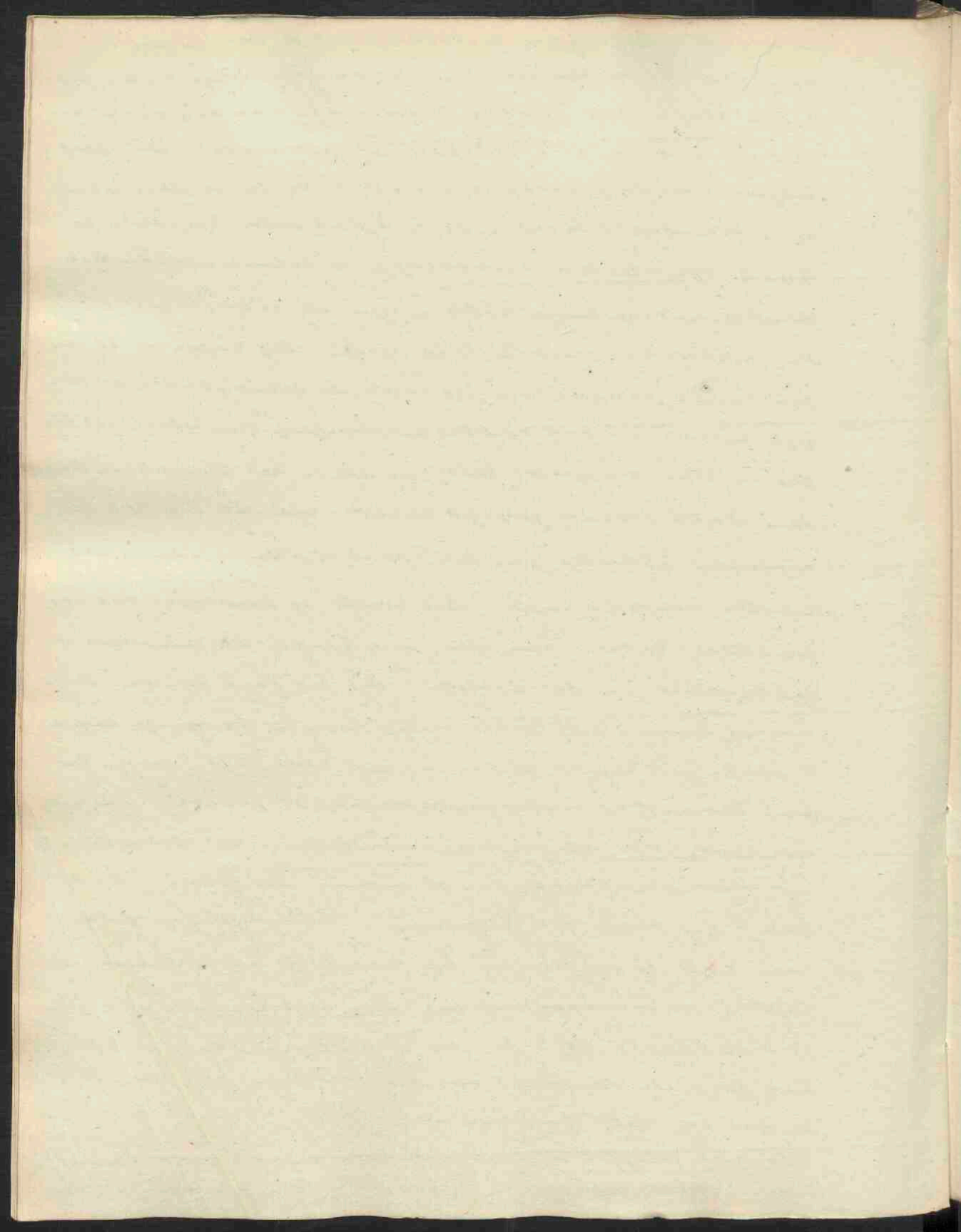
Vrijdag 21 augustus. Des morgens reeds vooft een
verpleeten weg, de heeren Scharp, Beyerman en de, Reuter
om een uitstap in Twente te maken. Te half 10 waren
wij te Goor. De weg daarnaast loops door binneland,
heide en bosch, welke een aangename afwisseling op,
tegenen. Op ander half uur van de stad neben wij loops
Banning een landgoed van den heer Landberg, geweren
ganserne van Lunk, die nu en den daar komt. Aan
de herberg de Rinkelhaar waar wij vervolgens binnent
met ons oog op drie paansen, welke zeer heerlijk van tafel
boomen gevormd waren, en jaarlyks met zorg in het zoo,
de fetsen getnaeid worden. Het dorp Hatten was vooft
eenigen tyd grootendeels afgebrand doch nu reeds herbouwd.
Te Markelo begint Twente.

Goor is een vry groot en welvarend vlek, doch hetzoo van
wij bysonder belang had was de fabrieksnijverheid welke
hier en in de andere plaatsen van Twente zich meer en meer
ontwikkelt. In 1833 heeft hier de Nederlandsche handel,
maatschappij een Weefschool opgericht, om de koren en
vlijgere wijze van weven onder de landlieden bekend te
maken. Een jong Engelschman met name Bindworth
is met dat onderwijs belast geweest. Het weefftoone
is eenigzins anders dan het oude en vooral verschiet het
daarin, dat de spaal niet met de hand leen en weder ge,
woopen af getrokken wordt, maar door het trekken aan
een touw met de rechterhand van de ene naar de andere
zyde whiet. Deze spaal, die men Inlospaal heet, schijft tel,
kens op een glad yzeren staaffe en stoot tegen een klomp, dat
men door het touw, dat de ruyen van een stukje verbonden is,
de rechter hand handt, voorwaards reukt zoo dat de spaal naar

de overzide springt, maar terstond na dat de braden van de schoe-
ning door het treden met de voet vernieuwd zijn, maar des
zelfde plaats heeft. Op deze wijze weeft men drie maal zoo
tael als te voren en het lichaam is veel meer in beweging
detzegen voor de gezondheid het is. Na dat in deze school
en in blindere scholen in de nabijheid vielen het woenen ge-
leerd hadden, heeft de maatschappij de school van den heer
Arntzenius verpocht, welke er nu als fabriek gebruik
van maakt om steeds te laten woenen. Wy zagen er 28 jon-
gent en 52 meisjes aan het werkt, en bewonderde de vlyg-
heid, haemel het ont voorkwam dat geen van allen 140 slo-
gen in eene minuut deed, zoo als in het script van de
heer Halbertsma gezegd wordt, vooral om het me-
nigvuldig afbreken van den draad dan dan meder meer
worden aangekoopt. Men weeft op deze wijze het waf-
tue alleen katoen, geen vlas, uit koopt de mindere
rekbaarheid van dit laatste. Die het goed kunnen beho-
men of koopt zelf welke weeffstanmen, die op 130 komen
te staan, en woenen dan in kleine woningen, waer toe
hun kottung en inslaggenen verstrekt wordt. Zoo men
ans zeide, is de vlyghed zoo verschillende dat dikwyls de een
nag eens zoo veel weeft dan de andere. Het garen (twiis)
komt nag steeds uit Engeland. De wijnaar betaalt
voor de kinderen, die wy hier zagen, de avondschool; zy
zagen er niet angerond uit, en in de zalen waer ook geen
zeer slechte lucht. De heer Arntzenius woont op
Twieldam een landgaed van den heer van Keekere. Waf-
senaar een half uur van hier.

Dort dit vlygher woenen van katoen wordt veel vertien
verpocht; de landlieden leggen er zich algemeen op toe en

Minder of aanmerkelijke voorstellen in. De verandering naar
Oostindie maakt dat voor deze tweemaal nog toeneemende
affect geronden worden. Deze wij van voortbrenging is ge-
wis raas de merkliken veel gunstiger dan de arbeid in de
fabrieken; maar het is zeer te vreesen dat het weeten met
stoomwerktuigen al het weeten met de hand veel daer van
vallen, en daer door ontmoot voor deze weeten een deel
der voortbrenging.

Men is bezig een nieuwe fabriek op te rigten bestemd
om daar kunst te bleeken, droogen, en appretesen. Wij
konden er nog inzien van zien. De apreteser zijn de
Leeren Buchler en Kunstworth. Zoo men ons wilde zal
de prijs van deze bewerkingen zoo matig zijn, dat het te
verwachten is, dat algemeen daaraan zal gebruik ge-
maakt worden; tot nog toe geschiedt het te Haarlem,
en de handelmantichappy heeft zich verbonden, om de
duurende eenige jaren niet anders hare zaak daer te laten
klaar maken, doch men rekent op de byzandese ontbreke
moet needs by den aanvang.

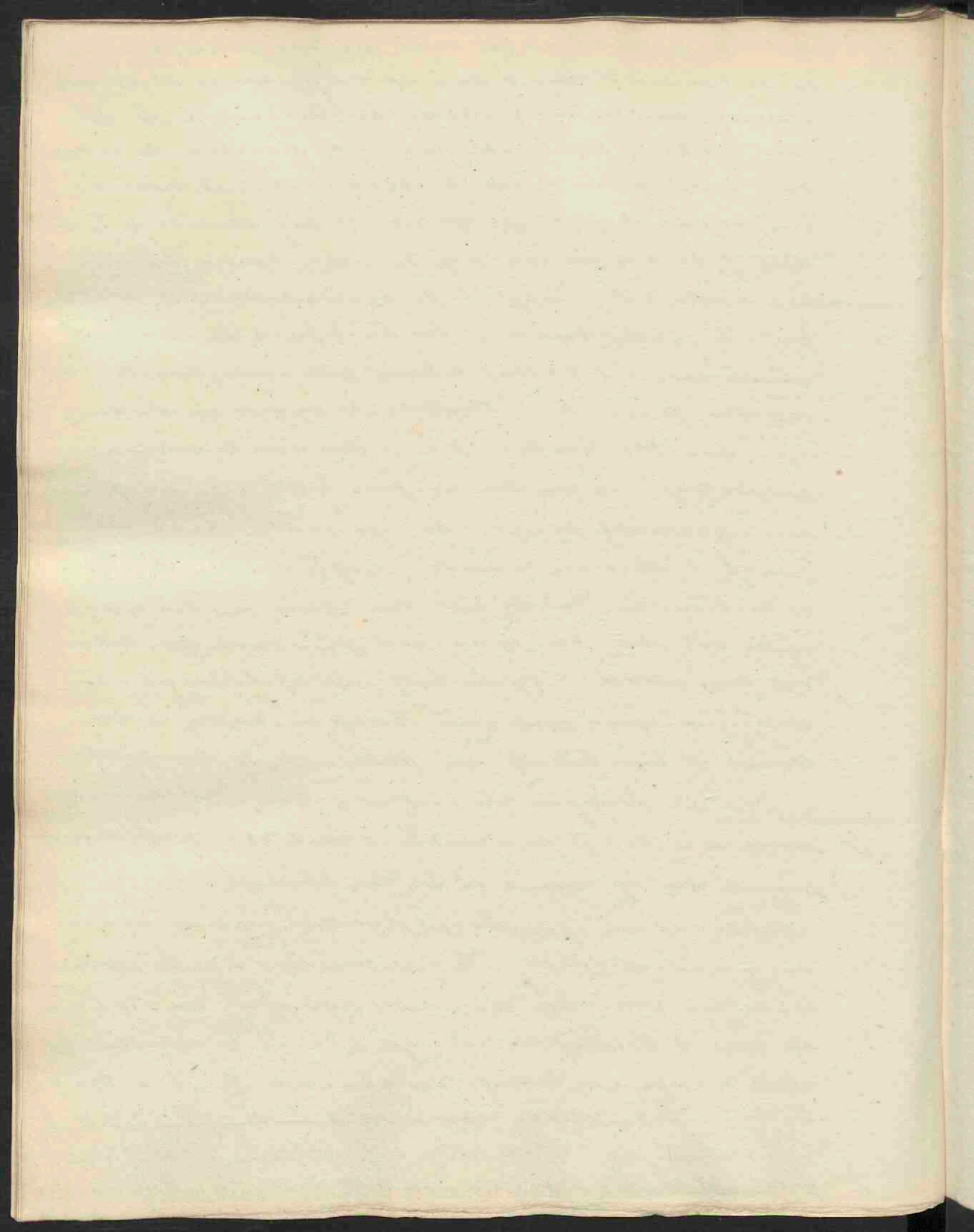
Om half een kwamen wij in Delden en hielden er middey;
doch vooraf bezochten wij het bezaemde landgoed Finkhal
toebehoorende aan de familie Wassenator, waarna de laatste
erfgename voor eenigen tyd zekend is met een jongen buran
van Keekeren. Het huis is groot maar uitswendig zeer onregel-
matig gebouwd. Het is van breede grachten omringd.
Haemel de bewoont afmerig waren. waften wij het niet in
wendig bezichtigten. Het koudere d'ge. waren. Toch ook voor
ons de fainon en boppen. En is een grote heilzaamheid
tehuus onangebouwen, welke toch ras ons tueschen zeer
onpuntig geplaatst waren, dus by elkander in de nabij-
heid der oranje. En met niet een oogen van dese boomen.

In het algemeen worden hier vele gekleurde katoenen
meefoels voor de kolonien vervaardigd.

De tuinman zeide out, dat si die niet aan gelaten worden,
aan de boomen staktes te doen worden, en dat al de bloemen
te Amsterdam aan de mekerbakker, verkocht werd. Dit
jaar had hy 111 Ned. ponden derwaarts gezonden. De omvang
niet is geheel nieuw en zeer kostbaar gebouwd, doch niet
zeer schoon of goed ingericht voor het nuyt gebruik. Er is
weinig licht en ruimte in en door lage kleine deurtjes
komt men er in. Zelfs is de bouwmeester en de aanlag-
ger. Het uitgestrekte is het hartpark en daarin
vindt men uitstekend schoon gebouwen, kroonen en
laaften, grasvelden, hangerende vijvers en beeken;
meer dan 100 herten. Hier is dan ook de voornam-
e wandeling; op een der kroonen heeft men een fraai
en uitgestrekt gezicht. De eigenaar schijnt weinig
smack in slaemen te hebben; liefhebberij in de jacht, en
de de tuinman, had hy niet, doch alleen om het veld te
laten schieten. Over de honden en beestenwoningen behooren
het dese plaats. Op een half uur afstand van hier
is een landgoed genaamt Boek en Hagen en daar
waant de heer Civati een Hollander te Dordrecht,
maar uit Italiaansche ouders geboren, welke in dese
streek een zekere bevaendheid verkregen heeft door de
proeven die hy neemt in den landbouw.

Delden is een open stadje, dat zich weinig van een
dorp onderscheidt. Een uur verder ligt Hengelo
waar vele fabrieken zijn, meest weverijen. Wy bezochten
die van B. Bruijn en zonen, waarnaar de eigenaar ons
alles met groote beleefdheid aanmaakt. Men moet bezig
katoenen doeken voor Oostindie te weven, die geschiedt
met veldpaalen. Het een groot werkstuk wordt katoen
getruwd. In het voornaamste deel het weven van damast

en pellen. Hier zag ik de Jacquarts welke in Lyon gebruikt
worden om zijde te wesen taegepast op damast. De „car-
tent“ werden ook hier gemaakt met een werktuig
dat veel gelijck op een piano: naar mate men over
eenkornetij met het patroon op zekere „tonchet“ drukt
te maekte men bepaalde gaatjes in het Carduapier
Voor het pello, dat is tafellinnen zonder groote
Figuren had de heer Bonjeux bedacht om ook deze
jacquarts te verroeven. Daar een eenkornetij, werk-
tuig bestaande uit een houten rol met pinnetje,
even als in een draamborgel, zoo dat by het regel-
matig omderoegen bepaalde kettingsdraden worden
opgeligt en op die wijze de kleine figuren op dit lin-
nen ontstaam. Dit kwam mij voor zeer vernuftig
te zyn. Een groot bezwaar voor het damast is, dat
men onmogelyk goede tekenen van een patroon vindt,
en die zeer duur moet betalen, terwyl men slechts
twintig hetzelfde patroon gebruiken kan.

Men weet ons eens rietmokersy haedamij en eenige
hier bestaam. Men noemt riet het werktuig waer
mede de inslay draden worden aangepast, bestaande
uit een fijn Italiaensc, waerdoor alle de kettingsdraden
zyn doorgestoken. Men maakt het van Strootjes
Speansc riet, van staal of van koper, welke door
middel van een warmen pebedraad in een langwerpige
naam bezettijd worden. Zeer vernuftig heeft men een
Jauch van turmentel daerop taegepast zijpen men
kanij aankornetij haerel Strootjes men bezettijd, ten
einde het getal jinst zoo groot zonde zyn als dat der
kettingsdraden waermit het weefsel moet bestaam.

α 2727 #

